

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SOSYO-EKONOMİK STATÜ AÇISINDAN YAŞLILARIN
AİLE İLİŞKİLERİ: ANKARA KEÇİÖREN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. KÖKSAL ALVER

HAZIRLAYAN
MELİKE AHSEN ALPEREN

KONYA- 2013

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	MELİKE AHSEN ALPEREN		
	Numarası	094205001005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. KÖKSAL ALVER		
Tezin Adı		SOSYO-EKONOMİK STATÜ AÇISINDAN YAŞLILARIN AİLE İLİŞKİLERİ: ANKARA KEÇİÖREN ÖRNEĞİ		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	MELİKE AHSEN ALPEREN		
	Numarası	094205001005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. KÖKSAL ALVER		
Tezin Adı		SOSYO-EKONOMİK STATÜ AÇISINDAN YAŞLILARIN AİLE İLİŞKİLERİ: ANKARA KEÇİÖREN ÖRNEĞİ		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan SOSYO-EKONOMİK STATÜ AÇISINDAN YAŞLILARIN AİLE İLİŞKİLERİ: ANKARA KEÇİÖREN ÖRNEĞİ başlıklı bu çalışma 22/04/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Öğrencinin	Adı Soyadı	MELİKE AHSEN ALPEREN
	Numarası	094205001005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. KÖKSAL ALVER
	Tezin Adı	SOSYO-EKONOMİK STATÜ AÇISINDAN YAŞLILARIN AİLE İLİŞKİLERİ: ANKARA KEÇİÖREN ÖRNEĞİ

ÖZET

Yaşlının geride bıraktığı yıllardaki etkinliği gerek fiziksel, gerekse zihinsel kapasitelerinin zayıflamasıyla birlikte göreceli olarak azalmaktadır. Statü ve rol kaybına uğrayan yaşlı birey, sosyal çevresinden uzaklaşabilmektedir. Fiziksel işlevlerinin kaybıyla yaşlının eve ve bir başkasına bağımlılığı da artmaktadır. Böylece yaşlılık ve buna eklenen sağlık bozukluğu yaşlının sorunlarının artmasına neden olmaktadır.

Aile yanında yaşamını sürdürmekte olan yaşlı birey ile onun bakımını üstlenip, ona hizmet sunan bireye yönelik olarak hazırlanan bu çalışmada; geleneklerini sürdüren toplumumuzda aile yanında yaşayan yaşlı oranı ile aile içi ilişkilerde yaşlının konumunun ne olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Özellikle aile yanındaki yaşlının, çevresinde bireylerin bulunmamasından dolayı kendini ve çevresindekileri nasıl algıladığının, aile bireylerinin yaşlıyı nasıl algıladığının, yaşlının aileye katkıları ve ailenin yaşlıya katkılarının neler olduğunun, birlikte yaşamının yaşlının hayata bağlama konusundaki etkisinin ne olduğunun ve başka ne tür sorunlarının bulunduğu, yaşlı-aile ilişkilerinin sosyo-ekonomik statüye (SES) göre nasıl farklılık gösterdiğinin ortaya çıkartılması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Aile, Yaşlı, Yaşlılık, Yaşlanma, Evde Bakım

Öğrencinin	Adı Soyadı	MELİKE AHSEN ALPEREN
	Numarası	094205001005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. KÖKSAL ALVER
	Tezin Adı	FAMILY RELATIONSHIPS OF ELDERS IN TERMS OF SOCIO-ECONOMIC STATUS: THE CASE OF ANKARA KEÇİÖREN

SUMMARY

Owing to the attenuation of physical and mental capacity, the activity of the old lessens incrementally. By the loss of social status and prestige, the old may estrange himself from social life and by the loss of physical abilities he is dependent on someone and confined to home. Thus, it is senility and ensuing health problems that speeds up the problems of the old.

This study, which is devoted to both the old who lives with his family and the individual who serves the old, presents an analysis of the rate of the old who lives with his family and the determination of the placement of the old himself in the intra-family relationships in our society that maintains tradition.

More particularly, how the old living with his family posits himself and other family members and is posited by them in times of old age are prospected.

In this study, the revelation of mutual contributions the effect of living together on holding on to the life for the old and his family other likely problems and how the old-family relations differ from with respect to the Social Economic Status (SES) are aimed.

Keywords: Family, The Old, Senility, Getting older, Residential care

ÖNSÖZ

Türkiye’de ortalama yaşam süresinin giderek uzamasına paralel olarak toplumdaki yaşlılık dilimi büyürken, toplumsal problemi de beraberinde getirmektedir. Yaşlılık diliminin sürekli büyüdüğü Türkiye’de, hala bir sorun olarak kabul edilmeyen yaşlı bakımı ve tedavisi-terapisi gibi hizmetler, zaman içinde çözümlenmesi gereken önemli bir sorun alanı oluşturacaktır.

Dünyada yaşanan değişimler neticesinde aile artık toplumun devamının, ekonomik yardımlaşmanın ve nesillerin sosyalleşmesinin merkezi kurumu olmaktan giderek çıkmakta ve ailelerin üstlenmek istemediği rolleri, devletler üstlenmek zorunda kalmaktadır.

Ülkemizde de sanayileşme, kentleşme ve kırdan kente göç gibi dinamiklerle yaşanan yoğun süreci aile içi ilişkilerdeki karar alma süreçlerinde ve rol/ görev paylaşma vb. alanlarda büyük değişimler getirmiştir. Küresel bir boyut kazanan hızlı yaşam süreci; birkaç kuşağın birlikte yaşadığı geniş ailenin yanında, bunun kimi değerlerini taşıyan ve daha küçük bir hane haline sahip bir aile tipini de ön plana çıkarmıştır. Bu süreç, özellikle otorite ve karar verici konumunda yer alan aile büyüklerinin bir başka deyişle yaşlı kuşağın aile içindeki rolünü ve konumunu değiştirmiştir. Önceleri deneyim ve güç sahibi olmanın bir göstergesi sayılan yaşlılık, toplumdaki yüksek statüsünü, modernleşme sürecinde üretim biçiminin değişmesi, ev ve çalışma mekânlarının birbirinden ayrılması, kadının üretime aktif olarak katılımı, geniş ailenin kentsel çekirdek aileye dönüşmesi ve düzensiz kentleşme süreçleri sonucunda önemli ölçüde kaybetmiştir.

Türk toplumundaki her yaş grubunu etkileyen ve aile içi ilişkileri değiştiren bu süreç, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin ilişkilerini ve onlara hizmet sunumlarını da güçleştirmiştir. Batı toplumlarında yaşlılara yönelik hizmetler, refah devleti anlayışı içinde sosyal güvenlik uygulamalarının artırılmasıyla bir ölçüde çözüme ulaştırılmıştır. Ancak küresel rekabet ve artan işsizliğin etkisiyle maliyetlerin önemli ölçüde kısılmasının sosyal devlet anlayışından bir ölçüde kopuşu ifade eden uygulamaları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu uygulamalardan daha çok sosyal politika alanında desteklenmesi gereken risk altındaki aileler etkilenmektedir.

1900’lü yılların son çeyreğinde varlığını artan boyutlarda hissettiren yüksek enflasyon, adaletsiz gelir dağılımı, işsizlik ve bu gibi birçok olumsuz göstergeyle yaşamak durumunda kalan Türk ailesinde yaşanan olumsuzluklar; bir yandan, yaşlılığın ve yaşlı bakımının önemli bir sorun alanı olarak görülmesine yol açarken, diğer yandan da, son yıllarda yaşam

koşullarının iyileşmesiyle ömür beklentisinin artması şeklindeki ilerlemeler, yaşlı bakımında ailenin rolünü daha da önemli hale getirmiştir.

Yaşlının kendi ailesi tarafından ihtiyaçlarının karşılanması, gerektiğinde aile içi organizasyonlar yoluyla tamamlayıcı destek hizmetlerinin verilmesi, bu alanda en uygun ve insani çözüm olarak dile getirilmektedir. Bu modelin başarısı, her şeyden önce aileyi temel alan ve destekleyen politika ve uygulamaların yaşama geçirilmesine bağlı bulunmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde yaşlı bakımının bir sorun olarak algılanması süreci yeni olduğundan, bu alandaki çözümlerin bir an önce uygulamaya geçmesi daha da önem kazanmaktadır.

Tezimin konusunun oluşum aşamasında ömrünün son beş yılını bizimle geçirerek evimize rahmet, bereket getiren, evimizin neşesi, sevgisi ve sıcaklığı olan, bize Allah'ın bir lütfu olarak gönderilen ve bu konuyu seçmemde asıl sebep olan, bu sorumluluğu aşılayan Mart 2013 tarihinde Allah'ın rahmetine kavuşan merhum anneannem Hanife OKURSOY'a minnet ve şükranı bir borç biliyorum. Seni çok seviyor ve özlüyorum.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

I. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE YAŞLILIĞA SOSYAL BAKIŞ.....	5
1.1. YAŞLILIK VE YAŞLILIKLA İLGİLİ KAVRAMLAR.....	5
1.2. YAŞLILARIN ÖZELLİKLERİ.....	9
1.2.1. Ekonomik özellikler.....	9
1.2.2. Aile hayatında ve toplumda değişme.....	10
1.2.3. Psikolojik özellikler.....	10
1.2.4. Sağlık özellikleri.....	11
1.3. YAŞLI SORUNLARI.....	11
1.3.1. Sağlık Sorunları.....	13
1.3.2. Ekonomik sorunlar.....	15
1.3.3. Sosyal sorunlar.....	16
1.3.4. Yaşlı ayrımcılığı.....	17
1.3.5. Psikolojik Sorunlar.....	18
1.4. YAŞLILIĞA SOSYOLOJİK VE PSİKOLOJİK BAKIŞ.....	19
1.4.1. Toplumsal Değişme ve Yaşlılık Algısı.....	20
1.4.2. Sosyal yaşlanma.....	24
1.4.3. Yaşlılığa ilişkin sosyal yaklaşımlar.....	25
1.4.4 Sosyal Gerontoloji.....	26
1.4.5. Yaşlılık sosyolojisi.....	27
1.4.6. Yaşlanmanın Sosyolojisi.....	28
1.4.7. Yaşlılık Psikolojisi.....	30
1.5. YAŞLILAR İÇİN “EV” KAVRAMI.....	31
1.5.1. Çevresel Gerontoloji.....	35
1.6. YAŞLANMAYA İLİŞKİN GENEL İSTATİSTİKLER.....	36
1.6.1. Dünyada Yaşlanmaya İlişkin İstatistikler.....	38
1.6.2. Türkiye’de Yaşlanma İle İlgili İstatistikler.....	41
1.6.3. Gelecek Yönelimi ve Huzurevlerine İlişkin İstatistikler.....	46

1.7. SOSYAL POLİTİKALAR VE SOSYAL HİZMETLER AÇISINDAN YAŞLILIK.....	53
1.7.1. Sosyal Politika Açısından Yaşlılık.....	53
1.7.2. Yaşlılıkta Mekân, Demografi, Aile, Kuşaklararası Dayanışma ve Çatışmalar, Sosyal Çevre ve Yaşam Aranjmanları Konularında Sosyal İncelemeler.....	56
1.7.2.1. Yaşlılık ve Mekân, Konut, Yeşil Alan, Sosyal Çevre.....	56
1.7.3. Yaşlı Bakım Modelleri.....	58
1.7.3.1. Geleneksel Bakım Modeli: Aile Yanında Bakım.....	58
1.7.3.2. Kurum bakımı.....	61
1.7.3.3. Huzurevinde Kalan Yaşlıların Özellikleri.....	62
1.7.3.4. Diğer Hizmet Modelleri.....	64
1.8. YAŞLI SORUNLARI VE HİZMETLERİNE YÖNELİK LİTERATÜRDE YER ALAN ÖNERİLER.....	68

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

2.ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	71
2.1. TEZİN ADI.....	71
2.2. KONUSU VE PROBLEMİ.....	71
2.3. AMACI.....	71
2.4. ÖNEMİ.....	74
2.5. LİTERATÜR ÇALIŞMALARI.....	76
2.6. YAŞLILIK ÇALIŞMALARINDA KULLANILAN NİTEL YÖNTEMLER.....	77
2.7. EVRENİ VE SINIRLILIKLARI.....	78
3.YAŞLIYA BAKIM VEREN BİREYLERLE YAPILAN GÖRÜŞMELER.....	79
4.YAŞLI BİREYLERLE YAPILAN GÖRÜŞMELER.....	98
5.SONUÇ VE ÖNERİLER	
5.1. SONUÇ.....	133
5.2. ÖNERİLER.....	137
6. KAYNAKÇA.....	139

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Google Tarama Sonuçları.....	38
Tablo 2: “ Yaşlı” Başlıklı Yök Kütüphanesinde Yer Alan Tezler.....	39
Tablo 3: “ Evde Bakım” Başlıklı Yök Kütüphanesinde Yer Alan Tezler.....	40
Tablo 4: 65 Yaş Ve Üstü Nüfusun Dağılımı (%).....	40
Tablo 5 :1950-2050 Yaşlı Nüfusu Bağımlılık Oranları (%).....	43
Tablo 6: 1950-2050 Arası Kadın-Erkek Doğuşta Hayatta Kalma Beklentisi (Yaş).....	44
Tablo 7: En Yüksek Doğuşta Yaşam Beklentisine Sahip Ülkeler.....	46
Tablo 8: Türkiye 'De Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı (1935-2000).....	47
Tablo 9:Dpt 2005 Nüfus Projeksiyonlarına Göre Yaş Gruplarına İlişkin Dağılım (%).....	48
Tablo 10: 2006-2050 Yılları Çeşitli Ülke Veya Bölgelerin 60 Yaş Üstü Nüfuslarının Toplam Nüfusa Oranı.....	49
Tablo 11: Türkiye’de Doğuşta Yaşam Beklentisi (Yaş).....	50
Tablo 12 : Türkiye’de Yaşlı Hizmeti Veren Kurumlar Ve Kapasiteleri	52
Tablo 13: Türkiye’de Yaşlılara Hizmet Veren Kuruluşların Sayı Ve Kapasiteleri (2000 Yılı).53	
Tablo 14:Bireyin Yaşlılığıyla İlgili Yaşam Tercihi.....	75
Tablo 15:2000-2008 Arası Yaşlı Bakımı İçin Ayrılan Bütçeler.....	75
Tablo 16: 2012 Yılına Ait Huzurevi Fiyatları.....	75
Tablo 17: Araştırma Kapsamına Alınan Yaşlıya Bakım Veren Bireylerin Sosyo-Ekonomik Statülerine (Ses) Göre Dağılımı.....	82
Tablo 18: Araştırma Kapsamına Alınan Yaşlı Bireylerin Sosyo-Ekonomik Statülerine (Ses) Göre Dağılımı.....	102
Tablo 19- Kadın Ve Erkek Karşılaştırması.....	121

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Yaşlı sorunları etkileşimi.....	12
Şekil 2: Yaşlı sorunları.....	13
Şekil 3: Sosyal Gerontoloji.....	28
Şekil 4:Evin Anlamını Yaşlıların İhtiyaçlarına Göre Yaklaşımları.....	37
Şekil 5: Yaş Gruplarının Dağılımları (Türkiye 1935-2050).....	45

GİRİŞ

Türkiye, geleneksel ile modernin aynı anda yaşandığı bir ülkedir. Sosyal hayatta, hızlı bir dönüşüm süreci yaşanmasına rağmen, bu değişime direnç de mevcuttur. Modernleşme sürecinde yaşanan toplumsal değişimle beraber aileler küçülmektedir. Geleneksel tarım toplumundan kentli sanayi toplumuna geçiş sürecinde, kadınlar ev dışında çalışmaya başlamış, aynı zamanda gelişen iletişim imkânlarına tezat bir şekilde akrabalık ve komşu ilişkileri zayıflamıştır. Böylece geleneksel toplumsal yaşamdan farklı bir yaşam biçimi ortaya çıkmıştır.

Bu değişim sürecinin ortaya çıkardığı meselelerden birisi de toplum içerisinde “yaşlıların” konumlarıdır. Toplumsal değişim, yaşlıları yeni bir konuma sokmaya zorlamakta ve yaşlı sorunları yalnızca aile bağları vasıtasıyla çözümlenemeyecek bir duruma gelmektedir. Özellikle büyük şehirlerde yaşlılar, yalnız yaşama, geçim sıkıntısı, bakım hizmetleri gibi hususlarda birçok sorunla karşılaşmaktadır. Sorunların üstesinden gelinmesi belli sosyal dayanakların olmasına bağlıdır. Tabi bu yeni yaşam biçimi yeni sorunları da beraberinde getirmektedir.

Her ne kadar Türkiye’de yaşlı ve yaşlılık henüz gelişmiş toplumlardaki kadar büyük bir sorun olarak algılanmasa da, artma eğilimi gösteren yaşlı nüfusun sorunlarına ilişkin şimdiden önlemler alınması gerekliliği ortadadır. Ülkemiz açısından yaşlılık konusunda yapılan çalışmaların arttırılması gerekmektedir. Ülkemizde bilimsel çerçevede içerisinde çok fazla değinilmeyen “yaşlılık” konusu, çoğunlukla sağlık eksenli bir sorun gibi görülmekte ve bilimsel çalışmalar bu yönde yapılmaktadır.

Türkiye’de yaşlılara hizmet sunumu ve bakımı, bir taraftan huzurevleri ve yaşlılar yurdu gibi mekânlarda gerçekleştirilirken diğer taraftan geleneksel olarak yaşlılar ya kendi evlerinde tek başına yaşamakta tada evde aile yanında bakılmaktadırlar. Günümüzde yaşlının aile yanında ya da evde bakımı konusundaki görüşler giderek yaygınlık kazanmaktadır yurt dışındaki çalışmalar, yaşlının evde bakımı konusunda yeni bir iş kolunun geliştiğini göstermektedir. Buna göre aile yanında/evde bakım önerilmekle birlikte, bu bakımın profesyonel kuruluşlar tarafından da desteklenmesi öngörülmekte ve yaşlının huzurevleri ve yaşlı yurtlarında barındırılmasından çok kendi evinde ya da yakınlarının evinde bakılmasının daha maliyeti düşürücü ve insani olacağı üzerindeki görüşler yaygınlaşmaktadır. (Özgen Ö.,Babekoğlu Y. , 2001: 44-45)

Yaşlı insanların aile yanında bakımı günümüzde önemli bir sorun olarak görülmektedir. Hemen hemen tüm toplumlarda sağlıklı, yalnız başına yaşayan yaşlıların dışında büyük bir çoğunluğun aile yanında barındığı ve sosyal desteğe gereksinimi olduğu yapılan araştırmalarda ortaya konulmuştur. Ailede bakım özellikle yaşlının sağlık durumunun bozulması ve kendi işini yapamaz hale gelmesiyle başlamakta ve gündelik yaşamın bir parçası haline gelmektedir. Böyle bir durumda yaşlı ebeveynlere sosyal ve psikolojik destek sağlamak (mali konular, barınma, ulaşım gibi), yetişkin çocukların görevi haline gelmektedir. Yaşlı insanlara sosyal ve psikolojik destek sağlanması giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Akran ve arkadaşlarından gelen sosyal ve psikolojik destekler; kabul etme, saygı, sevgi ve samimiyeti içermektedir. (Karataş S.: 1998: 15) Aile içinde bu tür desteklerin çoğunlukla karşılıklı olduğu (yaşlı-evlat), yaşlı bireylerin psiko-sosyal sorunlarını büyük ölçüde azalttığı söylenebilir.

Birçok toplumda ebeveyn ile çocuğu arasındaki aile ilişkileri yetişkinlik yaşamı boyunca önemli olmayı sürdürmektedir. İnsan ömrünün artması, aileyle birlikte geçirilen yılların sayısını arttırmaktadır. Bu ilişki ağı, olumlu olduğu kadar, streslere de yol açabilmektedir. Hastalık dulluk, boşanma gibi nedenlerle yaşlı ebeveynlerin yaşamlarında görülen değişiklik, yetişkin çocukların davranışlarında, düşüncelerinde ve duygularında ters etkiler yaratabilmektedir. Yaşlı ebeveynlere bakan yetişkinlerin kaygı, depresyon gibi stresle ilgili durumlar yaşadıkları yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. Yaşlı bireyler için önceden sahip olunan yaşam rollerinin azalması, anlam ve onaylanma kaynağı olarak bilinen aile bağlarının önem kazanmasını sağlar. Örneğin: Emeklilik sonucunda yaşlı ebeveyn yetişkin çocuğunun yaşamına yeniden girer. Ebeveynin çocuğu ile görüşme beklentisi giderek artmaya başlar. Bu dönemde yetişkin çocuğun hayatı ise kendi kariyeri ve ailevi zorluklarla yüklüdür. Bu ailevi zorluklar ebeveynin beklentisi ile yetişkin çocuğun sahip olduğu sorumluluklar ile çelişir. Yetişkin çocuk suçluluk, gerginlik ve kızgınlık hissedebilir. Her iki tarafın farklı beklentileri iletişimde bozukluklara yol açabilir ve ilişkinin kalitesini etkileyebilir.

Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre aile yanında bakım ve birlikte yaşamının her iki taraf için de kolaylık ve zorlukları bulunmaktadır. Daha çok karşılıklılık esasına dayanan bu ilişkiler zaman zaman çatışma yaratabilmekte, yaşlının sağlık durumunun giderek bozulması ile bakım veren aile üyesinin stres ve üzüntü duyarlılığı artabilmektedir. Bulgulara göre ülkemizde yaşlıların büyük bir çoğunluğu genellikle çocuklarından biriyle yaşamaktadır. Ayrı yaşayanların ise yine büyük bir kısmı çocuklarına ya da akrabalarına yakın mesafede oturmaktadır. Bununla birlikte ailelerinden ayrı, bağımsız yaşamayı tercih eden yaşlılar da

bulunmaktadır. Bu açıklamalar göstermektedir ki aile yanında çocuklarıyla birlikte yaşayan yaşlıların oranı daha fazladır. Aile kurumunun yaşlı bireye sosyal ve psikolojik destek sağlaması, sosyal güvenlik işlevi görmesi nedeniyle aile ortamında kendini güvende hissetmesini sağlamaktadır. Özellikle kuşaklararası ilişkiler bağlamında büyükanne/büyükbaba, yetişkin evlat ve eşi, torunların varlığı tüm kuşaklararası etkileşimler ve yakınlaşmalar, gerek yaşlı birey, gerekse aile üyeleri açısından doyurucu bir yaşam olarak algılanabilir.

Ancak bu şekilde birlikte yaşamak ailede sorun yaşanmayacağı anlamını taşımaz. Bu konuda aile ne kadar istikrarlı görünse de üç-dört kuşağın birlikte yaşaması, kuşakların yaş farklılıkları, norm ve değerleri ve algı düzeylerinin farklılığı nedeniyle birbirlerini anlama durumları ister istemez farklılık göstermekte ve bazı sıkıntıların yaşanmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte ailede yaşanan ekonomik problemler, bir arada yaşamının zorluklarını oluşturan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmada, yaşlılıkta aile ilişkilerinin çatışmalar doğurduğu yeri olarak kabul edilmekle birlikte; esas üzerinde durulması gereken konu yaşlı ile aile içinde uyumunun nasıl sağlanabileceğine yönelik stratejiler geliştirebilme amacını taşımasıdır. Bu tür sorunların Türkiye’de Ankara ilinde Keçiören ilçesinde nasıl bir dağılım gösterdiğin ortaya koymak ve kamusal anlamda stratejiler geliştirmek amacıyla yaşlı-yetişkin evlat anlamında etkileşim çerçevesinde aile ilişkilerinin araştırılmasını gerekli görülmüştür.

Bu tezde konular 3 ana bölümde ele alınmıştır. İlk bölümde, metodolojik hususlara yer verilmiş ve “tezin konusu”, “tezin amacı”, “tezin önemi”, “araştırmanın evreni”, “örneklemi” “araştırmanın sınırlılıkları”, “araştırmanın hipotezleri”, “veri toplama teknikleri” ele alınmıştır.

İkinci bölüm, literatür taramasından elde edilen bölümdür. Bu bölümde, “yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili kavramlar”, “yaşlıların özellikleri”, “huzurevinde kalan yaşlıların özellikleri”, “yaşlı sorunları”, “yaşlılığa toplumsal bakış”, “yaşlanmayla ilgili istatistikler “sosyal politikalar ve sosyal hizmetler açısından yaşlılık”, “yaşlı soruları”, “yaşlılığa sosyolojik ve psikolojik bakış”, “yaşlılar için ev kavramı”, “yaşlanmaya ilişkin genel istatistikler”, “sosyal politikalar ve sosyal hizmetler”, “yaşlı sorunları ve hizmetlerine yönelik literatürde yer alan öneriler” konuları ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm, araştırma bulgularının değerlendirilmesinin bulunduğu bölümdür. Burada, sosyo-demografik bulguların yorumlanması gerçekleştirilmiştir. Evde yaşlılara bakım

veren aile bireylerinin yaşlılıkla ilgili düşüncelerine, yaşlı ile birlikte yaşamaya dayalı düşünce ve duygularına, durumdan memnuniyetlerine ve yaşlının huzurevinde kalmak isteyip istemediğine ilişkin sorular yöneltilmiş ve cevaplar alınmıştır. Ardından yaşlıların aile içinde yaşamaktan şikâyet ve memnuniyet durumlarına, günlük hayatlarına, toplumda gördükleri saygınlık derecesine ilişkin veriler bu bölümde incelenmiştir. Yaşam memnuniyetine ilişkin ölçeğin yorumlanması ve çeşitli değişkenlere göre yaşam memnuniyet durumları da bu bölümde ele alınmıştır. Ayrıca, huzurevini tercih sebepleri ve bir gün gidecek olurlarsa huzurevinden beklentilerin ne olduğu da yine bu bölümün konularındandır. Araştırma kapsamında:

Yaşlıya Bakım veren kişilere yönelik sorular:

- Sizce yaşlanmak nedir? Yaşlı kimdir?
- Hangi olaydan sonra yaşlı ile birlikte yaşamaya başladınız?
- Yaşlı bireyle birlikte yaşamamanın ev hayatınıza bir etkisi vardır. Bunlar nelerdir?
- Yaşlı bireye bakmak sizi genelde hangi sosyal ve psikolojik durum açısından etkiliyor?
- Yaşlı bireyin huzurevinde yaşamasını ister miydiniz?

Yaşlıya yöneltilen sorular:

- Geniş ailenizde yaşamaktan memnun musunuz?
- Aile bireyleriyle ilişkileriniz nasıldır?
- Bir gününüzü nasıl geçiriyorsunuz?
- Bir yaşlı olarak ihmal ya da istismar edildiğinizi düşünüyor musunuz?
- Ölüm korkunuz var mı? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?
- Yalnız yaşamak ya da huzurevinde kalmak ister miydiniz?

Sorulmuştur.

“Sonuç ve Öneriler” bölümünde ise, öncelikle araştırmanın ne gibi sonuçları olduğu özetlenmiş ve araştırmadaki bulgulara ve gözlemlere dayanan öneriler ortaya konmuştur. Bu bölümde, huzurevleri ve yaşlı bakımevlerine yönelik öneriler konu edinilmiştir.

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE YAŞLILIĞA SOSYAL BAKIŞ

1.1. YAŞLILIK VE YAŞLILIKLA İLGİLİ KAVRAMLAR

Aile yapısı ve ilişkileri

Aile, toplumun temel kurumlarından biri olarak varlığını ve önemini korumaktadır. Bireyin sosyalleşme sürecini yaşadığı ilk yer olan aile, anne-baba (ebeveyn) ve çocuklardan oluşmaktadır. Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş özdeksel ve tinsel zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, ekonomik, psikolojik toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan sosyal bir birimdir. Aile yapısı denildiğinde, ailenin kompozisyonu ve üye sayısı akla gelmektedir. Aile kompozisyonu, aile üyelerinin sahip olduğu statü ve rollerle belirlenmektedir. Aile üyelerinin her birinin statüsü bir rolle bağlantılandırılmıştır. Roller, statülere dinamiklik kazandıran, onu harekete geçiren davranış kalıplarıdır. Bu nedenle statü ve rol, hak ve sorumluluklarla birbirine bağlanmıştır. Dolayısı ile aile üyelerinin yapması gereken görevler belirginlik kazanarak bir beklentiyi getirmekte ve kadından beklenen görevler, erkekten beklenen görevler gibi ayrılaşmış bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Bu ayrılaşmış yapı aile içi ilişkilerin statü ve roller bağlamında hiyerarşik bir yapı oluşturmaya ve babanın ev reisi olarak görevleri düzenlemesine yol açmaktadır. Dolayısı ile aile üyeleri arasındaki ilişkiler hak ve sorumluluklar çerçevesinde düzenlenmiştir. (Sayın, 1990:2) Hak ve sorumluluklar, aynı zamanda ailede otorite ve karar alma süreçlerinin de belirlenmesinde etkili olmaktadır. Aile üyeleri arasında genel anlamda eşitlikçi bir ilişkinin bulunması, ailenin demokratik yapılı olmasını ifade etmektedir.

Sosyal bilimlerin insanın özne olarak devreye girdiği bir bilim dalı olarak kavramlaştırma hususunda her ne kadar zengin olsa dahi, bir o kadar da karmaşıktır. Yani kavrama anlam katma hususunda geniş olmakla beraber, bazen en basit görülen konularda dahi uzlaşma söz konusu olamamaktadır. Yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili kavramlar için de aynı durum söz konusudur.

Her toplumun çeşitli nedenlerden dolayı üzerinde “anlaştığı” ve kişilerin artık “yaşlı”

olarak görülmesini gerektiren yaşlar farklılaşabilmektedir. Ancak bu “yaşın” hangi yaş olduğu toplumdan topluma ve zaman içinde değişmektedir. Bu da yaşın yalnızca kronolojik bir sıralama birimi olmadığını; aynı zamanda kültürel bir husus olduğunu da göstermektedir.

İklim, beslenme, yapılan işin niteliği, kişinin cinsiyeti gibi pek çok etken, her zaman ve her yerde geçerli bir tanımın yapılabilmesini güçleştirir. Bu nedenle, yaşamın doğal evrelerini birbirinden kesin çizgilerle ayırabilmek hemen hemen olanaksızdır (Altan, 2006: 272). Yaşlılık ile ilgili olarak çeşitli kültürlerde veya toplumlarda farklı farklı kavramlar veya sıfatlar kullanılmaktadır. Buna göre; yaşlı bir niteleme, yaşlanma bir süreç ve yaşlılık ise yaşlanma süreci sonunda başlayan dönem olarak değerlendirilmektedir. (ASAGEM, 2006: 24)

Yaşlı, 65 yaş ve üzerinde; bedensel, zihinsel, ruhsal, finansal, sosyal güçlükleri olan ve bakımı için aralıklı ya da sürekli başkalarına gereksinim duyan kimsedir.

Yaşlanma, en genel tanımıyla her canlı için anne kamında hayatta başlayıp, ölüme kadar devam eden bir değişim süreci olarak kabul edilmektedir. Yaşlanma, ayrıcalıksız her canlıda görülen, tüm işlevlerde azalmaya neden olan, süregelen ve evrensel bir süreçtir ve organizmada zaman içerisinde her düzeyde ortaya çıkan geri dönüşsüz yapısal ve işlevsel değişikliklerin tümüdür.

Yaşlanma, zaman faktörüne bağlı olarak kişinin değişen çevreye uyum sağlama gücü ile organizmanın iç ve dış etmenler arasında denge sağlama potansiyelinin azalması ve böylece yaşlanma ile ölüm olasılığının yükselmesidir. (Çekal, 2006: 44) Bir başka tanıma göre ise; bir kişinin iş veriminin azalmasına, dengesinin kaybolmasına, sağlığının bozulmasına yol açan vücudun yapısal yıkım ve harabiyetine neden olan değişikliklerin yaşandığı yaşam sürecidir. (Konak ve Çiğdem, 2005: 25) Yaşlanma; biyolojik bir süreç ise de katılım, yaşam biçimi, yapılan iş, beslenme alışkanlıkları, kronik hastalıklar ve bireyin kişilik yapısı, toplumun ve çevresinin bireyi, bireyin de kendini algılayışı, vb. gibi etmenler nedeniyle bireysel farklılıklar da içermektedir.

Yaşlanma sürecini Mumford üç evrede ele almaktadır. İlk evre, kırk beş yaş civarında başlamaktadır. Bu evre doğurganlığın sona ermesi ile tanımlanmaktadır. Ekonomik anlamda emekli olmak ise, ikinci evre olarak yer almaktadır. Bu evrede gelirin düşmesi ve hayatın anlamsız hale gelmesi, bireyin psikolojik kriz yaşamasına neden olmaktadır. Fizyolojik kötüleşmenin başladığı üçüncü evrede vücut fonksiyonları bozulmakta, hafıza zayıflamaktadır. Dolayısıyla kendine güven duyma ve kendi kendine bakabilmede düşüş

yaşanmaktadır. Bu evre, aynı zamanda, bakım ve kurumsal yardım ihtiyacının da ortaya çıktığı evredir. (ASAGEM, 2006: 26) Yaşlılık konusu için önem teşkil eden evre aslında üçüncü evredir. Zira sorunların doruk noktasına çıktığı dönem bu dönem olmaktadır.

Yaşlılık

Yaşlılık, bireyi çok geniş bir alanda etkileyen değişimlerin olduğu bir dönemdir. Genel olarak, organizmada dokusal ve fizyolojik bir çözülme dönemidir. Tıbbi anlamda hücrenin ikiye bölünmesi bile ihtiyarlama süreci içinde değerlendirilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) yaşlılığı; “çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması” olarak tanımlamaktadır. (Sevgi vd., 2008:5)

Her toplumun çeşitli nedenlerden dolayı üzerinde “anlaştığı” ve kişilerin artık “yaşlı” olarak görülmesini gerektiren yaşlar farklılaşabilmektedir. Bu tanım çeşitli uluslararası kuruluşların tanımında dahi değişebilmektedir. OECD, “davranış ve ihtiyaçları değişen heterojen bir gruptan oluşan 65 yaş üzerindeki insanlar” olarak yaşlılığı tanımlamıştır. (ASAGEM, 2006: 27) Dünya Sağlık Örgütü, yaşlı kategorisini kronolojik yaş doğrultusunda 65 üzerini, Birleşmiş Milletler ise 60 yaş üzerini yaşlı olarak kabul etmektedir.

Belirtilmesi gereken bir diğer husus, altmış beş yaş ve üzeri nüfus yaşlı sayılmakla birlikte, yaşlı nüfusun toplam içindeki payının düşük (%4-7) olduğu ülkelerde bu sınır 60 yaş olarak kabul edilmekte olduğudur. Bununla birlikte çoğu ülkede yaşlılıkla ilgili çalışmalar için 65 yaş ve üzeri yaş grubu "yaşlı" kabul edilmektedir. Bu fark ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin farklı olmasından da kaynaklanmaktadır.(Sevgi vd., 2008: 8)

Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği’ne göre ise yaşlı; “sosyal, fiziksel ve moral desteğe ihtiyaç duyan, akıl ve ruh sağlığı yerinde olup, kuruluş bakımına ihtiyacı olan en az elli beş yaşındaki kişiyi” ifade etmektedir. Burada yaşlının elli beş yaşındaki kişiyi ifade etmesi üzerinde durulması gereken bir noktadır. Bu durum esasen, yaşlılığın 55 yaşında başladığının kabul edilmesinden kaynaklanmamakta, bakıma muhtaç olan kişilere devletçe yapılan yardımın genişletilmesine yönelik alınan bir tedbiri ifade etmektedir.

Yaşlılık geniş çapta bireyin yaşama bağlı olarak tanımlanan bir dönem olmaktadır. Bununla birlikte bu tanımlama sosyo-kültürel ortamlara ve dönemlere göre farklılaşmaktadır. Örneğin, günümüzde orta yaş olarak nitelenen kategori eski toplumlarda yaşlı olarak değerlendirilmektedir.

Yaşlılık biyolojik, kronolojik, psikolojik ve sosyal olmak üzere farklı alanlarda tanımlanmaktadır. Biyolojik yaşlılık, insan organizmasındaki fonksiyonların azalması (yaşın ilerlemesine bağlı olarak fiziksel ve zihinsel kapasitelerinde azalma) ve hücre kayıpları olarak tanımlanmaktadır. Kronolojik yaş doğumdan ölüme kadar geçirilen yaş evrelerini tarihsel bir süreç içinde açıklamayı ifade eder. Psikolojik yaşlılık, kişinin kronolojik yaşının ilerlemesine bağlı olarak algılama, öğrenme ve problem çözme gibi bellek gücü ile kişilik kazanma alanlarında uyum sağlama kapasitelerindeki değişimleri kapsamaktadır. Ancak psikolojik yaş “kişinin kendi kapasitesinin farkındalığına dayalı olarak hissettiği yaş” biçiminde de tanımlanmaktadır. (ASAGEM, 2006: 27-28)

Sosyal yaşlılık, bireyin toplum içindeki yaşamında, çalışma ve sosyal işlerinde gücünün ve yeteneğinin azalarak kaybolmasıdır. Bu kavramların yanında, yaşlılığın sosyal bir sorun olarak algılanması ile birlikte, yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de “ülkenin veya toplumun yaşlanması”dır. Günümüzde teknolojik ilerlemelerin sağladığı kolaylıklar ve tıp biliminin gelişmesi gibi faktörlere bağlı olarak yaşam süresi uzamış, toplam nüfus içinde 65 yaş ve üzerindeki nüfus artmıştır. (Konak ve Çiğdem, 2005: 26)

Bir ülkenin nüfusunun yaşlanması demek 65 yaş ve üzeri yaştaki kişilerin toplamının bütün nüfusa oranının artması demektir.

Bu ölçüye dayanarak dünya nüfusu üç gruba ayrılmıştır.

Genç Nüfus: 64 yaş ve üzerinde bulunan kişilerin toplam nüfusa oranının %4-7 oranında olduğu nüfuslardır.

Olgun (Erişkin) Nüfus: 64 yaş ve üzeri yaştaki kişilerin toplam nüfusa oranını %7-10 olduğu nüfuslardır.

Çok Yaşlı Nüfus: 64 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfusa oranının %10 ve üstünde olduğu nüfuslardır. (Durgun ve Tümerdem, 1999: 115)

Görüldüğü üzere, her tanımın kendi alanında belli bir geçerliği olsa bile, üzerinde görüş birliğine varılmış tek bir tanımdan söz etmek güçtür. Sonuç olarak yaşlılık insanın bedensel ve zihinsel yapısının değişmesini ifade eden bir döneme işaret etmektedir. Bu dönem, yıllar anlamında toplumdan topluma hatta kişiden kişiye değişmektedir.

Bakım, profesyonel olmayan bir kişinin yaşlı için yaptığı yardımdır. Bunlar; koruma, savunma, sosyal bütünleşme, şefkat gibi destek sağlama ve temel gereksinimleri (yeme-içme,

giydirmeyıkama vb.) karşılama ile ilgili yardımlardır. Yaşlıya altı aydan daha uzun süre bakım verilmesi de “uzun dönem bakımını” olarak tanımlanmaktadır (Altun, 1998: 15-16)

Bakım veren, herhangi bir ücret almadan, sevgi, aile bağı vb. nedenlerle yaşlı bakımını üstlenen, yaşlının eşi, gelini, çocukları, akraba ve yakın arkadaşları gibi profesyonel olmayan kişilerdir. Primer bakım veren(ler), ailede yaşlının bakımını üstlenen ve yaşlıdan birinci derecede sorumlu olan kişi(ler) dir. Bunlar çoğunlukla kadın olup, yaşlının kızı, gelini ve akrabaları olabilmektedir. Sekonder bakım verenler ise, Primer bakım vereni destekleyen, alış veriş, ulaşım, ev düzeni-temizliğı gibi çeşitli aktivitelerde aralıklı yardım sağılayan aile üyesi (bakım verenin eşi ya da çocukları), akraba ve arkadaşlarıdır (Altun, 1998: 17)

1.2. YAşLILARIN ÖZELLİKLERİ

Altmış beş yaş üzerindekiiler "yaşlı bireyler" olarak gruplanmalarına karşın bu yaş grubu insanların, özellikleri ve problemleri farklılık göstermektedir. OECD'nin açıklamalarına göre yaşlı denildiğinde “davranış ve ihtiyaçları değışen heterojen bir gruptan oluşan 65 yaş üzerindeki insanlar” anlaşılır. Bu yüzden, yaşlılar homojen bir grup sayılmazlar, dolayısıyla özelliklerini tanımlamanın çeşitli zorlukları bulunmaktadır.

Yaşlılar bir bütün olarak aynı özelliklere sahip olmasa dahi, bazı ortak özellikleri veya çoğunluk olarak benzer özellikleri olduğı söylenebilir. Bu yüzden araştırmanın alan özelliklerini belirlemek açısından yaşlılara ilişkin genel karakteristiğı özet olarak vermek yerinde olacaktır.

1.2.1. Ekonomik özellikler

Genel itibariyle yaşlıların çalışma hayatında daha az yer aldığı bilinen bir olgudur. Bu durum onların temel geçim kaynaklarının emekli maaşı olması sonucunu doğurmaktadır. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde emekli aylığı yaşlı bireylerin temel geçim kaynaklarıdır. (Terakye ve Güner, 1997: 99) Emekli maaşı ile geçimlerini sağılamaları, aslında onların ekonomik olarak müreffeh bir hayat sürdürdükleri anlamına gelmez. Aksine birtakım geçim güçlükleri bulunduğunu gösterir. Eğer başka geçim kaynakları mevcut değılse, yaşlılar genellikle ekonomik bakımdan zayıf (güçsüz, dargelirli) toplum kesimleri arasında yer almaktadır.

Sosyal açıdan bakıldığında, belki de yaşlanma ile ortaya çıkan en önemli farklılık aile hayatında oluşan değişikliktir. Çünkü yaş ilerledikçe medeni durum değişebilmekte ve yalnız yaşama oranı artmaktadır.

Aile yapısındaki değişme özellikle yaşlıyı çocuklarından ayrı yaşamaya itmiştir. Bu yeni, kentli çekirdek aile sisteminde kalabilirse de yaşlının ailedeki yeri ve ilişkileri önemli değişikliklere uğramıştır. Geleneksel düzende yaşlının sahip olduğu statü ve saygınlık bu yeni düzende zayıflamış, hatta bazen yok olmuştur.

1.2.2. Aile hayatında ve toplumda değişme

Yaşlının ihtiyacını karşılamada gelenek ve göreneklerle oluşmuş düzenlemeler yetersiz kalmıştır.

Yaşlıların hayatındaki değişme evlilik hayatına da yansımaktadır. Chipperfield ve Havens'in 2001 yılında yaptıkları araştırma bulgularına göre evlilik durumları sabit kalan yaşlılar arasında kadınların yaşam tatmininin azaldığı, erkeklerinkinin ise sabit kaldığı ortaya çıkmıştır. Evlilik durumunda değişiklik yaşayanlar arasında, özellikle eşin kaybı, hem kadın hem de erkeklerde yaşam tatmininde azalmaya neden olmuştur. Erkeklerde bu durum daha belirgindir. (ASAGEM, 2006: 54)

1.2.3. Psikolojik özellikler

Yaşlılıkla beraber gelen fizyolojik olarak gerileme ve sosyal statünün farklılığa uğraması, psikolojik değişimleri de beraberinde getirmektedir. Bu dönemde, yaşlı bireylerin yaşamlarındaki dinamizm gitmiş yerini durağanlık almıştır.

Dolayısıyla düşüncelerinde, davranışlarında ve alışkanlıklarında değişim güçleşir; yenilikler onlara zaman zaman kaygı verici hale gelir, bazen de ürkütür. Yaşlılıkta düşünceler çoğu zaman "ben" merkezlidir ve bu zaman zaman bencillik olarak nitelenir.

Yaşlıların yeniliklerden kaçındığı, literatürde belirtilen hususlardan biridir. Yaşlılar genellikle, “her gün yaptığı faaliyetlerin dışına çıkmamaya çalışır. Eskiye özlem gittikçe artar. Yaşlı ile genç kuşak arasında mesafe gittikçe artar. İnsan yaşlandıkça, belki de artık uzun süre ihtiyacı olmayacağı mal ve parasına düşkünlüğü artar. Kişisel eşyasına karşı da aşırı bağımlılık oluşur.” Bu durum, araştırmadaki gözlemlerden de birisidir. Buna göre yaşlılar, huzurevindeki görevlilerle, eşyalarının çokluğu noktasında tartışmaktadırlar. Bu yüzden odadaki dolaplar zaman zaman onlara yetmemektedir.

1.2.4. Sağlık özellikleri

Yapılan araştırmalar 65 yaş üzerindeki kişilerde kronik ve çoklu hastalıkların olduğunu göstermektedir. Ülkemizde 65 yaş üzerindeki kişilerin %90'ında genellikle bir kronik hastalık olup, bunların % 35 inde 2, % 23 ünde 3 ve % 15 inde 4 veya daha fazla hastalık bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca, 60 yaş ve üzerindeki %50'sinden fazlasında 3 veya daha fazla süregelen hastalık bulunmuştur. (Terakye ve Güner, 1997: 96) Bu durum yaşlıların yaşam kalitelerini etkilemektedir. Aynı zamanda yaşlıların sağlık durumları, kişilerin günlük faaliyetlerini yapabilme durumlarını, dolayısıyla hayatındaki her şeyi temelden etkilemektedir.

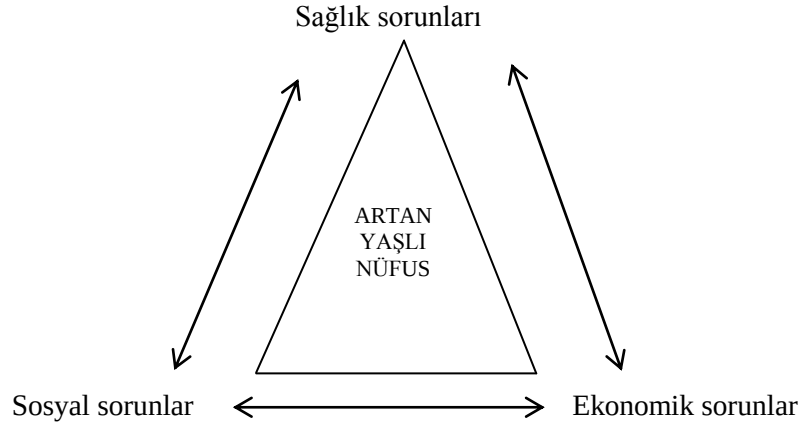
1.3. YAŞLI SORUNLARI

Yaşlılığa ilişkin sorunların çeşitli boyutları bulunmaktadır. Sağlıkçı açısından en önemli sorun fiziksel ve zihinsel kapasitenin kullanımının azalması olarak görülebilirken, sosyal bilimci açısından toplumdan dışlanma ve yalnızlık en önemli sorun olarak görülebilmektedir. Ancak, hangi açıdan bakılırsa bakılsın yaşlanma ile ilgili sorunların bir diğerini etkilemesi kaçınılmazdır.

Bilim ve teknolojiye ileriye adımlar ile tıptaki teşhis ve tedavi yöntemlerinin gelişmesi, insanın ortalama yaşam süresini uzatmıştır. Bu gelişme bir taraftan insanın daha uzun süre yaşamasına yol açarken, diğer taraftan genellikle sağlıkları bozulmuş, aktiviteleri azalmış, üretkenlik yetenekleri sınırlanmış ve bir anlamda kendilerine bakacak birine ihtiyacı olan yaşlıların sorunlarını artırmıştır.

Nüfusun yaşlanması bir yandan yaşlıların sağlık gereksinimlerini artırmakta bir yandan da toplumsal alanda ekonomik ve sosyal sorunlara yol açmaktadır (bkz. Şekil 1). Şekilde görüldüğü üzere yaşlanma sorunları birbiri ile etkileşim içinde olan sorunlardır. Bir alanda görülen sorun diğer alanları da etkilemektedir.

Şekil 1: Yaşlı sorunları etkileşimi

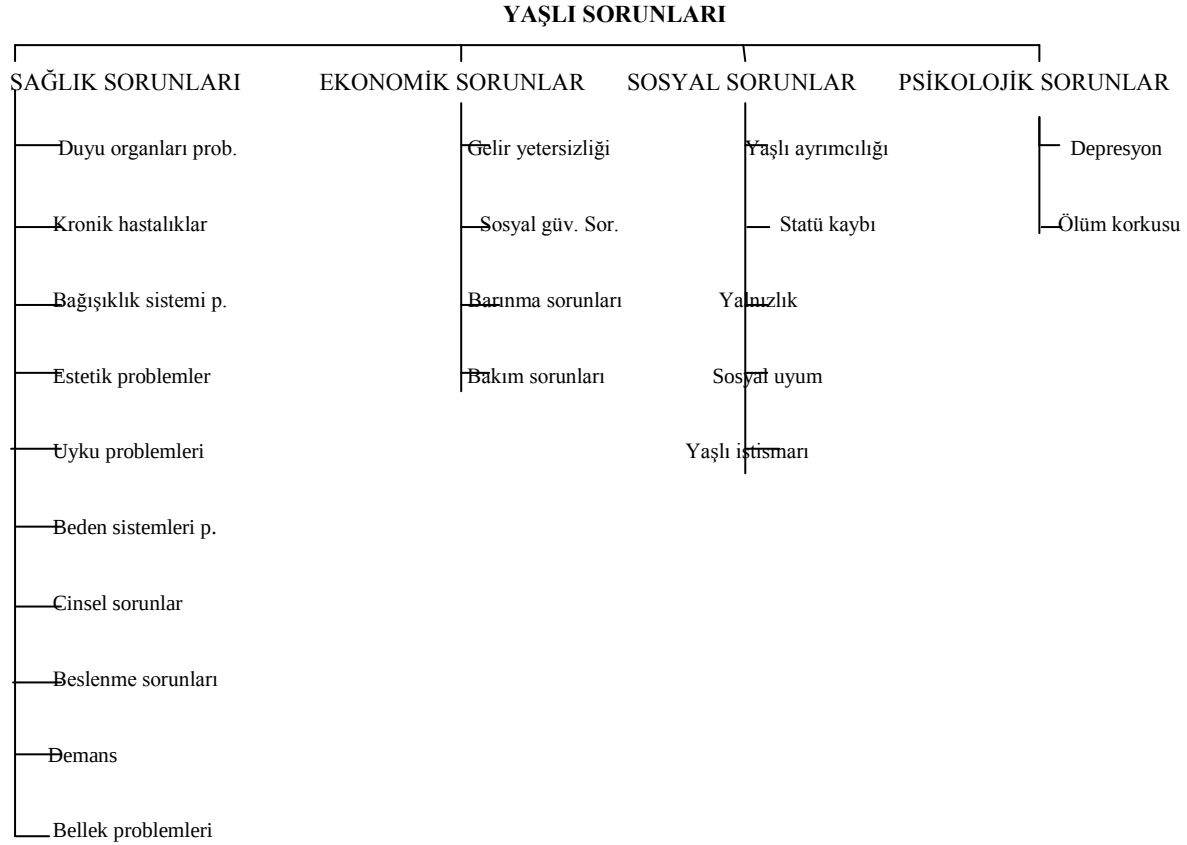
Kaynak: Giray ve diğerleri, 2008:12

Yaşlılık genel anlamda bireyin fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarında bir gerileme, sağlığın, gençlik ve güzelliğin, üretkenliğin, cinsel yaşamın, gelir düzeyinin, saygınlığın, rol ve statünün, bağımsızlığın, arkadaşların, eş ve yakın ilişkisi, sosyal yaşantının ve sosyal desteklerin azalması ve kaybı gibi döneme özgü pek çok sorunun yaşandığı bir kayıplar dönemidir. (Giray ve diğerleri, 2008: 12) Yaşlılarla ilgili olarak yapılan bazı demografik çalışmalarda ise, bireylerarası desteğin zayıflaması, bedenin çeşitli organlarının hareket yeteneğinin azalması, bağımsızlık ve sosyal konum kaybına bağlı olarak depresyon vakalarının görülme sıklığına dikkat çekilmektedir.

Çeşitli çalışmalar yaşlı sorunları kategoriler halinde düzenlemeye çalışmışlardır. Aysan ve Özben'in (2004) çalışmasına göre; gözlemler yaşlı bireylerin ortak bazı problemleri olduğunu ve yaklaşık olarak bu problemlerin beş alanda sınıflandırılabileceğini göstermektedir. Bunlar sırasıyla kişilerarası ilişkiler, sosyal ilişkilerde doyumsuzluk, karar verme zorluğu, duygusal strese gösterilen tepki ve yetersiz maddi veya sosyal kaynaklardır. Bu sınıflamanın daha çok psikolojik yönelimli olduğu söylenebilir.

Aşağıda çeşitli çalışmalardan ortaya çıkan ve yaşlı sorunlarının derlendiği tablo yer almaktadır. (Şekil 2) Daha öncede belirtildiği gibi, yaşlıların sorunları bakış açısına göre değişebilmektedir. Şekilde yer alan başlıklar birbirleri içine girebilen konuları ihtiva edebilmektedir.

Şekil 2: Yaşlı sorunları

Bu sınıflandırma çeşitli şekillerde yapılabilir. Psikolojik sorunların aynı zamanda psikiyatrik vakalara dönüşebilmesi söz konusudur. Bu sorunlar, sağlık sorunları başlığı altında da görülebilir. Yani sorunları belirtirken kesin çizgilerle bir ayrım söz konusu değildir. Aynı zamanda sorunlar çeşitlendirilebilmektedir. Aşağıdaki bölümlerde belirli başlıklar altında yaşlı sorunlarına ayrıntıları ile yer verilecektir.

1.3.1. Sağlık Sorunları

Yaşlanma ile beraber birçok sağlık sorunları ortaya çıkmaktadır. Sağlık diğer tüm sorunlarla ilişkisi olan temel bir faktör olarak karşımızda durmaktadır. Sağlık sorunu olan bireyin sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunları da artmaktadır. 65-69 yaşları arasındaki bireylerin yaklaşık 15-16 yıl ömür beklentisi vardır, ancak bu süreni 5-6 yılında önemli oranda işlev kayıpları olacaktır. Ayrıca yaşlı bireyler romatizma, yüksek tansiyon, kalp rahatsızlığı, işitme bozukluğu, ortopedik rahatsızlık, psikiyatrik vakalara dönüşebilmesi söz konusudur. Bu sorunlar, sağlık sorunları başlığı altında görülebilir. Yani sorunları

belirtirken kesin çizgilerle bir ayırım söz konusu değildir. Aynı zamanda sorunlar çeşitlendirilebilmektedir. Aşağıdaki bölümlerde belirli başlıklar altında yaşlı sorunlarına ayrıntıları ile yer verilecektir.

Yaşlanma ile beraber birçok sağlık sorunları ortaya çıkmaktadır. Sağlık diğer tüm sorunlarla ilişkisi olan temel bir faktör olarak karşımızda durmaktadır. Sağlık sorunu olan bireyin sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunları da artmaktadır.

65-69 yaşları arasındaki bireylerin yaklaşık 15-16 yıl ömür beklentisi vardır, ancak bu sürenin 5-6 yılında önemli oranda işlev kayıpları olacaktır. Ayrıca yaşlı bireyler romatizma, yüksek tansiyon, kalp rahatsızlığı, işitme bozukluğu, ortopedik rahatsızlık, şeker hastalığı, görme bozukluğu gibi kronik sağlık sorunlarına bu dönemde artan oranda yakalanmaktadırlar. Örneğin 75 yaşından itibaren yaşlıların %20'sinden çoğu yürümede, ev işleri yapmada zorluk yaşamaktadır. Seksenlerin ortalarında bu oranlar iki katma çıkmakta ve çok sayıda yaşlı birey banyo yapma, giyinme ve yemek hazırlama gibi kendini destekleyen işlerde zorluk yaşamaya başlamaktadır.. (ASAGEM, 2006: 44-45) Bu durumda da yaşlıların sağlık hizmetlerine olan ihtiyacı artmakta ve bağımlılığa yol açmaktadır.

Yaşlıların tıbbi sorunlarını ortaya çıkarmak, incelemek veya araştırmak amacıyla yapılan taramalar sonucunda, bu yaş gruplarında bildirimi yapılmamış hastalık sayısının çok yüksek olduğu görülmüştür. Çoğunluğu yaşlılar olmak üzere, bugün tüm dünyada en az 165 milyon romatoidartrit (iltihaplı romatizma) hastası olduğu tahmin edilmektedir. 50 yaş üzerindeki her üç kadından birinde menapoza bağlı kemik erimesi (osteoporoz) bulunmakta olup, bu kadınların tamamı kolay kemik kırığı riski altındadır. (Terakye ve Güner, 1997: 96) Yaşla birlikte hemen bütün duyu organlarında, özellikle görme ve işitmede azalma görülmektedir. 65 yaşın üzerindekiilerin %90 'mda görmeyle ilgili bazı sorunların olduğu görülmektedir.

Bedenin çeşitli sistemlerinde yaşla birlikte bazı değişiklikler gözlenir. Bedenin bağışıklık sistemi zayıflar, bazı hormon düzeylerinde azalmalar görülür. Solunum sisteminde kapasite azalması, sindirim sisteminde bazı aksaklıklar olabilir. Böbreklerde kan dolaşımı azalarak süzme hızında yavaşlamalar olur. Beyin ve sinir sisteminde değişiklikler gözlenir. (Konak ve Çiğdem, 2005: 29)

Yaşlı bireyler için diğer bir sorun da, çoklu ve süregelen hastalık oranının yüksek olmasıdır. İşlevsel yetmezlikler vardır, ölüm oranı yüksektir, iyileşme yavaştır, hatta

iyileşmeme, yatağa bağımlı olma olasılığı yüksektir. Yaşlılıkta denge problemleri, kalp hastalıkları, artrit (eklemlerde vücut tarafından oluşturulan iltihap), kırıklar, akciğer problemleri, felçler, görme-ışıtme problemleri sık görülür. Yaşlılar birkaç ilacı birlikte ve uzun süre kullanmak durumundadırlar. İyi görememe, iyi duymama, hatırlama güçlüğü, anlatılanı yeterince anlayamama gibi nedenlerle yaşlının ilacını doğru kullanamaması da önemli bir sorundur. Yaşlılıkta alkol kullanımı söz konusuysa ilaç kullanımıyla birlikte ciddi fizyolojik sorunlar yaşanmaktadır. (Terakye ve Güner, 1997: 96-97)

Yaşlıların sağlıkları açısından diğer bir sorun, beyin yapılarındaki değişmeye bağlı olarak zihinsel aktivitelerdeki değişimlerdir. Çeşitli kaynaklarda, beyin yapılarındaki bu dejenaratif değişikliklerin bellek, dikkat, algı gibi bilişsel işlevleri ve psikomotor aktiviteyi olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Beyin yapısının zayıflama, yumuşama ve bozulmasından ileri gelen zihinsel değişikliklerde yaşlanmada ortaya çıkan olgulardandır. Bellek, anlayış, duygulanma, hep az çok yaşla değişen yeteneklerdir. Yakın geçmişteki olayların, yeni edinilmiş bilgilerin hatırlanması zorlaşır veya her hangi bir kısmı ya da tümü silinir, yok olur. (Konak ve Çiğdem, 2005: 29-30) Tüm bunlar yaşlının psikolojik durumunu da etkilemektedir.

Yaşlı nüfus artışı ülkemizde diğer ülkelere göre düşük görünmekle birlikte, 60 yaş öncesinde emekliliğin söz konusu olması, sosyal güvenlik sisteminin dar kapsamlı olması, gelir dağılımındaki düzensizlikler yaşlı nüfusa yeterli sağlık kaynaklarının sağlanmasını ve sağlık sorunlarının çözülmesini sorun olarak gündeme getirmektedir. (Terakye ve Güner, 1997: 98) Bu sorunların ortaya çıkışının önlenmesi ile birlikte sağlık sorunları da toplumsal olarak azalacaktır.

1.3.2. Ekonomik sorunlar

Günümüz şartlarında iyi bir yaşama veya yaşam kalitesine sahip olmak maddi imkânlar ölçüsünde olabilmektedir. Emekli maaşlarının düşüklüğü ve çalışamaz duruma gelme, aynı zamanda çalışma şartlarındaki rekabet (işgücü rekabeti) yaşlıları ekonomik olarak olumsuz etkilemektedir.

Sosyal güvenliği olan yaşlılar ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler aylık gelir ve sağlık yardımlarıyla maddi risklere karşı korunmakta ise de, bu bireylerin emeklilik döneminde gelirlerinin azalması, geçim koşullarının zorlaşması, çabuk ve sık hastalandıklarından sağlık diyet, ısınma vb. masraflarının artması yüzünden ekonomik destek

ihtiyacı artmaktadır. Sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan bireylerin yaşlılık günleri için bireysel sosyal güvenlik önlemleri de çoğu kez yetersiz kaldığından bu kişilerin durumu daha da zor olmaktadır. (Dönümcü, 2006; 43)

Eğer bir yaşlının kendine ait emekli maaşından başka geliri yoksa geçimini güçlkle sürdürebilmektedir. Yaşlı bireyin sosyal güvencesi de yoksa o zaman durum daha vahim hale gelmekte ve onun için adeta kurum bakımı veya sosyal yardım alması zorunlu olmaktadır. Ülkemizde yeşil kart sistemi ve 65 yaş üzerinde olanlara verilen yaşlılık maaşı bu durumu azaltmaya yönelik üretilen önlemler olsa dahi ne kadar önlediği tartışmalı bir konudur. Zira yeşil kart sistemi sağlık güvencesi temin etse dahi, 65 yaş aylığının düşüklüğü ekonomik yetersizliği önleyememektedir.

1.3.3. Sosyal sorunlar

Kentleşme sürecinde yaşanan toplumsal değişme, yaşlının sosyal durumunu ve konumunu değiştirmiştir. Sosyal durumun değişmesi neticesinde yaşlılar çeşitli sorunlar yaşayabilmektedir. Bu sorunlar, yaşlının yalnızlaşması, sosyal statü kayıpları, sosyal uyum sorunları, kuşaklar arası çatışmalar şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

Biyolojik olarak yaşlanma, bireyin sosyal çevresinden yavaş yavaş kopmasını ve yalnızlaşmasını hızlandırmaktadır. Bu durum yaşlının sosyal uyum sorununu yaşamasına neden olmaktadır. Sosyal uyum sorunu denildiğinde, yaşlı bireyin yaşamdan geri çekilmesi, yaşamdan zevk almaması, yaşama aktif olarak katılmaması, kısacası yaşamdan doyum sağlayamaması anlaşılmaktadır. (ASAGEM, 2006: 59)

Yaşlılarda en önemli sorun, toplumsal yaşamın kesintiye uğraması, değişmesi ya da bozulmasıdır . Özellikle emeklilik yıllarında, aile ve toplum içinde saygınlığını yitirdiğini ve işe yaramadığını düşünen yaşlı birey, yeni konumuna uyum sağlayamadığı için davranış değişimi göstermektedir. Birey emekliliğe hazırlanmamış ise kendini boşlukta hissedebilir, bireysel üretkenliğin ve statünün kaybı, kişilerarası ilişkilerde sınırlanmalara ve maddi sorunlara yol açabilir. Ekonomik ya da fiziksel olarak bağımlı olması yaşlı bireyin işe yaramazlık, değersizlik duygusu yaşamasına ve öz güveninin sarsılmasına neden olur. (Terakye ve Güner, 1997: 98) Görüldüğü gibi burada, sorunlar iç içe geçmiştir. Sosyal sorun, maddi ve psikolojik sorunlarla beraber görülmektedir.

Yaşlılığa emeklilik kavramıyla yaklaşıldığı zaman bireyin bu deneyimi topluma aktif olarak katılmasının ya tamamen bittiği ya da büyük ölçüde azaldığı dönem olarak

değerlendirdiği görülmektedir. Aydınalp'in 1983 yılında yaptığı bir araştırmada 200 emeklinin %43'ünde emeklilik sonrasında ruhsal bozukluk görülmüştür. Emekliliğin işten çekilme ve pasiflik olarak görülmesi strese yol açabilir. Ayrıca günlük rutinlerin değişmesi, amaç ve sosyal çevre kaybı, gelirden düşme sorunlar yaratır. Emekli olmadan emeklilikte yapacaklarını planlamış bireyler doğal olarak emekliliğe daha iyi uyum göstermektedirler. Hazır olunmadan emekli olan erkek popülasyonunda depresyon ve alkolizm görülme oranı yüksektir.

Emeklilik sonucunda aynı zamanda yaşlı ebeveyn, yetişkin çocuğun yaşamına yeniden girer, ebeveynin çocuğuyla sık sık görüşme beklentisi vardır. Bu dönemde yetişkin çocuğun hayatı ise kendi kariyeri ve ailesel zorunlulukları ile yüklüdür. Bu ailesel zorunluluklar çocuğun ebeveyni için çocuğun algılanan sorumlulukları ile çatıştığı ölçüde yetişkin çocuk, büyük bir olasılıkla suçluluk, gerginlik ya da kızgınlık hissedecektir. Ziyaretten ve aileyle birlikte olmaktan dolayı oluşan farklı beklentiler, çocuk ile ebeveyn arasındaki iletişimde bozukluklara yol açabilir.

Yaşlının bağımlılığının artması sosyal anlamda statü kaybına uğramasına sebep olan bir diğer faktördür. Bu durum, kadınlar için daha ileri boyutlardadır. Kadın nüfusun yaşam süresi daha uzun, ancak uzun yaşam yıllarında fiziksel ve sosyal bağımlılık oranı daha yüksektir. ABD'de 75 ve üzeri yaş grubu kadınların %30'unun günlük yaşam aktivitelerinde yardıma gereksinimi varken, bu oran erkeklerde %17'dir. (Terakye ve Güner, 1997: 102) Bağımlılığın artması, sosyal konumun değişmesine sebep olmakta ve bu durum da yaşlıyı olumsuz etkilemektedir.

1.3.4. Yaşlı ayrımcılığı

Her ne kadar sosyal bir sorun olsa dahi yaşlı ayrımcılığını çeşitli kaynaklar, yaşlı sorunları olarak ilk sırada gördüğü için sosyal sorunlardan bağımsız bir şekilde bu konu ele alınmıştır. Günümüzde istismara açık olan bu grupta, yaşlı ayrımcılığı da ırk, cinsiyet ve renge göre insanlara karşı olumsuz bir değerlendirme tutumu ile yapılabilmektedir.

Toplumda dışlanan yaşlılar; özgüvenlerinin azlığı, göreceli yoksullukları, kurum bakımı hizmetini ikincil görmeleri, kuşaklar arası gerilim, bağımlı yaşama tabii olmaları gelir yetersizliği, potansiyellerinin tanınmaması ve kullanılmaması, yaşa göre damgalanarak kategorize edilmeleri, mikro düzeyden makro düzeye yaşlılığa hazırlanmamaları vb. nedeniyle negatif ayrımcılığa tabii tutulmaktadır.

Yaşlı ayrımcılığı her alanda olabileceği gibi özellikle ekonomik alanda ön plana çıkmaktadır. Emekli olabilecekleri varsayılarak, göreceli olarak yaşlı bulunanlar ise işyerlerinde

yaratılan meslek içi eğitim fırsatlarından yeterince yararlanamamaktadır. Bu alanda kamusal ya da yarı kamusal kurum ve kuruluşlar tarafından sunulan hizmetlerin yetersizliği ve gerekli motivasyonun yaratılamaması nedeniyle de yaşlılar yeni meslek formasyonlarına sahip kılınmamaktadır. Özellikle kalifiye ya da yarı kalifiye işgücü arasında daha da belirgin olarak yaşanan bu yaş ayrımcılığı nedeniyle yaşlılar, kendilerinden daha genç yaşlarda olanlarla rekabet edememekte, iş performansları giderek düşmekte ve bu yolla çalışma yaşamı dışına itilmektedir. (Altan, 2006: 275)

Çalışma hayatını bırakan yaşlılar için durum daha ileri boyutlara taşınabilmektedir. Özellikle yaşlıların zihinsel fonksiyonlarının gerilemesi ile ayrımcılık daha ileriki boyutlara taşınabilmekte ve bazı durumlar için yaşlının onayı dahi alınmamakta, onun yerine karar alınabilmektedir.

1.3.5. Psikolojik Sorunlar

Yaşlılıkla beraber birtakım psikolojik sorunlar da görülebilmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, yaşlıların en önemli sorunları hastalık ve yalnızlık- kimsesizliktir. Yetersizlik ve işe yaramazlık duygularını ortaya çıkaran bu durum yaşlıları çeşitli psikiyatrik sorunlara doğru itmektedir. (Terakye ve Güner, 1997: 102)

Fiziksel güç kaybıyla başlayan zorlanmalar, işlevsel kayıplar ve bedeninde değişen durumlara uyumda yaşadığı güçlükler yaşlı bireyin ruhsal çöküntü yaşamasına neden olur. Bu durum yaşlı bireye yalnızlık duygusu yaşatarak kendi kabuğuna çekilmesine yol açar ve yaşlı bireyin yaşam doyumu olumsuz olarak etkilenir. Yaşlanma ile birlikte yetişkinlerin kendi iç dünyaları ile uğraşmaları gitgide artmakta, diğer insanlarla duygusal bağları da azalmaktadır. (Aşkın ve diğerleri, 1996: 27)

Yapılan çeşitli araştırmalarda yaşlı bireylerin çoğunlukla yalnız yaşadıkları bilinmektedir. Mevcut geliri ile yaşayabilmek için ortam değiştirmeye zorunlu kılınan yaşlı birey, yakınlarından, komşu, akraba ve arkadaş ilişkilerinden istemeden kopmaktadır. Bu ve benzeri durumlar yaşlılarda uykusuzluk, yalnızlık duygusu, üzüntü duygusu, ağlayarak duygularını dile getirme, sorunlarını abartma, yakın çevreyi gereksiz ve de sürekli olarak suçlama, unutkanlık, anlamsız ve de gereksiz konuşma vb. gibi semptomları ortaya çıkarmaktadır. (Konak ve Çiğdem, 2005: 31)

Ülkemizde de yalnız yaşayan yaşlı bireylerde görülen en önemli olumsuzluklardan biri, intihar girişimlerinin artmasıdır. Bu oran erkeklerde kadınlara oranla daha yüksektir. Bunun nedeni, özellikle kentsel bölgede kadının çalışma hayatına atılmasıyla yaşlı kadın

ebeveynin ev işleri ve çocuk bakımını ya doğrudan ya da katkı vererek sürdürmesi nedeniyle kendini işe yarar ve değerli hissetmesinden kaynaklanabilir. (Öz, 2002: 22)

Diğer psikolojik sorunlar ise, bunama (demans), depresyon ve ölüm korkusudur. Bunama (Demans) klinik olarak ruhsal çöküntü, anatomik olarak da beyin hücrelerinin harap olması demektir. Depresyon, derin üzüntülü bir duygu durumu içinde konuşma ve hareketlerde yavaşlama, durgunluk, değersizlik, güçsüzlük, isteksizlik, karamsarlık duygu ve düşünceleri ile fizyolojik işlevlerde yavaşlama gibi belirtileri içeren bir sendromdur. (Aksüllü ve Doğan, 2004:76)

Depresyonla ilgili risk etkenleri; sevilen birisinin kaybı, işlevsel yetersizlik, kronik fiziksel hastalık, günlük yaşam etkinliklerinde başkalarına bağımlılık, otonomi kaybı, ekonomik yetersizlik, sosyal destek kaybı, kurum yaşamı gibi sıralanabilir. Tüm bu sorunlar yaşlının yaşam kalitesini ve yaşamdan memnuniyet durumlarını etkilemektedir.

Yaşlılık, bireyin geçmişteki yaşantılarına ilişkin anlamlılık duygusunu geliştirdiği ve yaşamın sonu için hazırlık yapıldığı bir dönemdir. Bu dönemde ölüme ilişkin düşünceler yaşlıların psikolojilerini olumsuz etkilemektedir.

1.4. YAŞLILIĞA SOSYOLOJİK VE PSİKOLOJİK BAKIŞ

İleri endüstrileşmiş ülkeler, özellikle Kanada'da yeni bin yıla (milenium) girerken Yaşlılık Sosyolojisi'nin (Sociology of Aging) Sosyal Gerontolojinin alt alanı içinde yer aldığı ileri sürülmüştür. Bunun nedeni, kendi ülkelerindeki yaşlı nüfusun oranındaki artışları gösteren demografik çalışmaların yaygınlaşması ile akademik ve politik çevrelerde Gerontolojiye olan ilginin artmasıdır. Bununla birlikte 1980'lerden bu yana yaşlılık alanındaki araştırmaların sayısının artması da toplumda bir kamuoyunun oluşmasını sağlamıştır. Kamuoyunun bu kanaati, yaşlılara sunulan informal ve formal hizmetlerin alternatifli olarak neler olabileceği konusunda hükümet ve yere yönetimleri harekete geçirmek zorunluluğunu doğurmuştur. Çünkü batı ülkeleri büyük bir oranda (% 15-20) yaşlı nüfusa sahiptir. Dolayısıyla şu andaki yetişkinler, yaşlılığa ilişkin sorunların farkında olarak, kendi gelecekleri konusunda diğer bir ifade ile yaşlanacakları gerçeğini göz önünde tutarak, sosyal politikaları geliştirmek ve yaşlılıkta yaşam kalitesini artırmak amacıyla şu anda daha çok çaba harcamaktadırlar. (Görgün B. A. 2001,14-15)

Bu bağlamda bir disiplin olarak sosyolojiye de büyük görevler düşmekte ya da

Sosyolojinin yaşlılık alanında yeni işlevler üstlenmesi önem kazanmaktadır. Gelecek yıllarda yaşlılığa ilişkin sorunlarının araştırılması, Yaşlılık Sosyolojisinin önem kazanmasına ve Genel Sosyoloji içinde değerlendirilmesine yol açacaktır. Sosyolojinin önemi, yaşlılığın incelenmesi ve araştırılmasında sosyolojik bakış açısının kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü sosyolojik bakış açısı, sosyal yapılanmanın önemini açıklığa kavuşturarak, bireyler ve toplumlar için yaşlılığın yerinin anlaşılmasını kolaylaştırır. Ayrıca yaşlılığa ilişkin alternatif vizyonların neler olabileceğini, yaşlılığı yaşlılığın ne olduğunu ve yaşlanırken toplumsal kuramların bize nasıl yardımcı olabileceğini göstermeye çakşır. Böylece yaşlı nüfusun geleceğine ilişkin ön kestirimlerde bulunarak, sosyal değişimin yönünü belirleyip, sosyal politikaların oluşturulmasına yardım eder. (Görgün B. A. 2001: 15)

1.4.1. Toplumsal Değişme ve Yaşlılık Algısı

Yaşlılığa ilişkin algıların toplumdan topluma değiştiği genel bir gerçektir. Yaşlanma bireysel olmakla beraber her toplumun kendine özgü değerleri ve toplumsal gerekircilik yaşlılığa atfedilen değeri, toplumda yaşlıya verilen yeri belirlemektedir. Bu nedenle yaşlılık sadece biyolojik bir olay olmayıp aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir olaydır.

Yaşlılığa giden değişimler her çağda ve her yerde insanoğlunun ilgisini çekmiştir. Tüm toplumlarda yaşlılığın, toplumsal bakımdan değerlendirilmesinin ortak yanı bir düşkünlük, dönemi sayılmasıdır. Yaşlılığa ulaşma çağı, yaşlıya karşı davranış ve tutumlar toplum çeşitlerine ve katlarına göre farklılaşmaktadır. İlkel toplumlarda yaşlılığı bir düşkünlük ve çöküntü dönemi olarak tanımlayan sözcükler yer alır. Yaşlı ve yaşlılık için kullanılan “aşırı yaşlı”, “yoksul yaşlı”, “uyku dönemi”, “yararsız dönem”, “ölme vakti”, “zaten ölü”, “hasat çağı” anlamına gelen sözcükler yaşlılığın pek çok toplumda düşkünlük dönemi olarak algılandığını göstermektedir. İlkel toplumların bazılarında rastlanan yaşlı insanların öldürülmelerinin tek nedeni toplum içindeki tüketimi azaltmaktır. B öylece toplumun ayakta kalmasına yardımcı olunur. “Kamitok” adı verilen yaşlı insan katline, ilkel toplumların birçoğunda rastlanmaktadır, (Konak ve Çiğdem, 2005: 40) Hatta Eskimoların yaşlıları ölüme terk ettiği bilinen örneklerdendir. Ancak tersi örnekler de mevcuttur. Yaşlıların toplum içindeki statüleri, toplumun uygarlık düzeyinden çok geleneklerine ve kültürüne göre değişmektedir.

Birçok toplumda çocuklar ve gençler sevilir; yetişkinlik dönemindeki sorumlulukların

ve yaşamın yükü çoğu zaman bireyin kendini unutmasına yol açabilir ve birey hazırlanmadan kendini orta yaşlılıkta bulur; yaşlılık ise bunalımlı, huzursuz ve üretilmeyen bir dönem olarak görülür. Oysa, üretken, sevebilen, yaşamdan doyum sağlayabilen insan için bu dönem yaptıkları, ürettikleri ve birikimleri açısından en verimli dönemdir. Bu nedenle, yaşlılık "*Altın Çağ*", "*Yeşil Yıllar*", "*Üçüncü Yaş Dönemi*" olarak algılanmakta ve olumlu değerler atfedilmektedir. Böylece yaşlı bireyler de var olan potansiyellerini pozitif yönde ortaya koyma ve sürdürme fırsatı bulmaktadırlar. (Öz, 2002: 18)

Yaşlılıkla ilgili kuşaktan kuşağa aktarılan birçok değer yargıları vardır. (Öz, 2002, s. 18-20). Bu yargılar:

* Yaşlının üretken değil, *tüketici olduğudur*. Oysa bireyin geçmiş yaşantısındaki geliştirmiş olduğu üretkenliği yaşlılıkta da devam edebilmektedir

* Yaşın *kronolojik* olarak artması ve yaşlanmanın önlenemeyeceği düşüncesi. Oysa toplumsal, psikolojik, teknolojik değişimler *kronolojik* olarak "yaşlılık dönemi" anlayışını değiştirmiştir. Gerçekte biyo-psikososyal yaşlanma kronolojik yaşa göre değil, bireylere göre farklılık göstermektedir. Ancak, yaşın ilerlemesiyle birlikte doku ve organlarda oluşan yaşlanma -biyolojik yaşlanmada bilinmesi gereken bir gerçektir. *

Yaşlıların *akranları ile bir arada olmayı istedikleri, gençlerle karşılaşamayacakları düşüncesi*. Oysa yaşlının gence deneyim aktarması, gencin yaşlıyı yenilemesi olasıdır. Gencin bedensel enerjisi, dinamizmi, yaşlının bilgeliği ile bütünleşerek daha üretken ve yaratıcı toplum oluşturulabilir.

- Yaşlı *hoşgörülü ve esnek değildir*. Oysa hoşgörülü ve esnek olamamayı yaşlılığa özgü bir özellik olarak değil, bir kişilik özelliği olarak düşünmek gerekir.

Yaşlılık *durağan ve değişmez bir dönemdir*. Oysa yaşlılığın bu şekilde algılanması bir yanılgı olup, tam tersi yaşam sürecinden kazanılan çeşitli güçlerin etkileşimi onu dinamik kılar. Bu güçlerin temelinde yaşamın tüm evrelerindeki zorlanmalara karşı var oluşunu sürdürebilmiş olmanın bilgeliği ve iç görüşü yatar.

- *Yaş sağlıklı olmak için bir engeldir*. Oysa yaş sağlıklı olmak için engel değildir. Düzenli olarak gelişmiş bir aktivite programıyla 80-90 yaşında bile sağlıklı olunabilir. Aktif bir yaşam tarzı daha uzun bir yaşamı garanti edemez ancak aktivitenin etkin, üretken, mutlu ve eğlenceli bir yaşam sağladığı bilinmektedir.

Ülkemizde köy toplumu üzerinde çalışan araştırmacı ve gözlemciler, sosyal ve kültürel özellikleri pek değişmemiş köylerde yaşlılığın kişiye itibar sağlayan bir etmen olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte yaşlı ile geçim ve yaşlıya saygı davranışları yaşlının işlevine göre değişmektedir. Yaşlıların aile içinde yaptıkları işler ise şöyle

sıralanabilir (kadın ve erkek için):

- Çocuk bakmak,
- Ev işi yapmak,
- Aile gelirini düzenlemede akıl vermek,
- Evde bulunmak,
- Üretim faaliyetine katılmak,
- Aile içinde insan ilişkilerini düzenlemek,
- Dinsel ve törensel konularda rehberlik etmek (Konak ve Çiğdem, 2005: 35- 36)

Modem öncesi dönemde yaşlılık bir sorun olarak görülmemiştir. Aksine yaşlılık deneyim ve güç sahibi olmanın bir göstergesi sayılmıştır. Dünyanın hemen her yerinde, gerek doğu gerekse batı ülkelerinde ortaçağın sonlarına kadar yaşlı kişi ya da kişiler, hem ailede, hem de topluluğun yönetiminde otorite ve söz sahibi olmuştur. İlkel toplumlarda “ yaşlılar” siyasal örgütlerde, idari işlerde, dinsel konularda, ekonomik işlerde söz sahibidirler. Çünkü zaman, onları bu konularda bilgi ve deneyim sahibi yapmıştır. (Konak ve Çiğdem, 2005: 36) Bu anlamda eski toplumlarda yaşlının statüsü yüksek sayılmıştır.

18. yüzyılın siyasal, ekonomik ve sosyal koşullarına bağlı olarak gelişen endüstrileşme ve kentleşme süreci bir taraftan teknolojik yeniliklerle insan yaşamını kolaylaştırırken, diğer yandan birçok alanda olduğu gibi, yaşlı bireylerin yaşamlarını sürdürmeleri bakımından da sorun oluşturmıştır. Özellikle modernleşme sürecinde üretim biçiminin değişmesi, ev ve çalışma mekânlarının birbirinden ayrılması, kadının üretime aktif olarak katılım, geniş ailenin kentsel çekirdek aileye dönüşmesi ve düzensiz kentleşme toplumsal yapı ve ilişkileri değiştirmiş ve farklı ilişki ağlarının gelişmesine yol açmıştır. (ASAGEM, 2006: 27)

Kentleşmenin yaşandığı yerlerde yaşlıya bakış açısı değişmiştir. Yıllardır aile içinde söz sahibi olan yaşlılar, kentlerde yaşam koşullarının güçleşmesiyle ailelere yük olmaya başlamıştır. Ekonomik koşulların zorlu olduğu ailelerde bu durum daha da belirgindir. Yaşlı birey aile içinde eskiden olduğu gibi, ekonomik ve manevi yaşam yükünü paylaşamamaktadır. Bu durum aile içindeki samimi duyguların yitmesine ve saygının zayıflamasına neden olmaktadır. Böylece aile için bir anlamda yük olarak nitelendirilen yaşlılar, günümüzde, kentlerde yeni yaşam koşullarında, yeni aile modeline uyum sağlayamamakta, bu model içinde mutsuz olmaktadır.

1980’lerin başında refah devleti uygulamalarının başarısızlığı, yaşlılığın olumsuz olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. 1980’lerin başındaki olumsuz yaşlı imgesi, 1980’lerin sonunda yerini sağlıklı ve aktif yaşlı imgesine bırakmıştır. (ASAGEM, 2006: 30)

Hızlı değişmelere yol açan kentleşme ve endüstrileşme süreci ekonomik açıdan, geliri

olmayan yaşlılar için sorun doğurmaktadır. Kırsal alanda aileleri ile birlikte yaşayan yaşlılar birçok yönden kentsel alanlarda yaşayanlara göre daha avantajlı bir konumdadır. Çevrelerinden büyük saygı gördükleri gibi uzun yıllar çalışmalarını/iş yaşamını devam ettirme olanaklarına da sahiptirler. Bu durumda geleneksel yapı içinde geniş aile, yaşlının fizyoloji, ruhsal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya daha elverişlidir. Yaşlı birey otorite ve prestij sahibi olarak ev halkını temsil eden bir üye konumundadır. Ancak kentleşme ve endüstrileşme süreçlerinin getirdiği modern yaşamın etkisiyle ailenin küçülmesi yaşlı birey açısından aile bağlarının zayıflamasına ve dolayısı ile yaşamın zorlaşmasına neden olmuştur. (ASAGEM, 2006: 28) Bu durum gelişmiş modern toplumların kentsel ve özellikle metropol alanlarında yetişkinler ile anne-babaları arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmiştir.

Günümüzde aile yapısı içinde zaten söz hakkı pek olmayan yaşlıların egemenliği (otoriterliği), günümüze doğru gelindikçe iyice zayıflamış, teknolojik alandaki ilerlemeler de yaşlı nüfusun çalışma hayatının iyice dışında; kalmasına yol açmıştır. Bilgi ve tecrübelerinin değer taşımadığı, yepyeni ve gençliğin önderliğinde bir dönem başlamıştır. (Konak ve Çiğdem, 2005: 38) Ancak, Türkiye’de aile yapısı ile yerine getirdiği işlevlerin aynı şekilde değişmemesi de dikkat çekicidir. Bir başka deyişle; ülkemizde geniş aile yapısı çekirdek aileye doğru dönüşürken, işlevsel bağlamda aile ve akrabalık sistemi hala önemini korumaktadır. Akrabalar kırsalkesimde ve kentlerde ayrı evlerde otursalar da karşılıklı yardım ve destek devam etmektedir.

Türkiye’de aile ilişkilerinin güçlü ya da zayıf olmasının, geleneksellik ve modernlik çerçevesinde düşünülmemesi gerektiğini vurgulayan araştırmacılar, her iki kesimde de benzer düşünce biçimlerine rastlandığını belirtmektedirler. Ancak geleneksellik ve modernlik, kişilerin çocuklarından beklentileri konusunda kendini göstermektedir. Özellikle üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerde, yetişkin evlatlar, kendi anne-babalarına karşı sorumluluk hissettiklerim, ancak böyle bir davranışı kendi çocuklarından beklemenin haksızlık olacağını ifade etmişlerdir. Öte yandan geleneksellik çerçevesinde ise alt gelir grubunda bazı yetişkinlerin kendi anne- babalarına bakmayı bir görev olarak algıladıkları ve özellikle saygı ve sevgi gösterdiklerini belirterek, çocuklarının bu davranışı görüp yetiştiğini ve gelecekte kendilerine de böyle davranılması gerektiğinin öğretildiğinin altı çizilmektedir. Sonuç olarak geleceğin yaşlılarının bugünün yaşlılarından farklı bir aile anlayışı ve farklı beklentilerinin olacağı tahmin edilmektedir. (ASAGEM, 2006: 58)

Yaşlıların yaşlılığa bakışı konunun diğer bir yönünü oluşturmaktadır. Kısacık tarafından Sivas ilinde yaşlılıkla ilgili olarak yapılan bir araştırma verilerine göre; “yaşlıların çoğu toplumun da kendilerine karşı tutum ve davranışlarından memnundur (%75.8). Memnun

olmayan %22.2 oranındaki yaşlıya, toplumdan beklentilerinin neler olduğu sorulmuş ve şu yanıtlar alınmıştır; İlgi, saygı ve sevgi göstermeleri, iyiliksever, insancıl, dürüst ve yardımlaşmaya önem veren bir toplum, çalışkan, ekonomik durumu iyi, güler yüzlü ve huzurlu bir toplum” olarak belirtilmektedir. (Akt. Konak ve Çiğdem, 2005:38)

Günümüzde yaşlılığa ilişkin yargılar giderek değişime uğramaktadır. Fiziksel sağlığın korunması, gelecekte olası kayıplara hazır olma, baş etme becerilerini geliştirme, yeni roller edinebilme gibi yaşantılar, bireyin yaşam felsefesini dolayısıyla yaşlılığa bakış açısını belirler. Bu sayede, her birey yaşamını, dolayısıyla yaşlılığını da farklı yaşar. (Öz, 2002: 20)

Yaşlılıkta; yaşamın tüm evrelerindeki zorlanmalara karşın varoluşunu sürdürebilmiş olmanın bilgeliği ve iç görüşünün bulunduğu unutulmamalıdır. (Aşkın ve Kaya, 1996, 27) Ailede yaşlı birey, sayılan, sevilen, yaşam deneyimlerinden yararlanan değerli biri olarak algılandığı sürece, daha güçlü bir toplum olunacaktır. Aksi takdirde sosyal çözülme daha da artacaktır.

1.4.2.Sosyal yaşlanma

Günümüzde sıkça sorulan sorulardan biri şudur: Eğer yaşlanma görelî olarak fiziksel ya da bilişsel fonksiyonlarda, temel kişilik yapısında gelişmesinde evrensel ve kaçınılmaz olarak değişimler getiriyor ise yaşlılık, neden insanın yaşamında bir problem olarak algılanmaktadır? Beyaz saçlar kırışıklıklar, azalan tepki süresi, hatta kısa dönem hafızada meydana gelen kayıplar gibi özellikler, insanlar tarafından neden belli tanımlamalara yol açmaktadır? Bu sorulan yanıtlamak toplumsal değerlendirmelerle yakından ilgili olması bakımından sosyolojik bakışı gerekli kılmaktadır. (Görgün-Baran A. 2001:156-160)

Yaşlılığın sosyal anlamının büyük bir bölümü, yaşlanmanın fiziksel ve zihinsel yetenekler üzerindeki etkileri konusundaki hatalı inançlarla ilişkilidir. Yaşlılık, düşüncede katı olmaya, unutkanlığa ya da sevilen fiziksel ya da entelektüel faaliyetlerin yapılamamasına neden olmaz. Çoğu insan için yaşlanma çoğunlukla tolere edilen ve yaşantı üzerinde çok az etkisi bulunan dereceli bir değişim sürecidir. İnsanların yaşlanırken yaşadıkları değişikliklerin önemi, anlamı ve etkileri bu değişimlerin meydana geldiği sosyal gerçeklikten oldukça etkilenir, hatta bu sosyal gerçeklik tarafından oluşur. Toplum, yaşı, toplumsal rolün kazanılmasında ve yitirilmesinde, davranış beklentilerinde, kaynakların ve fırsatların toplumsal dağıtımında ve ' bireyleri sınıflandırmada bir gösterge olarak kullanır. Dolayısıyla sosyologlar, yaşı bir sosyal kategori olarak değerlendirir.

Sosyolojik açıdan yaşlılığı ve yaşlanmayı ele alırken, aynı zamanda toplumda kimin yaşlı olduğu, bu kişilerin nasıl hareket etmeleri gerektiği ve bizlerin yaşlılara nasıl davranmamamız gerektiği konusundaki görüşlerin de önemine vurgu yaparlar. Bu çerçeveden bakıldığında toplum, yaşa bağlı olarak bireyleri, sosyal yapı içinde çeşitli rol ve konumların içine ya da dışına almak, kaynakların dağıtımını sağlamak bakımından ayırıştırır. Bu özellikler sosyal yaşlanma kavramını anlamamıza yardım eder. Örneğin ilkokula başlama yaşı, evlilik yaşı, askere gitme yaşı, işe girme yaşı, oy kullanma yaşı, emeklilik yaşı v.b. gibi yaşa bağlı düzenlemeler toplumsal organizasyonlarda statülere bağlanan rollerin yerine getirilmesi için oluşturulmuş kurallardır (Görgün- Baran 2001:162). Dolayısıyla toplum bizim, kimin yaşlı olduğu, kimin olmadığı, yaşlılara nasıl davranılması gerektiği ve yaşlıların çevrelerine nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin düşüncelerimizi etkiler.

Yaşlılığın en belirgin göstergeleri olan beyaz saçlar ve kırışıklıklar, yaşlılığın en sık kullanılan kriteri olan 65 yaş, fiziksel işlevlerde ya da bilişsel yetenekler üzerinde bir etkiye sahip değildir. Ancak bunların sosyal etkileşimler ve rol fırsatları üzerinde önemli etkileri vardır. Bir işe girecek adayı ya da sosyal etkileşimde ilginç bir kişiyi düşündüğümüzde kişinin yaşını değerlendiririz ve bunun, bizim için ne anlama geldiğini düşünürüz. 65 yaş ve beyaz saçlar yetersizliğin özellikleri ya da sıkıcı bir kişiliğin belirtileri değildir, hatta taşlanmanın gözle görülen işaretleri olabilir de olmayabilir de. Bu değerlendirmeler sıkça yapılır. Çünkü belli şekillerde yaşlılığın anlamını oluşturmuş olan bir toplumda yaşamaktayız..

Yaşlılık Sosyolojisi, sosyal yaşlanma kavramına dikkati çekerek, yaşlının sosyal uyumu, yaşlının kendini algılaması, yaşlının topluma aktif katılımının sağlanması, yaşlılığın toplum tarafından değerlendirilmesi ve yaşlılığa yönelik politikaların belirlenmesinde temel oluşturacak yaklaşım ve kuramları bir potada toplamaya çalışır.. (Görgün-Baran A. 2001:156-160)

1.4.3. Yaşlılığa ilişkin sosyal yaklaşımlar

İnsanlar yaşlandıkça, yaşadıkları değişmelerin önemi, bu değişmelerin yer aldığı sosyal gerçekliklerden etkilenir. Sosyal değişme süreci içinde yaşlılığa bağlanmış sosyal anlamlar, ilişki ve etkileşim kalıplan bağlamında saçların beyazlaşması, kırışıklıklar, reflekslerin yavaşlaması, hatta kısa dönem hafıza kaybı gibi problemler, yaşadığımız sosyal dünya içinde anlamlı karakteristikler olarak tanımlanmıştır. Bu değişmeleri dikkate alan Morgan ve Kunkel (1998:16), sosyal bütün içinde yaşlılığı anlamamıza yardım eden iki yaklaşımdan birinin *“Sosyal Gerontoloji”*, diğerrinin ise *“Yaşlılık Sosyolojisi”* olduğunu belirtirler. Bir yandan bu iki disiplinin birbirinden farklılığına değinirlerken, öte yandan bu

disiplinlerin' birbiri ile ilintili noktalarını ortaya koymaya çalışırlar. (Görgün-Baran A. 2001:160)

1.4.4 Sosyal Gerontoloji

İleri endüstri ülkelerinde, Sosyoloji Bölümlerinde sosyologlar tarafından ders olarak öğretilmektedir. Bu derslerde okutulan materyaller, genellikle sosyologların yaşlılık üzerine yaptıkları araştırmalar olmakla birlikte, Sosyal Gerontoloji, Yaşlılık Sosyolojisinden daha geniş bir alanı kapsar. Sosyal Gerontoloji disiplinler arası bir alan olarak ekonomi, siyaset ve sosyoloji de dâhil olmak üzere diğer sosyal bilimlerden gelen bilgilerin uygulaması ile davranış bilimlerini içerir. Örneğin uzun süreli bakım (süregelen bir sağlık bakımı ve özürlü insanların günlük bakımlarına yardımcı olmak), yaşlılık alanı içinde önemli bir alandır. Bakım evleri uzun süreli bakım sağlar. Buna karşılık evde bakım daha az katı kuralları içeren bir alan olduğu için, uzmanlar bu alan gibi daha az kısıtlayıcı normları olan alternatiflerin geliştirilmesi üzerine dururlar. Yaşlının evde bakımını aile üyelerinin üstlendiği durumlarda bile, formel hizmet veren kuruluşların yetkilileri, gitgide aile ile bağlantılı olarak çalışmaları gerektiğinin önemini dile getirirler. Bakım ister evde, isterse kurumda sağlanmış olsun, esas önemli konu sunulan bakımın kalitesidir. Bu alana kalite güvencesi adı verilmektedir. (Tufan 2003:59)

Sosyal Gerontoloji kalite güvencesine, disiplinler arası bir bakışla yaklaşır. Sosyal çalışmacılar ve hemşireler, bakım standartlarının geliştirilmesi ve yaşlı kişilerin bakım ihtiyaçları değerlendirme konusunu geliştirebilirler, çalışmalarını bu yöne kanalize edebilirler. Etiler alanında çalışanlar, bakımla ilgili karar vermenin ahlaki temelini ele alabilirler. Psikologlar, yaşlı kişilerin duygusal yönden iyileştirmeleri ile ilgilenebilir. Siyaset bilimciler, araştırmalarını bakımın kalitesine ilişkin düzenlemelerin geliştirilmesine yönlendirebilirler. Politika uygulayıcıları kalite sağlama çalışmalarının düzenlenmesini ve finansmanını etkilemeye çalışan çeşitli çıkar gruplarına bakabilirler. Ekonomistler, kalite güvencesinin maliyetine, tüm uzun dönem bakım maliyetinin bir parçası olarak bakabilirler. Antropologlar, profesyoneller ve yan profesyonellerin bakım kalitesini tartışırken nasıl bir dil geliştirdiklerini inceleyebilirler. Sosyologlar farklı ilgi gruplarının kalite standartlarını nasıl tanımladıklarını araştırabilirler. Dolayısıyla sosyal gerontologlar, bütün bu disiplinlerin görüşlerine bakarak yaşlı bireylerin sağlık bakımlarının nasıl bir kalite güvencesi içinde sunduklarını anlamaya çalışırlar. Bu bağlamda Yaşlılık Sosyolojisi, Sosyal Gerontolojiye katkı veren birçok disiplinlerden biri olarak değerlendirilir. Bu şekil ile de gösterilebilir.(Tufan 2003:61)

Şekil 3: Sosyal Gerontoloji

1.4.5. Yaşlılık sosyolojisi

Yaşlılık sosyolojisi, birçok bilim dalı gibi Sosyal Gerontolojiye katkıda bulunur. Yaşlının bakım kalitesi örneğinden yola çıkarsak, yaşlılıkla ilgilenen sosyologlar, kalite güvencesinin farklı boyutlarını incelerler. Fakat sosyoloğa göre, sosyolojik bir kavram olan sosyal kontrol, kalite güvencesinin özünü oluşturur. Sosyal kontrol, toplumun üyelerinin davranışlarını informal ve formal yollardan sınırlamasına olanak veren bir mekanizmadır. Kanunlar, kurallar ve düzenlemeler sosyal kontrolün bilinen açık araçlarıdır. Aile ya da arkadaşlar gibi bir grubun kurallarına uymak ise sosyal kontrolün daha az belirgin, ancak eşit derecede kısıtlayıcı mekanizmalardır. Dolayısıyla sosyologlar sosyalleşme süreci içinde kurallar ve işlemlerden oluşan sosyal bir alan olarak kalite güvencesi kavramını geliştirdiler. Sosyologlar, sosyal kontrol için önerilen açıklamalar yolu ile yaşlılığın ileriye doğru anlaşılmasında bize yardımcı olan bir kapı açarlar. Örneğin sosyal kontrolün amacı, düzeni desteklemek ve sosyal değerlerin elde edilmesini sağlamak mıdır? Ya da sosyal kontrolün amacı, gücü elinde tutan elitlerin yararına güç sistemini korumak mıdır? Sosyologlar sosyal kontrolün tanımı üzerinde görüş birliğinde olsalar bile sosyal kontrolün amaçları ve işlediği süreçler konusunda uzlaşma bulunmamaktadır. Bu nedenle hem Sosyal Gerontoloji hem de Yaşlanma Sosyolojisi, yaşlılığa uygulanan sosyolojik çalışmalara yoğun ilgi gösterir. (Tufan 2003:63)

Yaşlılık Sosyolojisi, sosyolojik bakış açısından yaşlılığın anlaşılmasıyla ilgilenir ve bu anlayışı genel olarak Sosyolojiye uygular. Sosyal Gerontoloji ise genel yaşlanma sürecine farklı perspektiften bakarak yaşlılığı anlama ve farklı sosyal bilimlerin bilgilerini bütünleştirme ile ilgilenir. Yaşlılık Sosyolojisi, Sosyal Gerontolojiden farklılaşmış olmasına karşın, yaşlılık çalışmalarında her iki alanın sınırları sıklıkla bulanıktır. Genellikle çalışmalar bir başlık üzerinde odaklanır. Her ikisi de gerek Sosyal Gerontolojinin gerekse Sosyolojinin geleneksel alanı içinde buluşur. Fakat alan olarak Sosyoloji, yaşlılık konusuyla özellikle ilgilenmez. Yaşlılık, en önemli sosyal eğilimlerden biriyle ilgilenen ciddi bir akademik çalışma alanından çok kenar bir başlık olarak görülür.

Yaşlılık, bundan sonraki gelecek 50 yılda toplumların karşı duramayacağı önemli sosyal eğilimlerden biri konumundadır. Buna karşın Sosyal Gerontoloji, Yaşlılık sosyolojisi ile yakından ilgilidir

1.4.6. Yaşlanmanın Sosyolojisi

Yaşlanma ve yaşlılığın özellikli kültürel anlamı modernleşme süreci içinde ülkelerarası bir benzerlik kazanır. Ağırlık noktası ekonomide veya sosyolojide olmak üzere, tüm sosyo-ekonomik problemler arasında ayırım yapılabilir. Yaşlanma ve yaşlılık fenomeninin boyutlarından biri de sosyo-ekonomiktir. Ekonomik ve sosyolojik olmak üzere farklı ağırlık noktalarına sahiptir. Burada her iki yönü, modernleşme süreci kapsamında alınacak ve modernleşmenin perspektifinden, yaşlanmanın ve yaşlılığın birey ve toplum için ne gibi problemler yarattığına ve şimdiye kadar hangi çözümlerin ortaya konulduğu söz konusu olmalıdır.

Yaşlıların son yüzyıl içinde artmış olması, yaşlılık sosyolojisinin yeni bir şey olduğu anlamına gelmemektedir. Yaşlılar her dönemde dünyanın birer parçası olmuştur; fakat hastalıkların ve engellerin belirlediği özel sorunlarından dolayı kısa bir süre önce sosyoekonomik bir problem olarak görülmeye başladılar. Problemin sosyal boyut kazanması, onun algılanış biçiminde meydana gelen değişimle alakalıdır.

Yaşlılıkta gelir güvencesi hakkındaki sorulara hastalık ve yatalaklık durumunda bakıma sosyal yaşamda pay sahibi olmaya ve topluma uyum gibi problemlere henüz ya hiç ya da sadece yetersiz kalan kurumsal cevaplar bulunabilmiştir. Birçok yaşlının bu gibi sorunlarla mücadele ettikleri ama çoğu zaman problemlerinin belirleyici olduğunu farkına varamadıklarından sosyal güvenlik sisteminin sunduğu az imkânlardan bile bazen çekingenlikten ama çoğu kez sahip oldukları hakları bilmediklerinden dolayı

faýdalanamadıkları görülmektedir. Bu yüzden problemlere çözüm üretirken bunlardan daha fazla yaşlının faýdalanabilmesini saęlamak da gerekmektedir.

Gelecek yıllarda sosyal değişimlerin yaşlılar üzerinde ve değişen yaşlı kuşanın toplum üzerindeki etkileri şimdiye kadar olduğundan daha fazla belirginleşecektir. Tıbbi gelişmelerle ekonomik düzeyin yükselmesi dünyanın demografik tablosunun değişmesine yol açmış ve ileri yaşlılık artık bir istisna olmaktan kurtulmuştur. Endüstri ülkelerinde bugün %20 ile %25 arasında değişen 60 yaş ve üzerindekiilerin oranı 2030 yılında %35lere varacaktır. .(Tufan 2003:63)

Türkiye’de daha sağlıklı daha zinde daha bilinçli yeni bir yaşlı kuşak yetişmektedir. Bunlar yaşlılar açısından pozitif gelişmelerdir. Ama aynı zamanda daha fazla sosyal problem anlamına da gelmektedir. Yaşam koşulları stiller süreçleri ve beklentileri farklı olan yaşlı kuşanın istekleri yerine getiremediği takdirde mücadeleci bir tarzla bunları talep edeceği beklenmektedir. Bu taleplerin neler olacağı geleceğin yaşlısının nasıl bir profil çizeceği kuşaklararası ilişkilerin nasıl bir gidişat göstereceği ve bu gelişmelerin yaratacağı sosyal sorunlara ne gibi çözümler iletileceği gibi soruları cevaplamak ancak yaşlanma ve yaşlılık fenomenleriyle bilimsel olarak ilgilenmekle mümkün olabilir.

Yaşlılığın nicel değişimlerinin yanı sıra nitel değişimlerin yaşlı kuşaklar üzerinde yarattığı etkiler önemle üzerinde durulan konulardır. Çağımızın en önemli gelişmelerinden biri olan kadın-erkek eşitliği, sadece doğum oranlarının azalmasına değil aynı zamanda yeni bir tip yaşlı kadının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle meslek sahibi ve eğitim düzeyi yüksek olan orta yaşlı kadınlarımızda da gözlemlenen bir dizi gelişmeler, yakın geleceğin yaşlı kadınının genel görüntüsünü tamamen değişik olacağına işaret etmektedir. Ekonomik özgürlüğe sahip çalışan ve aktif bir “ genç yaşlı” kadın kuşanın ortaya çıkmasıyla birlikte bakıma muhtaç durumdaki yaşlılara bakacak olan insan sayısı azalacaktır. Çünkü yaşlısına bakan ailelerde bakım görevini genellikle hala kadınlar üstlenmektedir; ama kadın çalışma yaşamına ne kadar entegre olursa yaşlısına bakacak olan kadın sayısında azalma meydana gelebilir. Böylece yaşlılıkta bakım ve yardım, sosyal güvenlik sisteminin vazgeçilmez hizmetlerinden biri olmak zorundadır.

Modernleşme süreci sınıf, grup ve kesimlerin kolektif davranışlarının da ortadan kalmasına ve bunların yerine yeni yaşam stillerinin geçmesine yol açmaktadır. Bu durumun yaşlı kuşaklar arasında da varlığını tespit etmiştir. Özellikle yeni yaşlılarda kendini yaratmak, kreatiflik, kişilik gelişimleri, yeniliklere açık olmak gibi nitelikler gösteren bu yaşlıların başlıca hedefleri arasında “ yaşılan zevki (tüketim de buna dâhil), mobilite (seyahate çıkmayı

seviyorlar), çeşitli şekillerde iletişim, sosyal ilişki, kültürel etkinlikler” (Infratst Soziaforschung 1990) bulunmaktadır. .(Tufan 2003:64)

Bu yaşam stillerinin ardında bir kere daha sosyal durumların bulunduğu, ama aynı zamanda yaşlılıkta belirleyici olan yaşam koşullarının da varlığı görülmektedir. Yeni yaşlılar öncelikle akademiker kesim içinden çıkmaktadır. Bu yaşlıların büyük kentlerde yaşadıkları ve gelirlerinin normalin zerinde olduğu görülmektedir. Görev sorumluluğuna sahip evde oturanlar, genellikle küçük kasabalarda yaşayan orta halli ailelerin dullarıdır. Güvenlik ve beraberlik arayışı içinde olanlar, çoğunlukla geleneksel işçi ya da orta direk olarak adlandırılan kesimin içinden çıkmaktadır. Bezginlerin çoğu, dezavantaj birikimin yarattığı yaşlı kadınlardır. Eğitim düzeyi düşük, dar gelirli, dul, sağlık problemleri ve yalnızlık bu kadınların en önemli nitelikleridir. Gelecek yıllarda Türkiye’de sadece yeni yaşlılar çoğalmayacaktır. Kısa vade içinde özellikle son üç grubun artması beklenmektedir. Ama bu dört farklı grubun kendilerine özgü beklentilerine, toplumdan ve siyasetten pozitif tepkilerin gelmesi ve sorunlarına çareler bulunması toplumsal huzur açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Yukarıda dile getirilen gelişmeler, modernleşme sürecinin içinde ortaya çıkmaktadır. Modernleşme kavramı ülkemizde genellikle teknolojik ve ekonomik boyutlarıyla düşünülmektedir. Sosyal ve psikolojik boyutları gözden kaçırılacak olursa, modernleşme sürecinin yarattığı olumlu etkilerden daha fazla olumsuz etkileri olacaktır. Bu yüzden Türkiye’de modernleşme sürecinin tanımı ve anlamı bir kere daha gözden geçirilmeli ve “insan” faktörünün yer almadığı bir tanımdan vazgeçilmelidir. (Tufan 2003:65)

1.4.7. Yaşlılık Psikolojisi

Doğuştan başlayan ve yıl birimiyle ölçülen zaman yaş olarak tanımlanmaktadır. Yaşı ilerlemiş ihtiyar kimselere yaşlı, yaşlı olma durumu yani ihtiyarlığa da yaşlılık denilmektedir. (Demiray, 1996: 1096)

Yaşlı insanların da kendilerine özel davranış şekilleri vardır. Bu davranışlar yani yaşlılık psikolojisinin karakteristikleri genelde şu şekildedir:

Yaşı ilerlemiş bir kimsenin karşılaşılabileceği problemlerin ilk belirti ve arazi, ruhi bir depresyondan yersiz ve aşırı bir iyimserlik ve sevince; ya da gelecek için aşırı endişe duymaktan sebatsız ve düşüncesizce yapılan ani davranışlara kadar değişebilir. Yaşlıların çoğu kendi kendilerini tenkit etmeye başlarlar veya başkalarına karşı mantıklı olmayan

kızgınlık hisleri belirtirler. Bu belirti ve araz zamanında teşhis edilemediği takdirde ortaya çıkacak problemler bir ruh hastalıkları mütehasssısının müdahalesini gerektirecek kadar ciddi mahiyet alabilir.

Yaşlı kişiler; her ne kadar içinde bulundukları ruh halini sıhhatle tasvir etmiyorlar ise de, böyle kimseler dışardan bakılınca ruhi bir çöküntü içinde görünürler. işi bitmiş kabul edilecekleri düşüncesindedirler. Çabuk öfkelenir ve kızgınlıklarını açıkça gösterirler veya öfkeleri davranış ve konuşmalarından kolaylıkla anlaşılır. Kendilerini ya dev aynasında ya da dürbünün tersi ile görürler. Başarısızlık ve hayal kırıklığı hislerini açığa vururlar ve bundan dolayı, genel olarak akıl hastalarında görülen davranışlarla çevrelerini suçlarlar. Yaşlılar; misilleme korkusu ile suçlu olduklarını ifade eder, bu suçluluk duygusunun etkisi ile intihar etmeyi düşündüklerini veya ölmek arzusunda olduklarını söylerler. "Yaşamam için ne sebep var." diye düşünürler. Aynı zamanda intihardan vazgeçmek için manevi ve sosyal sebeplerin mevcut olduğunu ileri sürerler. Yaşlı hasta intihar fikrini ciddiye aldığı takdirde kendisine dini yönden telkin yapacak yetkili bir din adamının veya sosyal işlerde çalışan kimselerin yahut da psikolog veya psikiyatrların yardımını istemek doğru olur. Şahsın ailesi tehlikeden haberdar edilmeli ve tehlikeli devreyi atlatıncaya kadar hasta ile daima temas edilerek nezaret altında bulundurulmalıdır. (Erdem Nükhet,1968 :18-21)

Türk toplum unda aile en önemli sosyal kuramlardan biridir. Toplumun çekirdeği ve özü durum undadır. Fakat hızlı değişme sürecinde ailede eskiyle çatışan yeni davranış beklentileri oluşması sonucu intiharlar artmaktadır. Aile içi duygusal atmosferin ve kontrol ortamının kişilik gelişmesine olumsuz, sevgi ortamının ise psikolojik gelişime genellikle olumlu etkisi vardı. (Erdem, 1968: 21-22)

1.5. YAŞLILAR İÇİN “EV” KAVRAMI

Son yıllarda sosyoloji, psikoloji, çevre psikolojisi, gerontoloji gibi farklı bilim alanlarında evin insan yaşamını etkileyen fiziksel ve psikolojik boyutlarını irdeleyen çalışmaların önemli hale geldiği dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda araştırmacıların konut ve ev kavramları arasındaki anlam farkının ve evin insanlar için ne anlama geldiğinin sorgulandığı görülmektedir.

"Ev" sözcüğü bütünü ile anlamlar kümesini içermektedir. Ev en basit şekli ile! bireyleri fiziksel baskı ve zihinsel stresten koruyan bir barınak ve güvenli bir alan olarak tanımlanmaktadır. Ev, aile yaşamı ve çocuklar ile birlikte düşünülen, konforu ve rahatlığı

•yansıtan, kişisel alana sahip olma duygusunu tatmin eden, mahrem ve samimi duygular ile kişisel hakların kolaylıkla korunabildiği, enerjinin yenilendiği, diğer bir deyişle şarj edildiği ideal bir yaşam alanıdır

Ev kelimesinin köklü ve devamlılığı olan bir anlamı vardır. Birey kendini rahat hissederek, mahrem ve samimi duygular ile kimliği ve özerkliği sorgulanmadan ait olma duygusunu ancak evinde yaşayabilir. Bu nedenle sosyo "kültürel bir varlık olarak bireyin kimlik gelişiminde “ev” adeta çiçekle bezenmiş bir yuva gibidir. Birey canlı olarak, güvende olma duygusunu (ontological security) yaşamında sağlayabilir (Erel, Bilgin, 1992:58)

Evde yaşanan olaylar, güvende olma duygusunun içeriğini belirler. Aile şiddet, cinsel taciz ya da' özellikle yaşlıların ihmali gibi olumsuz yaş deneyimleri bireyin kendisine ve yakın çevresine olan güvenini azaltır. Diğer yandan, evde diğer aile bireyleri ve akrabalar ile birlikte şekilleri destekleyici, sevgi dolu, tatmin edici ve mutlu bir yaşam biçimi bireyde uygun bir yerde yaşıyor olma ve bir eve ait olma düşüncesini oluşturur. Bu duygusal güvenliğin esası olarak görülmektedir

Günümüze değin birçok araştırmada, insanların çevrelerine yükledik: anlamların içeriği belirlenmeye çalışılmıştır. Evin kültürlerarası tanımı: belirlendiği bir çalışmada, bir barınak olarak evin yapısı ve anlamı ile il farklı kavramsal yaklaşımlar irdelenmiştir. Evi ürün, işlem, fonksiyon, 5 davranış seti, toprak, mahremiyet ve bireyin çok yönlü olarak var olabildiği mekân olarak tanımlanmıştır. Diğer bir çalışmada, “Ev” altı farklı boyu anlamlandırılmıştır. Bu boyutlar;

- * Merkeziyetçilik, köklü olma ve alana bağlılık
- * Devamlılık, birlik ve düzen
- * Mahremiyet, barınma, güvenlik ve sahip olma
- * Bireysel kimlik ve toplumsal cinsiyet farklılıkları
- * Sosyal ilişkiler ve aile ilişkileri
- * Sosyo-kültürel yapı olarak açılanmaktadır

Daha geniş anlamı ile ev; birey için önemli ve özerk olan fiziksel alan, evle il günlük yaşamın düzenlenmesi, yaşam biçiminin belirlenmesi yorumlanmasını sağlayan kavramsal bir sistem, bireyin toplum ile bağ sağlayan işlevsel birmekan olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanım bazı araştırmacılar tarafından evin kültürel ve psikolojik önem yansıtmadığı için eleştirilmektedir. Ev kavramının tüm yönleri tanımlanmasındaki güçlük nedeni ile ev bir soğana benzetilmektedir. Dışarıdan bakıldığında basit görünür, ancak bu görüntü yanıltıcıdır ve soğanın birçok katı vardır. Parçalara ayırarak kesildiğinde, kabuk ayrılır ve orijinal görüntü açığa çıkar. Her kat ayrı ayrı tanımlandığında ise bütünü görmek güçtür. Bütünü

görebilmek için katların şeffaf olması gerekir

Günümüze değin açıklanan tüm ev tanımları dikkate alındığında; bireyle evin anlamına ilişkin tepki ve algılamalarını içeren davranışsal belirleyici bazı sembolik ve mecazi kavramlar ile ifade edilmiştir.

Bu kavramlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Saldırı,
- Uyanık ve dikkatli olma,
- Değer verme,
- Tutum,
- Davranış,
- İnanç,
- Algılama,
- Alışkanlık,
- Teşebbüs,
- Konfor,
- Çalışma,
- Bilinç,
- Sınırlılık,
- Devamlılık,
- Kontrol,
- Başa çıkma,
- Yaratıcılık duygusu,
- Yorgunluk,
- Eskime,
- İlaç yönelimli olma,
- Yardımseverlik,
- Bağımlılık,
- Düşünceler,
- Motivasyon
- Mahremiyet,
- Yaşam kalitesi,
- Saygı (Erel , Bilgin, 1992:62)

Birçok yaşlı gelir kaybının, yoksulluk ve yoksulluğun etkisini, fiziksel açıdan engelli

olma ve bağımlılığı azaltmak için evlerini değiştirmek istemezler. Evde yaşanan duygusal yoğunluk, alışkanlıklar, güç ve yetenek kaybının yarattığı korku nedeni ile de yaşlı bireylerin bir hastane ya da kurumda yaşamak yerine evde kalma istekleri artar. Aile bireylerinin bir arada paylaştıkları özel anılar, olaylar ve yaşam deneyimleri yaşlılar için evin anlamını belirlemektedir. Çünkü evin anlamı belirli yaşam dönemlerindeki değişimler ile karakterize edilmekte, yaşlılar için evde geçen uzun yıllar, anılar ve deneyimler de bu açıdan önem taşımaktadır

Ev, tüm yaş grupları için bir aile ortamı yaratan, fiziksel ve zihinsel bağımsızlık sağlayan, ayrıca toplum yaşamının tüm boyutlarını ve her türlü arkadaşlık ilişkilerini kapsayan bir ortamdır. Ancak yaşlıların konut ihtiyaçları herhangi bir yaş grubunun ihtiyacından tamamen farklıdır (Kalınkara ve Gönen 1992).

Yaşlılıkta temel ihtiyaçlardan biri olan güvenlik ve korunma ihtiyacını karşılayan, akraba ve arkadaşlık ilişkileri ile bazı boş zaman aktivitelerinin gerçekleştirilmesinde odak noktası olan ev, fiziksel sağlığın ve psikolojik refahın sürdürülmesine katkıda bulunur. Yaşlılar, yaşamlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri ve zengin bireysel deneyimler edindikleri evlerinden anılarına bağlı oldukları için ve çoğunlukla psikolojik nedenler ile ayrılmak istemezler. Gerçekte, destekleyici ve sevgi dolu ilişkilerin yaşandığı, güvenlik, ait olma ve kendini gerçekleştirme gibi psikolojik ihtiyaçların tatmin edici şekilde karşılandığı evler, yaşlılar için duygusal refahın da esasını oluşturmaktadır.

Evin yaşlılar için enerji verme, uyarıcı olma, dinlendirme, öz-saygıyı ve sosyal statüyü simgeleme gibi önemli işlevleri vardır. Bireylerin gerçekleştirmek istedikleri aktiviteler için ihtiyaç duydukları araç ve ekipmanları yaşadıkları ev sağlayabilir. Bunlar bir evin objektif yönlerini içerir. Ancak yaşamın nesnel gerçekleri ve ev içinde yaşanan duygusal olaylar birbirine karışmaktadır. Diğer bir deyişle, evin kendisi fiziksel bir alan olmasına karşın, insan yaşamını daha çok psikolojik ve duygusal açıdan etkilemektedir (Erel , Bilgin, 1992:65)

Bu nedenle, yaşlılıkta evin anlamını belirlemeye yönelik birçok çalışmada sosyal ve çevresel gerontoloji yaklaşımları bir arada kullanılmaktadır

Yaşlılar için evin anlamını, evde yaşanan süre, taşınmaya yönelik genel tutumlar, birey için evin özel önemi gibi faktörler belirlemektedir. Evin önemini artıran iki öge ise; yaşlının yaşamındaki ilişkiler ve önemli olaylar ile açıklanabilen “sembolik” öge ve aktivitelerin kolaylaşması ile uyum olarak ifade edilen “uygulanabilirlik” ögesi olarak belirtilmektedir. Örneğin; hastalığının son dönemini evde geçirerek eşini kaybeden yaşlı bir kadının yaşadığı bu deneyim, evine bağlılığını ve duygusal yoğunluğunu artırmaktadır.

1.5.1. Çevresel Gerontoloji

Uzun süre aynı evde yaşayan yaşlılar için komşuların tanınmaları, yerleşim yeri ile ilgili bildikleri haritanın zihinlerinde yerleşik olması güven oluşturmaktadır. Bu anlamda ev zaman ve yer açısından yaşlının uyumu için dayanak noktasıdır. Çünkü alışveriş yapma, günlük işlerin yürütülmesi ile ilgili yakın arkadaşların ve komşuların sağladığı toplumsal destek yaşlının yaşamını sürdürebilmesi açısından önemlidir

Evin hoş ve konforlu yönleri, oturulan alanın özellikleri, bu alanda gerçekleştirilen aktiviteler gibi fiziksel deneyimlerin yanısıra yaşlılar için evde sanan sosyal ilişkiler, duygular ve düşüncelerin de önemli olduğu bilinmelidir. Bunun için yaklaşık ¼'ü bağımlı olarak yaşamını sürdüren 65 yaş üstü yaşlıların fiziksel ihtiyaçlarının belirlenmesi kadar, birey -çevre uyumunu ve yaşlının çevresi ile daha iyi bütünleşmesini sağlayacak bir evin ekolojik anlamının yaşlı açısından öneminin de kavranması gereklidir.

Bu açıdan aile bireylerinin yaşlı ebeveynlerinin oturacakları eve karar verme sürecinde fiziksel koşulların yanısıra psikolojik faktörleri de dikkate almaları önemlidir. Psikolojik faktörler yaşlılar için yeteli ve tatmin edici bir en çevresinin oluşturulmasına ve böylece yaşam kalitesi ve refah düzeylerinin iyileştirilmesine katkıda bulunur. (İmamoğlu E, İmamoğlu v., 1998: 242)

Bu nedenle, günlük yaşamda birçok aile, yaşlı ebeveynleri için uygun bir ev seçme ya da mevcut ev koşullarını iyileştirme konusu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Yaşlıların psikolojik ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların karşılanmasında evin önemine ilişkin bilgi ailelerin karar verme sürecini destekler, Bu bilgi, yaşlıların fiziksel ve ekonomik ihtiyaçları ile birlikte psikolojik ihtiyaçların da karşılayabilecek bir eve karar vermede çocuklara ve akrabalara yardımcı olur. Evin psikolojik boyutlarını belirlemek amacı ile yapılan araştırmalarda, psikolojik ihtiyaçlar; kendim gerçekleştirme, fiziksel bakım ve güvenlik, barınma, sosyal etkileşim, duygusal refah, denge, düzen, bağımsızlık ve özgürlük ihtiyacı olarak açıklanmaktadır. (İmamoğlu E, İmamoğlu v., 1998: 243)

Evin anlamını yaşlıların ihtiyaçlarını dikkate alarak irdeleyen farklı yaklaşımlar kavramsal bir çerçeve olarak Şekil'de gösterilmiştir.

Şekil 4:Evin anlamını yaşlıların ihtiyaçlarına göre yaklaşımları

Maslow'ın İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi	Nevvark ve Thompson'un Evin katkıları teorisi	Havward'm Ev" Kavramının boyutları	Wedin'm Evin Sosyal ve Psikolojik yönleri	Perritt ve Arkadaşlarının tanımladıkları Boyutlar
Psikolojik İhtiyaçlar	Dış Çevreden Korunma	Tamam Aktivite	Emniyet ve Güvenliği teşvik etme	Fiziksel bakım ve güvenlik
Emniyet ve güvenlik ihtiyacı	Yivcekleri ve geleneksel objeleri depolama	Cocuklukdaki ov, gizlilik ve barınmanın devamı	Destekleme	Denge (Sağlamlılık) barınma
Sosyal İhtiyaçlar	Aile birevleri ve arkadaşları- ile etkileşim	Samimi birevler ile sosyal iletişim ağı	Ev dizavını ile iletişim ve gizlilik	Sosyal etkileşim
Öz- saygı ve ego ihtiyaçları	Bireysel imajı zenginleştirme	Bireysel kimlik	Oz - Saygıyı güçlendirme	Duygusal refah
Kendini Gerçekleştirme ihtiyacı	Bireyler yada grupların ilgileri ve hobileri ile uğraşması	Kişisel alan ve fiziksel yapı	Yaratıcılığı Güçlendirme	Bağımsızlık ve özgürlük güzellik ve düzen kendini gerçekleştirme

1.6. YAŞLANMAYA İLİŞKİN GENEL İSTATİSTİKLER

Bu bölüm altında yaşlanma perspektifi ve nüfus politikaları açısından önemli olan istatistiklere yer verilecektir. İlk önce dünyada yaşlanmaya ilişkin genel istatistikler verilecek, daha sonra Türkiye'deki hem günümüze ait verilerden hem de geleceğe yönelik projeksiyonlar ele alınacak, son alt bölümde ise huzurevlerine ilişkin veriler verilerek gelecekteki ihtiyaca yönelik oluşabilecek durum ortaya konmaya çalışılacaktır.

1.6.1. Dünyada Yaşlanmaya İlişkin İstatistikler

Nüfusun yaşlanması sorunu, sadece ülkemizin bir sorunu değil, özellikle gelişmiş ülkelerin sorunu olarak karşımızda durmaktadır. Dünyadaki yaşlı oranı her yıl %2 oranında, toplam nüfus artış hızından daha yüksek bir hızla artmaktadır (Giray ve diğerleri, 2008: 6). Dolayısıyla, yaşlanmanın dünyadaki seyrine ve gelişmiş ülkelerin ne yaptıklarına bakmak önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Zira gelişmiş ülkeler yaşlılık sorunu ile daha şimdiden yüz yüze gelmiş ve çeşitli önlemler almışlar, çeşitli politikalar geliştirmişler, bunların bazılarında başarılı olmuşlar, bazılarında ise başarısız olmuşlardır. Bu çerçevede özellikle

gelişmiş ülkelerdeki bazı verilere değinmekte yarar bulunmaktadır. 1900’de dünya nüfusunun %6,9’u, 1950’de %8,1’i, günümüze gelindiğinde ise yaklaşık %10’u 60 yaş ve üstündedir. 2050 yılında bu rakamın %22,1, 2100 yılında ise %28,1 olacağı öngörülmektedir. 2050 yılına gelindiğinde gelişmekte olan ülkelerdeki yaşlı sayısı bugünün yaklaşık üç katına ulaşacaktır. (Giray ve diğerleri, 2008: 9)

Dünyada 60 yaş ve üzerindeki nüfus 1950 yılında 200 milyon iken bugün bu sayı 488 milyona ulaşmıştır ve 2025 yılında ise bu sayının 1 milyar 200 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. 2020 yılında A.B. Ülkelerinde 65 (+) yaş nüfusun toplam nüfusa oranının %21 olacağı ABD’de nüfusun %17.7’sini oluşturacağı, Hollanda’da bu oranın %22’ye ulaşacağı tahmin edilmektedir. (Giray ve diğerleri, 2008: 10-11)

Tablo 1: 65 Yaş ve Üstü Nüfusun Dağılımı (%)

65 Yaş ve Üstü Nüfusun Dağılımı (%)			
Bölgeler/Ülkeler	2011	2025	2050
Dünya	7	10	16
Gelişmiş Ülkeler	16	21	26
Gelişmekte Olan Ülkeler	6	9	15
Avrupa	16	21	28
Kuzey Amerika	12	18	21
Avustralya	10	15	19
Latin Amerika	6	10	19
Asya	6	10	18
Afrika	3	4	7

Kaynak: BM, 2011 verilerine göre derlenmiştir

Birleşmiş Milletlerin verilerine göre, dünya genelinde 2011 yılında 65 yaş üstü nüfusun toplam oranı nüfusa %7’dir. Bu oranın 2025 yılında %10’a, 2050 yılında ise %16’ya ulaşması beklenmektedir, Görüldüğü üzere yaşlanma sadece Türkiye açısından değil dünya açısından bir sorun teşkil edecektir.

Birçok gelişmiş ülkede nüfusun yaşlanması uzun bir sürede gerçekleşirken, bu artışın gelişmekte olan ülkelerde çok daha hızlı olacağı öngörülmektedir. (Özcan ve diğerleri, 2008:1) Gelişmekte olan ülkelerde 60 yaş ve üzeri nüfus 1950 yılında % 6.3, 1990 yılında % 6.9, 2025 yılında % 12’ye ulaşacaktır. Hem bu nüfus değişimleri, hem de nüfusun

çoğunluğunun gelişmekte olan ülkelerde olduğu göz önüne alındığında 2025 yılında yaşlı nüfusun % 70'inden fazlasının gelişmekte olan ülkelerde olacağı tahmin edilmektedir. (Terakye ve Güner, 1997: 96)

Yaşlı nüfus oranının artması doğal olarak yaşlı bağımlılık oranına da etki edecektir. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere, yaşlı bağımlılık oranları yıldan yıla artacağı öngörülmektedir. Bu durum, çalışan nüfus üzerinde baskının artması anlamına gelmektedir. Dünya genelinde, 1950'lerde %8 olan yaşlı nüfusu bağımlılık oranı 2050'de %25'e ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 2 :1950-2050 Yaşlı Nüfusu Bağımlılık Oranları (%)

1950-2050 Yaşlı Nüfusu Bağımlılık Oranları (%)											
	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Dünya	8	8	8	9	8	11	12	14	18	22	25
Afrika	5	5	5	5	5	6	6	7	7	9	11
Asya	6	7	6	7	7	9	10	13	17	22	27
Avrupa	11	12	14	16	15	22	24	29	36	42	47
Güney Amerika	5	6	7	7	7	9	11	13	18	24	31
Kuzey Amerika	6	6	6	6	6	7	7	9	12	15	21
Avustralya	10	10	10	11	11	15	17	21	26	29	30

(Kaynak: ILO, 2011 verilerinden derlenmiştir)

Yaşlı nüfustaki bu artışın iki temel sebebi vardır. Bunlardan birincisi, toplam doğurganlık oranının düşmesidir. Toplam Doğurganlık Hızı, (TDH) 1950'lerde dünya ortalaması kadın başına 5 canlı doğum olarak tahmin edilmekteyken, doğurganlık hızında gözlenen hızlı düşme sonucunda 2000 yılında 2,8'e kadar düşmüştür. (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2011) İkinci neden ise, dünyada ölüm oranının azalmasını getiren tıbbi ve sağlık alanlarında kaydedilen gelişmelerle açıklanabilir. Bu durum, doğuştan ortalama ömür beklentisini arttırmıştır. Birleşmiş Milletler verilerine göre, 1950-1955 yılında dünya genelinde ortalama ömür beklentisi 47 iken, günümüzde 68'e ulaşmıştır. 2050 yılında ise 76'ya ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 3: 1950-2050 Arası Kadın-Erkek Doğuşta Hayatta Kalma Beklentisi (yaş)

1950-2050 Arası Kadın-Erkek Doğuşta Hayatta Kalma Beklentisi (yaş)											
	1950	1955	1965	1975	1985	1995	2005	2015	2025	2035	2045
	1955	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Dünya	47	49	56	60	63	65	68	70	72	74	76
Afrika	39	41	44	49	51	52	54	58	61	64	67
Asya	41	44	54	59	63	66	69	71	74	75	77
Avrupa	66	68	70	71	73	73	75	77	79	80	82
Güney Amerika	51	54	59	63	67	71	73	76	77	79	80
Kuzey Amerika	69	71	72	73	75	77	79	80	82	83	84
Avusturalya	60	62	65	68	71	73	76	78	80	81	82

Kaynak: BM, 2011 verilerine göre derlenmiştir

Tablo 4: En Yüksek Doğuşta Yaşam Beklentisine Sahip Ülkeler

Ülkeler	Toplam	Erkek	Kadın
Japonya	82.6	79.0	86.1
Hong Kong	82.2	79.4	85.1
İzlanda	81.8	80.2	83.3
İsviçre	81.7	79.0	84.2
Avustralya	81.2	78.9	83.6
İspanya	80.9	77.7	84.2
İsveç	80.9	78.7	83.0
İsrail	80.7	78.5	82.8
Makau	80.7	78.5	82.8
Fransa	80.7	77.1	84.1
Kanada	80.7	78.3	82.9
İtalya	80.5	77.5	83.5
Yeni Zelanda	80.2	78.2	82.2
Norveç	80.2	77.8	82.5

Kaynak: Population Reference Bureau, 2011

Gelişmiş ülkelerin şimdiki durumuna bakıldığında ise dünya ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin yaşlanma ve yaşlılık ile ilgili sorunları büyüktür. En yüksek ortalama ömür beklentisine sahip ülke Japonya'dır ve doğuşta yaşam beklentisi kadınlarda 86,1 erkeklerde ise 79 dur, ortalama ise 82,6 dır. Bu süre, 2050 yılında beklenen dünya ortalamasının üzerindedir.

Yaşlı nüfusun artması, ülkeler açısından hem sosyal hem de ekonomik bir takım sorunları beraberinde getirecektir. Yaşlı nüfustaki artış; yaşlılığa bağlı felç, bunama, kanser gibi hastalıklara rastlanma sıklığının hızla yükseleceği anlamına gelir. Alzheimer ve diğer nedenlere bağlı bunamanın, tüm dünyada 80 yaş üzerindeki her 5 kişiden birini içine almak üzere, toplam 22 milyon kişiyi etkilemesi beklenmektedir. (Terakye ve Güner, 1997: 96)

Yaşlı nüfusun genç nüfusa oranla daha fazla sağlık yardımı aldıkları bilinmektedir. Örneğin ABD’de 5055 yaş grubunda bir yılda erkeklerin %73.5’i, kadınların %81.7’si bir uzman doktora gitme gereksinimi duymuşlardır. 70 yaş ve üzeri yaş grubunda ise bir yılda erkeklerin %84’ü, kadınların %87,4’ü bir uzman doktor tarafından muayene edilmiştir. Hastane faturalarının, 65 yaş ve üzeri nüfus için sağlık harcamalarının en büyük oranını oluşturmaktadır. Çünkü yaşlı bireyler, hastaneye daha sık yatarlar ve daha uzun süre kalırlar. Örneğin; İsrail’de 65 yaş ve üzeri nüfus oranı %9’dur ve bu nüfus toplam yatak sayısının üçte birini kullanmaktadır. Bu sayısal büyüme sağlık bakım hizmetlerini kullanan yaşlı bireylerin sayısını ve sunulan hizmetin maliyetini artırmaktadır. (Terakye ve Güner, 1997:97-98)

Yaşlı nüfusun artmasına bağlı olarak, gelişmiş ülkelerde yaşlılar arasında kendi tercihiyle yalnız yaşama oranı son zamanlarda artmıştır. İngiltere’de yaşlı erkeklerin üçte biri tek başına yaşamaktadır. Avustralya, ABD, Batı Avrupa ve bütün endüstrileşmiş ülkelerde yaşlı bireylerin çocuklarından ayrı, kendi evlerinde yaşama eğilimi açık bir şekilde görülmektedir: Avustralya’da 65 yaş üzerindeki erkeklerin %13’ü, kadınların %29’u yalnız yaşamaktadırlar. Sydney’de 8 km. içinde en az bir çocuğu olan yaşlıların %40’ı yalnız yaşamaktadırlar. Kanada’da her 10 evden üçünde en az bir yaşlı yaşamaktadır ve bunların %39’unda da bir evde en az iki yaşlı bulunmaktadır. (Terakye ve Güner, 1997: 98)

ABD içinde benzer durum söz konusudur. ABD Nüfus Bürosunun 1990 yılı verilerine göre Amerika’da aileleriyle yaşayan 65 yaş ve üzerindeki yaşlılar yaklaşık %67 oranındadır. Bu oran yaş ilerledikçe azalmaktadır. Bu bireylerin yaklaşık %13’ü eşleri dışındaki bir akrabasıyla, %12’si akrabaları olmayan kişilerle ve %30’u da yalnız yaşamaktadır. Ancak bu oranlar yaşlının demografik özelliklerine göre farklılaşmaktadır. Yaşlılığa ilişkin dünya genelindeki bu istatistikler, yaşlanmanın sosyal bir sorun olarak ağırlığını gün geçtikçe daha fazla hissettireceğini göstermektedir. Bu yüzden, gelecek öngörülerini ışığında üretilen politikaların gözden geçirilmesi ve öngörülerin ne kadar gerçekleştiğinin sürekli takip edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, beklenen ama önemsenmemiş olan devasa bir sorun ile karşı karşıya kalınması mümkündür.

1.6.2. Türkiye’de Yaşlanma İle İlgili İstatistikler

Türkiye açısından nüfusun yaşlanması sorunu önem taşıyan sorunlardan birisidir. Bu çerçevede, DPT tarafından yayımlanan “Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı”nda (2007) mevcut demografik eğilimlerin devam edeceği varsayımından hareketle yapılan hesaplamalarda, 21. yüzyılın tüm dünyadaki beklentilere paralel olarak, Türkiye’de de yaşlı yüzyılı olacağına işaret edilmektedir. Değişen yaş yapısı ile birlikte, özellikle yüzyılın ikinci yarısında, yaşlı nüfusun, sosyal, demografik ve ekonomik açıdan Türkiye’de de önem kazanması beklenmektedir

Nüfus sayımlarına yönelik oluşturulan aşağıdaki tabloda yaşlı nüfus oranının her geçen yıl arttığı açık bir şekilde görülmektedir. Ancak, 2007 verileri ile 2008 verileri arasında bir kırılma olduğu görülmektedir. 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfusa oranı 2007 yılında %7,1 iken, bu oran 2008 yılında %6,8’e düşmüştür. 2008 yılı oranının beklentilere yakın olduğu görülmektedir. Ülkemizde yaşlı nüfus oranı gelişmiş ülkelere yakın olmakla birlikte bu oran giderek artmaktadır.

Tablo 5: Türkiye 'de yaş gruplarına göre nüfus dağılımı (1935-2000)

Türkiye 'de yaş gruplarına göre nüfus dağılımı (1935-2000)				
Yıl	Toplam Nüfus	Yaş Grupları (yüzde)		
		0-14	15-64	65 yaş üstü
1935	16,158,385	41.4	54.7	3.9
1940	17,820,950	42.1	54.3	3.5
1945	18,790,174	39.5	57.1	3.3
1950	20,947,188	38.3	58.4	3.3
1955	24,064,763	39.3	57.3	3.4
1960	27,754,820	41.2	55.2	3.5
1965	31,391,421	41.9	54.1	4.0
1970	35,605,176	41.8	53.8	4.4
1975	40,347,719	40.6	54.8	4.6
1980	44,736,957	39.1	56.1	4,7
1985	50,664,458	37.6	58.2	4.2
1990	56,473,035	35.0	60.7	4.3
2000	67,803,927	29.8	64.5	5.7
2007	70,586,256	26,4	66,7	7,1
2008	71,517,100	26,3	66,9	6,8

Kaynak: TÜİK resmi web sitesi (2011)

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün Türkiye çapında yaptığı araştırmaya göre (2010: 19) Türkiye Nüfusunun %7'si 65 yaşın üzerindeki kişilerden oluşmaktadır. Yaşlı nüfus oranı kentsel alanlarda %6, kırsal alanlarda ise %9'dur. Bu araştırmada, yaşlı nüfus oranının görece düşük olması, Türkiye'de doğurganlık oranının yüksek olması ile tüm yaş gruplarında tıbbi teknolojinin gelişmesinden kaynaklanan yaşam beklentisinin artmasına bağlanmaktadır.

Güler tarafından 1997 yılında yapılan çalışmada, 2011 yılında ülkemizde yaşlıların genel nüfus içindeki oranının %5,6 olacağı, 2025 yılında ise bunun %9,3'e ulaşacağı bildirilmiştir. Şu an yaşlıların toplam nüfus içindeki oranının %6,8 olduğundan hareketle, bu durum şunu göstermektedir ki maalesef ülkemizde yaşlanma hızı beklenenlerin üzerinde gerçekleşmektedir. Yine 1990 yılı Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) verilerine göre yaşlı nüfusun genel nüfusa oranı %4 iken, 2000 yılında %5,5, 2010 yılında ise %6,1 olması beklenmiştir. (Terakye ve Güner, 1997:99) Burada da yine bir sapma söz konusudur. Bu sapmalar sosyal alanda politikalar oluştururken önem teşkil etmektedir.

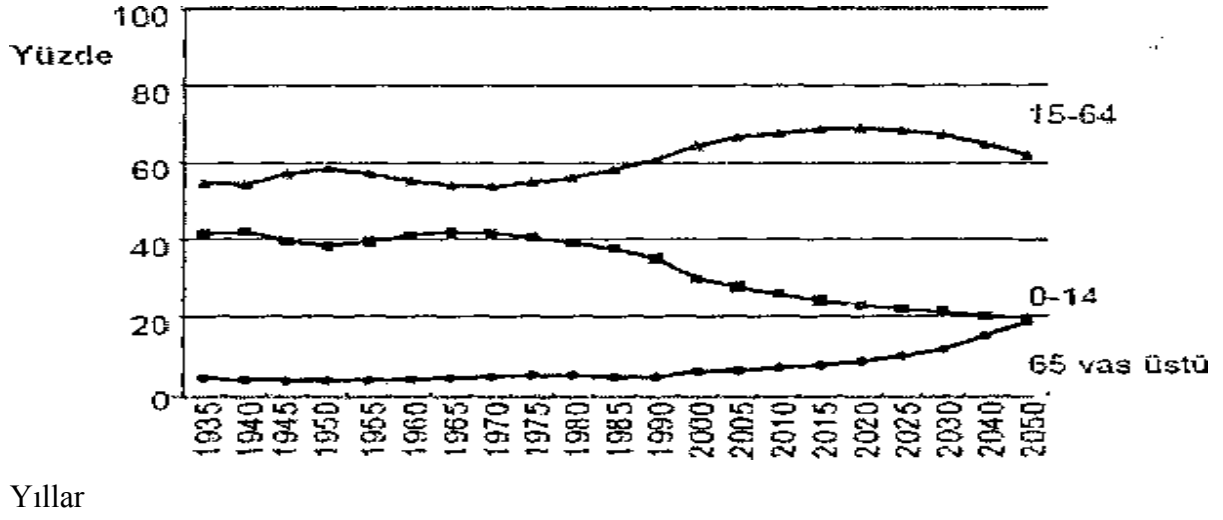
Tablo 6:DPT 2005 Nüfus Projeksiyonlarına göre yaş gruplarına ilişkin dağılım (%)

DPT 2011 Nüfus Projeksiyonlarına göre yaş gruplarına ilişkin dağılım (%)			
Yıllar	0-14	15-64	65+
1990	34,52	60,43	5,05
2000	29,67	64,38	5,95
2005	28,15	65,34	6,51
2010	26,23	66,84	6,93
2015	24,05	68,49	7,46
2020	22,78	68,69	8,53
2025	21,64	68,46	9,90
2030	20,65	67,82	11,53
2035	19,60	66,98	13,42
2040	18,58	65,73	15,69
2045	17,73	64,40	17,87
2050	17,07	63,45	19,48

Kaynak: DPT (2011) Nüfus projeksiyonları

DPT tarafından 2011 yılında gerçekleştirilen projeksiyona göre, (ki bunda bile sapmalar görülmektedir) 2010 yılında yaşlı nüfus oranının %6,93; 2025 yılında 9,90; 2050 yılında ise 19,48'e ulaşacağı öngörülmektedir.

Şekil 5: Yaş Gruplarının Dağılımları (Türkiye 1935-2050)

Kaynak: (1) DPT, 2005 Nüfus Projeksiyonları

2000-2050 arasında yaş gruplarının toplam nüfus içerisinde yüzdesel değişimi incelendiğinde, yaşlı nüfusun diğer yaş gruplarına nazaran belirgin bir artış gösterdiği görülmektedir. 2050 yılında Türkiye nüfusunda 16 milyon civarında yaşlının bulunacağı öngörülmektedir. Öte yandan yüzyılın ortasına gelindiğinde 0-14 yaş grubu ile yaşlı nüfus arasındaki oransal farkın da kapanacağı öngörülmektedir. (DPT, 2007: 7)

Tablo 7:2010-2050 Yılları Çeşitli Ülke veya Bölgelerin 60 Yaş Üstü Nüfuslarının Toplam Nüfusa Oranı

Bölgeler / Ülkeler	2010	2050
Dünya	11	22
Gelişmiş bölgeler	20	32
Gelişmekte olan bölgeler	8	20
Az gelişmiş bölgeler	5	10
Afrika	5	10
Asya	9	24
Çin	11	31
Japonya	27	42
Avrupa	21	34
İsveç	24	31
İngiltere	21	29
Yunanistan	23	37
İtalya	26	41
Doğu Avrupa	23	34
Almanya	25	35
ABD	17	26
Türkiye	8	23

Kaynak: (1)

DPT, 2005 Nüfus Projeksiyonları

Birleşmiş Milletler (2011) verilerine göre ise, Türkiye'nin 2006 yılında 60 yaş üstü nüfus oranı %8 iken, bu oran 2050 yılında % 23'e ulaşacaktır. Yine Dönümcü (2006: 42) bu oranın 2025 yılında %16'ya ulaşacağını belirtmektedir.

Tablo 8 : Türkiye’de doğuştan yaşam beklentisi (yaş)

Yıllar	DPT (1)	BM (2)
1965-1970	54,91	54
1970-1975	57,88	57
1975-1980	61,20	60
1980-1985	62,00	61
1985-1990	64,46	63
1990-1995	66,92	66
1995-2000	68,90	69
2000-2005	70,83	71
2005-2010	71,70	72
2010-2015	72,30	73
2015-2020	73,15	74
2020-2025	73,92	75
2025-2030	74,97	76
2030-2035	76,00	76
2035-2040	76,40	77
2040-2045	76,48	78
2045-2050	76,90	79

Kaynak: BM verileri 2011

Ülkemiz açısından, doğuştan ortalama ömür beklentisinin artması da yaşlı oranının genel nüfusa oranının artmasına yol açmaktadır. Yukarıda görüldüğü üzere, 1965 yılından itibaren ortalama ömür beklentisi yıldan yıla artış göstermektedir. 2050 yılında bu oranın 79 olacağı öngörülmektedir. Ancak bu oranın günümüz Japonya’sındaki ortalama ömür beklentisinden (82,6) aşağıda olduğunu vurgulamak gerekir.

Demografik yapıdaki bu değişimler, sadece yaşlılık alanı değil “çalışma, ekonomi, eğitim, konut, sosyal hizmet ve sosyal güvenlik vb. gibi alanlarda yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.” (Dönümcü, 2006: 42) Artık yaşlı sorunları yalnızca aile bağları vasıtasıyla çözümlenemeyecek bir duruma gelmiştir. Özellikle büyük şehirlerde yaşlıların sağlık, yerleşim, gelirin korunması ve sosyal refah hizmetleri ile ilgili gereksinimlerinin karşılanması hususunda bazı problemlerle karşılaşmaktadır. Bu problemlerin aşılması için, gelecek öngörülerini de dikkate alınarak hareket edilmesi gerekmektedir.

1.6.3. Gelecek Yönelimi ve Huzurevlerine İlişkin İstatistikler

Türkiye, geleneksel ile modernin aynı anda yaşandığı bir ülkedir. Hızlı bir dönüşüm süreci yaşanmasına rağmen, bu değişime direnç de mevcuttur. Ancak tüm bunlara karşı, aileler küçülmektedir, kadınlar ev dışında çalışmaya başlamıştır, akrabalar ve komşular ile

olan ilişkiler zayıflamıştır. Böylece daha önceki toplumsal yaşamdan farklı bir yaşam biçimi ortaya çıkmaktadır. Tabi bu yeni yaşam biçimi yeni sorunları da beraberinde getirmektedir.

Günümüzde kurumsal bakım uygulamaları, Sağlık Bakanlığı, Belediyeler ya da demek ve vakıflara ait kamu ya da özel kuruluşlar aracılığı ile yapılmaktadır. Bu kurumlara başvuru yaşlının ya da ailesinin isteğine bağlıdır. Kuruma kabul edilmede yaşlının bazı hastalıklarının olmaması ve istenilen belgelerin tam olması yeterlidir, yaşlının kabulü için herhangi bir kurulun değerlendirmesi gerekli bulunmamaktadır.

Tablo 9 :Türkiye'de Yaşlı Hizmeti Veren Kurumlar ve Kapasiteleri

Kurum	Kapasite	%	Sayı	%	İl sayısı
SHÇEK	8.126	38,8	82	31,4	50
Kamu Kurumları	2.442	11,6	6	2,3	4
Belediyeler	2.104	10,0	22	8,4	18
Demekler	2.675	12,8	34	13,0	13
Özel	4.632	22,1	110	42,2	14
Azınlık	991	4,7	7	2,7	1
Toplam	20.970	100	261		

Kaynak: SHÇEK resmi web sitesi 2011

Tablodan anlaşılacağı üzere günümüzde toplam huzurevi sayısı 261 ve kapasiteleri 20.970'tir. 46 ilde huzurevi mevcuttur. 2000 yılı verileri incelendiğinde, toplam huzurevi sayısının 120 ve yatak kapasitelerinin 10956 olduğu görülmektedir. Gerek kapasitelerin gerekse sayının 11 yılda yaklaşık olarak iki katma çıkması önemsenecek gelişmelerdendir. Özel huzurevlerindeki artış dikkat çekicidir. 2000 yılında 26 özel huzurevi varken, 2011 yılına gelindiğinde 110 özel huzurevi bulunmaktadır. Bu durum esasen huzurevlerine toplumda olan ihtiyacın da bir göstergesidir.

Tablo 10: *Türkiye 'de Yaşlılara Hizmet Veren Kuruluşların Sayı ve Kapasiteleri (2000 yılı)*

Türkiye 'de Yaşlılara Hizmet Veren Kuruluşların Sayı ve Kapasiteleri (2000 yılı)

Kuruluş	Huzurevi Sayısı	Kapasite
SHÇEK	44	5182
Bakanlıklar	4	763
Belediye	19	1868
Demekler ve Vakıflar	21	1356
Azınlıklar	6	900
Özel	26	887

Kaynak: (Vehid, 2000: 240)

2000 yılı verilerine göre, huzurevlerinin illere göre dağılımım, Başbakanlık, Bakanlık ve Belediyelere ait olanları devlete ait olarak kabul edip incelendiğinde devlete ait huzurevlerinin 40 ilde, vakıflara ait huzurevlerinin 12 ilde, azınlıklara ait olanların 1 ilde, özele ait olanların ise 3 ilde bulunduğu anlaşılmaktadır. (Vehid, 2000: 240) Bugün ise, SHÇEK'e bağlı huzurevleri 50 ilde, kamu kurumlarına bağlı olanlar 4 ilde, belediyelere ait huzurevleri 18 ilde, demek veya vakıflara ait huzurevleri 13 ilde, özel huzurevleri 14 ilde, azınlıklar ise 1 ilde faaliyetlerini sürdürmektedirler.

2000 yılında huzurevlerinin % 55,8'i devlete ait olup, toplam kapasitenin % 71,3' ü yine devlete aittir. Bugün ise, huzurevlerinin %42,1'i devlete ait olup, toplam kapasitenin ise % 60,4'ü devlete aittir. Buradan anlaşılabacağı üzere özel huzurevleri lehine bir artış söz konusudur. Esasen, bu noktada özel huzurevlerinin toplumun ihtiyacını karşıladığı ve sosyal bir probleme çözüm noktasında ön plana çıktığı söylenebilir. Gelecekte bu eğilimin artacağı söylenebilir.

2000 yılında yapılan çalışmada il nüfusları içerisinde yaşlı nüfus oranları ele alındığında; huzurevi bulunan illerin yaşlı nüfus oranı % 4.52, bulunmayan illerin ise % 4.65 olduğu, bu yönü ile de huzurevlerinin dağılımında nüfusun temel alınmadığı ortaya konmuştur. (Vehid, 2000: 242)

Dengesiz dağılımın sebebi esasen, kültürel özelliklerden kaynaklanmaktadır. Huzurevlerinin daha kentleşmiş ve nüfusça büyük illerde yoğunlaşması normaldir. Nüfusu az ve kentsel özelliklerle kırsal özellikleri bünyesinde barındıran iller için huzurevlerinin olması gibi bir durum söz konusu değildir.

Huzurevlerinin toplam kapasitesi incelendiğinde, ülkemizde 65 ve üzeri yaştakilere ortalama 214 kişiye bir yatak düşmektedir. Ancak 55 yaş üstünün huzurevi hizmeti alabileceği göz önüne alındığında bu rakamlar değişime uğramakta ve oran daha da düşmektedir. Yine 2006 yılında yapılan bir çalışmada, her 235 yaşlıdan birisi için huzurevinde yatak imkânı

olduğu belirtilmiştir. Günümüz rakamları açısından ele alındığında ise, 65 yaş üstü her 233 yaşlıya bir yatak düşmektedir. Yani kurumda yaşayan yaşlıların 65 yaş üstü yaşlılara oram %0,4'tür. Bu oranın ABD'de %4 ile %6 arasında olduğu belirtilmektedir. (Vehid, 2000: 242) Gelişmiş ülkelerin durumu göz önüne alındığında, Türkiye'nin de gelecekte huzurevine daha fazla ihtiyacı olacağı söylenebilir.

Ülkemizin de gelişmiş ülkelerle benzer bir duruma geleceği öngörüldüğünde gelecekte huzurevi ihtiyacının artacağını söylemek hiç de zor değildir. Şu an için gelişmiş ülkelere göre 10 kat daha az huzurevine sahip olduğumuzu göz önüne almak, buna göre planlar yapmak yerinde olacaktır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından TÜİK'e yaptırılan "Türk Aile Yapısı Araştırması"ndaki veriler de bu durumu desteklemektedir.

Tablo 11:Bireyin Yaşlılığıyla İlgili Yaşam Tercihi

Bireyin Yaşlılığıyla İlgili Yaşam Tercihi	
Tercih	Yüzde(%)
Çocuklarımın yanında kalırım	55,0
Evimde bakım hizmeti alırım	17,8
Fikrim yok	16,8
Huzurevine giderim	9,3
Diğer	1,2
Toplam	100,0

Kaynak: Türk Aile Yapısı Araştırması (2006)

Türk Aile Yapısı (2006) araştırmasına göre; 60 yaşından küçük bireylerin %55'i kendilerine bakamayacak kadar yaşlandıklarında çocuklarının yanında kalmak istediğini, %17,8'i evinde bakım hizmeti almak istediğini, %9,3'ü ise huzurevine gitmek istediğini belirtmiştir. Bu rakamın doğru olacağı yani bu tutumun değişmeyeceği varsayımı altında, 2050 yılı perspektifi itibarıyla yaklaşık **1.400.000** kişinin huzurevinde kalmaya yöneleceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

2050 yılında bu öngörünün %90 sapma ile gerçekleşmesi bile **140.000** kişinin huzurevinde kalacağı anlamını taşımaktadır. Bu durum, 2050 yılına kadar yaklaşık olarak 1300 adet daha huzurevi yapılması ihtiyacını ortaya çıkarır. Bu da ortalama olarak her yıl 30

huzurevinin yapımı demektir.

Günümüze dek böyle bir yapılanmaya gidilmemesinin önemli bir nedeni yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının düşük olması ve özellikle kırsal kesimde hala ataerkil geniş aile içinde yaşlıların korunmasıdır. DPT tarafından Türkiye genelinde yapılan bir araştırmada yaşlıların yaklaşık %36'sının çocukları ile %63'ünün kendi evinde ayrı yaşadığı %1'inin ise akrabalarının yanında ya da kuramlarda yaşamlarını sürdürdükleri saptanmıştır. Kır-kent karşılaştırılmasında kentte yaşlıların %70'inin kendi evlerinde yalnız yaşadıkları kırsal kesimde ise bu oranın %5 olduğu bulunmuştur. Yetişkin evlatların yaşlı ebeveynle birlikte oturmasının en önemli nedeni %34,34 ile gelenek ve görenekler olarak ifade edilirken, ikinci sırada %31,37 ile eşi öldüğü, dul kaldığı için, üçüncü sırada %19,10 ile dinin emri olduğu için birlikte oturmanın tercih edildiği ifade edilmiştir.

Yaşlılarla evlatların ayrı oturmasının nedeni ise en yüksek oranla (%63,97) yaşlı bireyin kendi arzusunun bu yönde olması ile açıklanmıştır. Evlatları ile birlikte oturan yaşlıların bölgesel dağılımına bakıldığında en yüksek oranla (%40,38) Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin ilk sırada olduğu, ikinci sırada Karadeniz (%30,51), üçüncü sırada İç Anadolu (%28,83), dördüncü sırada Batı Anadolu (%18,02), beşinci sırada ise Akdeniz Bölgesi (%15,42)'nin yer aldığı görülmektedir. (DPT, 1993: 152-159)

Kurumsal bakım konusunda, değinilmesi gereken bir diğer husus, bunun topluma ve devlete olan maliyetidir. Huzurevlerine yapılan giderler, devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Bir yandan belediyeler tarafından bu harcamalar yapılırken, diğer yandan SHÇEK tarafından önemli ölçüde harcama yapılmaktadır.

Tablo 12:2000-2008 Arası Yaşlı Bakımı için Ayrılan Bütçeler

2000-2008 Arası Yaşlı Bakımı için Ayrılan Bütçeler

Yıllar	Bütçe
2000	5.549.000 TL
2001	8.920.240 TL
2002	11.798.020 TL
2003	31.834.470 TL
2004	56.062.300 TL
2005	60.418.500 TL
2006	71.076.000 TL
2007	78.801.600 TL
2008	109.509.021 TL

Kaynak: SHÇEK Faaliyet Raporları

Görüldüğü üzere her geçen yıl yaşı bakımını için SHÇEK tarafından ayrılan bütçeler artmaktadır. Bu artışın enflasyondaki artıştan daha yüksek olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Dolayısıyla bu artış reel bir artıştır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bağlı; Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ücretleri 6 ücret grubuna, yaşlı odaları ise suit ve özel bakım bölümü dâhil 7 oda tipine ayrılmaktadır.

Devlete ait huzur evlerinin fiyatları her sene yılbaşında belirlenmektedir. Fiyatlar birinci 6 aylık dönem için farklı, ikinci 6 ay için farklı belirleniyor. Fiyatlar taban ve tavan fiyat şeklinde uygulanıyor ve ücretler bu aralıkta ödenmektedir.

Tablo 13: 2012 yılına ait huzurevi fiyatları

Suit tek kişilik = ilk 6 ayda 387,00-535,50, ikinci 6 ayda 394,50 – 546,00 TL.,
Suit iki kişilik = ilk 6 ayda 295,50 –310,50, ikinci 6 ayda 301,50-316,50 TL.,
A sınıfı tek kişilik= ilk 6 ayda 277,50 - 426,00, ikinci 6 ayda 283,50 – 435.00 TL.,
A sınıfı iki kişilik= ilk 6 ayda 181,50 – 285,00 , ikinci 6 ayda 186,00 – 291,00 TL.,
B sınıfı 3+ kişilik = ilk 6 ayda 162,00 – 238,50, ikinci 6 ayda 165,00 – 243,00 TL.,
C sınıfı tek kişilik = ilk 6 ayda 226,00 – 256,50, ikinci 6 ayda 231,00 – 262,50 TL.,
C sınıfı iki kişilik = ilk 6 ayda 178,50 – 229,50, ikinci 6 ayda 183,00 –234,00 TL.,
D sınıfı 3+ kişilik = ilk 6 ayda 174,00 – 219,00 ikinci 6 ayda 178,50 – 223,50 TL.,
E sınıfı 3+ kişilik = ilk 6 ayda 171,00 – 202,50, ikinci 6 ayda 175,50 – 207,00 TL.,
Özel Bakım Bölümü = ilk 6 ayda 361,50 – 417,00, ikinci 6 ayda 369,00 – 426,00 TL.

Kaynak : SHÇEK (2012)

Yaşlının kalacağı oda; kuruluş oda olanakları ile yaşlının cinsiyet, gelir, sağlık,istem ve özel durumları göz önüne alınarak saptanmaktadır. Ücretli yaşlılara ayrılan ancak talep olmadığından boş olan odalara mevcut ücretsiz yaşlıların kabulü yapılabilmektedir.Yaşlının odasının değiştirilmesi ve ücret indirimine ilişkin işlemler; yaşlıhakkında düzenlenen rapor dayanağında Sosyal Servis önerisi ve Kuruluş Müdürünün onayı ile gerçekleştirilmektedir.

Aylık bakım ücreti adı altında huzurevine yatırılan yaşlılardan alınan ücretler; oda, yatak, yemek ve bakım giderlerini içermektedir. Ayrıca her ücret grubu listesinde belirlenen miktarda yıpranma payı + enerji tüketim bedeli ya da enerji tüketim bedeli alınmaktadır. Bu bedelde herhangi bir indirim yapılmamaktadır.Ücretli yaşlıların tedavi giderleri ile kâğıt bez giderleri aylık bakım ücreti dışında tutulmakta ve bunların ücreti varsa yaşlının kendisi ya da yakınları tarafından karşılanmaktadır.

Yaşlılara yönelik bu harcamaların ulusal bütçeden yapılması, bir yandan vergi gelirlerinin çoğaltılmasını gerekli kılarken, diğer yandan da ulusal gelirin önemli bir bölümünün sosyal güvenlik harcamalarına ayrılmasına yol açmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki sosyal koruma nitelikli harcamaların günümüzde yaklaşık %40'ının yaşlılara yönelik olduğu

düşünülecek olursa konunun önemi daha da iyi anlaşılacaktır. (Altan, 2006: 275-278)

Sonuçta, gelecekte ülkemizde hem kentleşme oranı hem de kadının işgücüne katılma oranı artacağından yaşlıların kurumsal bakım ihtiyacı, sadece yaşlı nüfusun genel nüfus oranına göre artmasına bağlı olarak artmayacaktır. Kentleşme ve kadının iş yaşamına katılımının artması ve sosyal değerlerde yaşanan ve yaşanacak değişimler ile birlikte kurumsal bakım ihtiyacı geometrik bir şekilde artacaktır.

1.7. SOSYAL POLİTİKALAR VE SOSYAL HİZMETLER AÇISINDAN YAŞLILIK

Yaşlılık, sosyal bir problem olduğu için, hem sosyal politikaların hem de sosyal hizmetlerin konusu olmaktadır. Bu bölümde genel olarak sosyal politikalarda ve sosyal hizmetlerde yaşlılığın nasıl ele alındığı veya nasıl konu edildiği anlatılacaktır. Ülkemizde yaşlılığa yönelik hizmetlerin ne zaman ortaya çıktığı önemli olduğundan bu bölümde yaşlılığa ilişkin sosyal hizmetlerin ülkemiz tarihindeki yeri ortaya konacaktır.

1.7.1. Sosyal Politika Açısından Yaşlılık

Yaşlanma, çeşitli disiplinlerin konusu olduğu gibi, sosyal politikanın da bir konusudur. Yaşamını ayrı sürdürmek zorunda kalan yaşlı ise yaşlanmanın yarattığı sorunlarla mücadele de çevresinden beklediği desteği eskiden olduğu ölçüde bulamamaktadır.

Günümüz toplumlarında ailenin, sosyal güvenlik işlevini yitirmesi ile birlikte sosyal politika uygulamaları önem kazanmaktadır. Sosyal değişimle birlikte yalnız yaşayan yaşlı bireylerin sayısının ve ortalama yaşam süresinin artması, bu konu ile ilgili önlemlerin alınması ve destek sistemlerinin artırılması gereksinimini gündeme getirmektedir.

Yaşlı nüfusun artışı, doğal olarak hem yaşlılık, malullük ve ölüm sigortalarından yararlananları hem de yapılacak yardımları çoğaltmaktadır. Yaşlılara yönelik sosyal politikaların önce, ölüm oranları ve doğum oranları düşük, gelişmiş olan ülkelerde işlerlik kazanmaya başlaması da, demografik değişim ile yaşlılara yönelik politikalar arasındaki bağlantıyı doğrulamaktadır. (Altan, 2006: 275)

Sosyal boyutuyla yaşlılar politikasının kapsamı çok geniştir. Çalışma hayatı, sağlık, bakıma muhtaçlık, iskân, toplumsal yapı içerisinde yaşlıların sosyo-kültürel konumu, serbest zamanın değerlendirilmesi ve eğitim gibi temel sosyal konular ve haklar yaşlılar politikasını kapsamaktadır.

Yaşlıların sosyal politikalara konu olmalarının temelinde çeşitli nedenler

bulunmaktadır. Bu nedenler; nüfus yapısındaki değişim, sosyal güvenlik istemlerindeki gelişme, aile yapısındaki değişim, ekonomik nedenler, insancıl nedenler, demokratik yönetimlerin yaygınlaşması ve sosyal hukuk devleti ilkesinin benimsenmesi olarak sıralanabilir.

Yaşlılığın önemli bir sorun olması ile birlikte, yaşlı haklarına ilişkin metinler uluslararası belgelerde de yer almaya başlamıştır. Bu çerçevede; BM, Kopenhag Toplumsal Kalkınma Deklarasyonu (1995); günümüzde yaşlıların toplumsal dışlanma, yoksulluk ve marjinalleşme karşısında korumasız bırakıldıklarını vurgulayarak, daha iyi yaşama olanaklarına kavuşturulmalarının ve kendilerine sosyal koruma sağlayacak politikaların oluşturulup uygulanmasının ve kendilerine sosyal koruma sağlayacak politikaların oluşturulup uygulanmasının gerekliliğini dile getirmiştir.

Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği Avrupa Sosyal Şartı ise, yaşlıların bakımı gözetimi ve koruma gereksiniminin yaşlıların korunma hakkını temel bir hak kabul ederek vurgulamıştır. Avrupa Birliği Temel Haklar Yasa Tasarısı'nın "yaşlıların hakları" başlığını taşıyan 25'inci maddesi de "Birlik, yaşlı insanların onurlu ve bağımsız bir hayat sürmek ve toplumsal ve kültürel yaşama katılmak hakkını tanıır ve buna saygı gösterir" demektedir. (Altan, 2006: 279)

Yaşlanma 2002 Uluslararası Eylem Planı (International Plan of Action on Ageing, 2002) Dünya Sağlık Örgütü Uzmanlarının 12 Nisan 2002'de yaptıkları toplantı sonucunda hazırlanmış bir rapordur. Yaşlanma 2002 Uluslararası Eylem Planında yaşlıların tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden yararlanması temel alınarak, eylem önerileri;

- Yaşlılıkta sağlık ve iyi olma durumunun arttırılması,
- Yaşlılar ve kalkınma,
- Yaşlılara güvenli, kolaylaştırıcı destekleyici çevre koşullarının sağlanması olarak üç konuda toplanmıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise, konuya daha çok sosyal güvenlik hakkı ve uygulamaları çerçevesinde yaklaşmaktadır. Yaşlılar çalışma yaşamı içinde büyük ölçüde yer almadığından ILO'nun sözleşme ve tavsiye niteliğindeki kararlarına doğrudan konu olmamışlardır. Ancak, bu durumun yaşlılara yönelik ayrımcılık olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Zira yaşlılar çalışma hayatı açısından dezavantajlı konuma sahiptirler. (Altan, 2006: 280)

Uluslararası sosyal politika kaynaklarında; yaşlıların bakımı, gözetilmeleri ile korunmalarının önemi ve gereği ortaya konulmuş olmakla birlikte, uygulamalar daha çok

ulusal sosyal politikalara bırakılmıştır “Sosyal devlet” Anayasamızda devletin temel özelliği olarak belirtilmiştir. “Sosyal devlet, genel olarak vatandaşların sosyal durumlarını iyileştirmeyi, onlara belirli bir yaşayış düzeni sağlamayı, onları sosyal güvenliğe kavuşturmayı kendisi için ödev bilen devlettir.” (Gözübüyük, 1997: 148)

Ayrıca, Anayasamızın 61’inci maddesinde sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler sayılırken, “Yaşlılar devletçe korunur” ve “Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir” hükümleri yer almaktadır. Bu hükümler esasen, yaşlılara yönelik sosyal politikaların dayanağını oluşturması açısından önem taşımaktadır. Çeşitli kanunlarda yaşlılara yönelik hangi hizmetlerin sunulacağı belirlenmiştir.

Sosyal politikalar açısından, kalkınma planlarındaki düzenlemeler önem teşkil etmektedir. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planında günümüzde ailelerin bazı fonksiyonlarını devralmış kuramların hizmetlerine duyulan ihtiyacın arttığından, yaşlı bireylerin bakım konularında ailenin eğitilerek desteklenmesinin sağlanacağından, birinci basamak hizmetlerinin güçlendirilerek yaşlı sağlığı, evde bakım hizmetleri gibi bir dizi hizmete yönelik programlar geliştirileceğinden söz edilmektedir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (2001-2005) ise, “Ülkemizin sosyo-ekonomik gelişmesine paralel olarak gelişme gösteren sanayileşme, kentleşme ve aile yapısında meydana gelen değişimler ve 60 ve üstü yaş grubunda yavaş da olsa görülmeye başlayan nüfus artışı, huzurevi ve yaşlı dayanışma merkezlerinin açılmasını, bu kesime yönelik bakım ve iyileştirme hizmetlerinin arttırılarak sürdürülmesi ihtiyacının önemini ortaya koymaktadır” ifadesine yer verilmiştir. (Altan, 2006: 281)

Son kalkınma planı olan 9. kalkınma planında (2007-2013) ise; kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürlüler ve kente göç edenler başta olmak üzere, yoksulluk riskiyle karşı karşıya olanlara yönelik eğitim, kültür ve sağlık gibi hizmetlerin artırılması ihtiyacının devam ettiği belirtilmiştir. Ayrıca, “ülkemizde yaşlı nüfusta gözlenen artış ve aile yapısının değişime uğraması gibi nedenlerin, yaşlı kesime götürülecek hizmetlerin Önemi artırdığı” vurgulanmıştır. Bu çerçevede, yaşlılara yönelik olarak evde bakım hizmeti desteklenecek, kurumsal bakım konusunda ise huzurevlerinin sayısı ve kalitesi artırılması bir hedef olarak yer almaktadır. (Altan, 2006: 281-282)

Sosyal politikalar açısından yaşlılığa bakıldığında, sosyal devlet olmanın gereği olarak birtakım kanuni düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bu düzenlemeler, yaşlı hakları bakımından son derece önemli düzenlemelerdir. Ayrıca planlamalarda, yaşlılara yönelik metinlere yer verildiği görülmektedir. Ancak tüm bu önlemlere karşın, politikaların ne ölçüde uygulamalara yansıdığı ve başarıya ulaştığı tartışmalıdır.

1.7.2. Yaşlılıkta Mekân, Demografi, Aile, Kuşaklararası Dayanışma ve Çatışmalar, Sosyal Çevre ve Yaşam Aranjmanları Konularında Sosyal İncelemeler

1.7.2.1. Yaşlılık ve Mekân, Konut, Yeşil Alan, Sosyal Çevre

Toplumlarda mekânlar ve kentler yaşlılara göre örgütlenmiş olmadığı için, sosyal çevre ve mekân yaşlıların ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmesi veya yeniden yapılandırılması gerekliliği üzerinden de birçok çalışma yapılmıştır. Türkiye’de de yaşlılığa dair çalışma alanlarından biri de kent ve mekândır. Bu araştırmada da, hem yaşlıların kendileri hem de yaşlılık konusunda fikirleri sorulan potansiyel yaşlılar, mekan ve ulaşım gibi altyapı olanaklarının yaşlılara göre düzenlenmesinin ne tür sıkıntılara yol açtığını kuvvetle dile getirmektedirler. Bu bağlamda, bu çalışmalar yaşlıların çevreye uyumlarını, onlara uygun ve dış mekân tasarımlarını konu edinmektedir.

Bu konuda önemli araştırmalardan biri Türel’in yaptığı bir araştırmadır. (Türel, 2001:25-26)Türel’e göre yaşlıların sosyo-ekonomik düzeylerine göre konut gereksinimlerinin belirlenmesi gerekir. Yaşlıların konutlarla ilgili sorunları açısından üç gruba ayrılması söz konusudur:

1. Konutu olmayan dar gelirli yaşlılar.
2. Konutu olup evin iç ve dış giderlerini karşılayamayan orta gelirli yaşlılar,
3. Konutu ve yeterli geliri olan ancak kentsel hizmetlerden yararlanamayan yaşlılar.

Öte yandan yaşlıların konut gereksinimleri için ve sağlık, statü ve gelir durumlarına göre çok çeşitli binalar düşünülmektedir. Örneğin, bir yanda özel tasarımı yaşlı apartmanları, apart otel, yaşlı bakım evleri, yaşlı hastaneleri ve öbür yanda mevcut konutların yaşlılara göre düzenlenmesi gibi birçok tasarımlar söz konusudur. Türel’e göre eğitim ve gelir olarak üst düzey yaşlıları için evde bakım, eve servisler götürme, özel döşeli apartmanlar, apart otel gibi çözümler düşünülmelidir. Gelir seviyesi düşünce bakım evleri ve yaşlı apartmanları akla gelebilirken, evi olmayan için kurumsal bakım ve barınma olanakları yaratmak gereklidir. Türel’in tartıştığı gibi yaşlılar için konumlarına uygun konut alanları ancak ülke planlamasında ele alınırsa mümkündür.

Evde ailesiyle yaşayan yaşlılar dışında bazı yaşlıların aile ortamlarından dahi uzaklaştıkları, yalnız ya da kurum içerisinde yaşamaya sevk edildikleri de gözlemlenmektedir. (Türel, 2001: 29) Türel, bunun nedenlerini şöyle sıralar:

- Yetişkin çocukların yaşlılarla aynı şehirde olamaması,
- Çocukların çalışma amacıyla yurtdışına gitmesi,
- Dar ve orta gelirli ailelerin ekonomik nedenlerle küçük bir evde oturması sonucu, büyüklerine ayırabilecekleri bir mekânın olmaması,
- Kentte değişen sosyal yaşamın kırsal kökenli ailelerde yarattığı uyumsuzlukları,
- Kentte çalışmış statü sahibi yaşlıların sığıntı şeklinde bir yaşam tarzını kabullenememeleri
- Kadınların ekonomik yaşama dahil olmaları ile evde eşlik edecek bir kişinin kalmaması,
- Sağlık alanındaki gelişmelerin bağımsız yaşamaya kolaylık sağlaması.

Yaşlılara konut sunumunda standart bir kurum sunumu yerine yaşlıların eğitim ve gelir durumlarına göre konut sunumu çeşitlenmelidir. Türel'e göre yaşlılık sorunun geleneksel yaşam tarzlarıyla çözülemeyeceği açıktır. (Türel,2001: 33) Buna karşılık, yaşlıların toplum içerisinde yaşamasına olanak veren ama yalıtılmalarına da neden olamayan farklı kurumsal çözüm önerileri (ev-oda projeleri) geliştirilmelidir. Türel, mevcut kentsel tasarımın bir sonucu olarak yaşlıların çoğunlukla yaşadıkları mahalle, hatta sokak ve yakın çevresi içinde kaldıklarını belirtmektedir. Türel'in bir diğer çalışmasında Ankara'da yaşlılara ait üç önemli mekânda, huzurevi, yaşlı dayanıma merkezi, yaşlı kulüplerinde gözlemler yapılmıştır. (Türel, 2001: 29)

Yaşlıların mekân gereksinimlerinin planlanmasında sadece konut değil dış mekân planlaması da önemli bir konudur. (Çelem ve Oğuz, 2001: 38-39) Yaşlıların dış mekân kullanımı daha çok işlevsellik üzerinden kurulduğundan, yaşlıların dış mekân kullanımını artıracak özel tasarımların gerekliliği vurgulanmaktadır. Dış mekânın yaşlılara göre düzenlenmesi onlara kendi kendine yön ve yol bulmayı sağlayacaktır. Ayrıca dış mekân, yaşlılar tarafından kolay anlaşılabilir ve tanımlanabilir olmalıdır. Bunun yanı sıra mekanlar sosyal etkileşimi desteklemeli, sosyalleşme için uygun ortamlar yaratılmalıdır. Yaşlıların görme ve işitme duyularının zayıfladığı göz önünde tutularak dokunma duyularına hitap eden mekânlar, örneğin, park ve bahçe tasarımında yükseltilmiş bitki kasaları yaşlının çiçeklere daha rahat dokunmasını sağlayabilir. Çelem ve Oğuz, yaşlıların kendilerine göre tasarlanmış bir çevrede kendilerini daha mutlu ve güvende hissedeceklerini söylemektedirler.

Yaşlıların konut ve çevreye karşı tutumlarını ölçmek amacıyla yapılan başka bir çalışmada da yukarıdaki mekân üzerinden yapılan tartışmalara yeni bir boyut getirmektedir.

(Kalıncara, 2001: 13) Bu çalışmada, yaşlıların konut ve çevreden eklentileri çevredeki toplumsal ilişkileri ile bağlantılıdır. Çevresindeki toplumsal ilişkileri tatmin edici yaşlı için o çevre ve konutta tatmin edici bulunakta ve aşırma, değıştirme isteği azalmaktadır. Ancak bu ilişkiler sorunlu ise, yaşlı çevresi ile sosyo-kültürel farklılıklar yaşıyorsa bu çevreden gitmek arzusunda olmaktadır. Bunlar özellikle gelir durumu iyi olan yaşlılardır. Yaşlıların toplumsal çevreden dışlanmalarını önleyen, hobi ve sosyal etkinliklerinin arttığı, destek hizmetlerinin olduğu yeni bir çevre düzenlemesine gereksinim vardır. Yaşlıların konut ve çevreye karşı tutumlarının yaş, cinsiyet ve gelir grupları kontrol edilerek farklı bölgelerde yinelenmesi üzerinde durulmuştur.

Ergin ve diğerlerine göre, yaşlılık toplumsal siyasal gerçekliğin dışına itilmiştir. Yaşlı birey ile toplumsal siyasal gerçeklik arasına yalıtım kütleleri olarak huzurevleri inşa edilmiştir. (Ergin ve diğerleri, 2001:3) Ergin ve diğerleri, kentsel mekânın yaşlıları gözeterek tasarlanmamış olduğunu dile getirir. Onlara göre planlanmanın kurumsal ve pratik yapısı içinde yaşlılık durumu yer almaz. Modernleşme, üretim ve tüketim boyutlarını öne çıkarır ve böylece yaşlılık istenmeyen araçsal bir nitelik arz eder. Planlamanın yöneldiği toplumsal araç, sanayileşmenin öngördüğü üretim ilişkileri bağlamında konumlanmış olan erişkin kişidir/aktördür.

1.7.3. Yaşlı Bakım Modelleri

Günümüz toplumunda yaşlılara yönelik sunulan hizmetler çeşitlilik arz etmektedir. Gelişen imkânlar ve sosyal hizmet uygulamaları sayesinde bu çeşitliliğin gelecekte daha fazla olacağını söylemek mümkündür. Bu bölümde, “geleneksel bakım modeli” olarak aile yanında bakım, kurum bakımı ve çeşitli bakım modelleri ele alınacaktır.

1.7.3.1. Geleneksel Bakım Modeli: Aile Yanında Bakım

Yaşlılara çocuklarının veya akrabalarının yanında bakılmaları geleneksel bakım modelidir. Bu iki şekilde gerçekleşmektedir. İlk durumda yaşlı merkezde olarak çocuklar yaşlının evinde bulunabilir, ikinci durumda ise, yaşlıya çocuklarının veyahut akrabalarının yanında bakılmaktadır. Bu iki durum birbirinden farklılık gösteren durumlardır.

Yaşlılar çeşitli nedenlerle, yetişkin evlatları ile aynı evde birlikte yaşayabilmektedir. 1992 yılında Amerikan ailelerinde yapılan bir çalışmada yaşlılarla yetişkin evlatların birlikte oturma nedenleri yaşlıların çocuklarına sağladıkları sosyal destek bakımından; gelirin

düşüklüğü, boşanma, yetişkin evlatlarının çalışması ve kendi çocuklarına bakmaması ve yuvadan kopmama vb. gibi nedenler olarak sıralanmıştır. Öte yandan yetişkin evlatların yaşlı ebeveynlerine sağladıkları sosyal desteğin nedenleri ise; ebeveynlerin yaşının ilerlemesi, cinsiyeti, medeni durumu, sağlığı ve gelir düzeyinin düşüklüğü olarak gösterilmiştir. (ASAGEM, 2006: 17)

Evde bakımın çeşitli avantajları bulunmaktadır. Yaşlı birey için aile, başlıca duygusal ve sosyal destek sistemidir. Aile kurumunun yaşlı bireye sosyo-psikolojik destek sağlaması, sosyal güvenlik işlevi görmesi nedeniyle aile ortamında kendini güvende hissetmesini sağlamaktadır. Özellikle kuşaklararası ilişkiler bağlamında büyükanne/büyükbaba, yetişkin evlat ve eşi torunları varlığı tüm kuşaklararası etkileşimler ve yakınlaşmalar, gerek yaşlı birey, gerekse aile üyeleri açısından doyurucu bir yaşam olarak algılanabilir. (ASAGEM, 2006: 22-23)

2005 yılında Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen araştırmaya göre, yaşlıya bakan bireyler için, yaşlı ebeveynle birlikte yaşamının getirdiği olumlu katkılar olarak en yüksek oranda belirtilenler; yaşlının kendilerine arkadaşlık etmesi (%26,7) ve ekonomik açıdan rahatlık sağlaması (%24,6) olarak belirtilmiştir. Hiçbir olumlu katkısı yok diyenlerin oranı ise % 15'dir.

Çeşitli araştırma sonuçlarına göre, aile yanında bakım ve birlikte yaşamının hem bakım veren hem de bakım alan için kolaylık ve zorlukları bulunmaktadır. Daha çok karşılıklılık esasına dayanan ilişkiler zaman zaman çatışma yaratabilmekte, yaşlının sağlık durumunun giderek bozulması ile bakım veren aile üyesinin stres ve üzüntü duyarlılığı fazlalaşabilmektedir. (ASAGEM, 2006: 23)

Yaşlı, çocuklarını kendi evinde barındırma konumundan uzaklaşmışsa buna bağlı olarak aile içinde karar almada yaşlı bireyin gücü azalmaktadır. Aynı zamanda fiziksel işlev kayıpları nedeniyle başkalarına bağımlı hale gelen yaşlı; aile içinde statü ve rol kaybı, çalışma yaşamına geri dönememe, kontrollere gitme güçlükleri, ekonomik nedenlerle ilaç vb. gereksinimlerini sağlayamama vb. gibi çok boyutlu ve karmaşık sorunlarla karşılaşabilmektedir.

Aile yanında bakımda, yaşlının sorunları olduğu kadar, bakım verenlerin de sorunları bulunmaktadır. Yaşlı ebeveynlerine bakan yetişkinlerin kaygı, depresyon gibi stresle ilgili durumlar yaşadıkları yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bu dönemde yetişkin çocuğun hayatı ise kendi kariyeri ve ailevi zorluklarla yüklüdür. Bu ailevi zorluklar ebeveynin beklentisi ile yetişkin çocuğun sahip olduğu sorumluluklarla çelişmektedir. Yetişkin çocuk

suçluluk, gerginlik ve kızgınlık hissedebilir. Her iki tarafın farklı beklentileri iletişimde bozukluklara yol açabilir ve ilişkinin kalitesini etkileyebilir. (ASAGEM, 2006: 23)

Genellikle ülkemizde ve diğer ülkelerde bakım hizmetlerini kadınların verdiği görülmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkemizde ailede yaşayan bireylerin bakımından ve ev işlerinin yürütülmesinden sorumlu olan kadının çalışma yaşamına başlamasıyla artan rolleri, kadına ağır yük getirmiş ve ev içi sorumluluklarının yerine getirilmesinde aksamalara yol açmıştır. Bu durum kadını olumsuz etkilediği gibi yetişkin çocukları ve yaşlı ebeveyni de etkilemiş ve aile içi çatışmalara yol açmıştır. Aile ne kadar istikrarlı görünse de üç-dört kuşağın birlikte yaşaması, kuşakların yaş farklılıkları, norm ve değerleri ve algı düzeylerinin farklılığı nedeniyle birbirlerini anlama durumları ister istemez farklılık göstermekte ve bazı sıkıntıların yaşanmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte ailede yaşanan ekonomik problemler, bir arada yaşamanın zorluklarını oluşturan bir faktör olarak görülmektedir.

Kalınkara ve diğerlerinin (2002) yapmış oldukları araştırmada ise , ailede yaşlı bakımında karşılaşılan sosyal sorunlar şu şekilde sıralanmıştır: Yaşlı bakımının zaman alması nedeni ile ev işlerinin kimin tarafından yapıldığının sorun olması (%80,9); yaşlıya bakan bireyin eşine ve çocuklarına zaman ayıramaması (%70,3); hobilerini gerçekleştirememesi ve çeşitli etkinliklere katılamaması (%65,3); yaşlıyı tek başına evde bırakamama ve onunla ilgilenme nedeni ile dost ve akrabalarla ilişkilerin aksamaması (%58,1) gibi sosyal sorunların yaşandığı belirtilmektedir. Bu olumsuzluklara karşın yaşlıya bakan kişinin, bakım konusunda eşinin destek olması, bakımı verenin psikolojisini olumlu yönde etkilemekte (%76,7) ve büyük sıkıntılara rağmen yaşlıya bakmaktan ve onun gereksinimlerini karşılamaktan büyük mutluluk duyduklarını (%73,6), aile içi kararlarda yaşlıya fikrinin sorulması ve bu durumun onun ait olma duygusunu güçlendirdiğinin (%77,2) ifade edildiği görülmektedir, (akt. ASAGEM, 2006: 57-58)

Yaşlı bakımı aynı zamanda aile içindeki ilişkileri de etkilemektedir. Özellikle bakım veren kişi evli ise sorunlar artabilmektedir. 2005 yılında Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen araştırmaya göre, yaşlıya bakım veren bireylerden, yaşlı ebeveyn ile birlikte yaşamının eşi ile ilişkilerine yansıdığını belirtenlerin büyük çoğunluğu (%94,3) yaşlı ebeveynle yaşamının eşi ilişkisine olumsuz etkisi bulunduğunu belirtmektedir. Yine aynı araştırmada, yaşlı ebeveynle oturma getirdiği kısıtlamalar arasında en yüksek oranla belirtilen sorun, yaşlıya bakım veren bireyin sosyal hayatının kısıtlanması olarak ifade edilmiştir.

Görüldüğü üzere, her ne kadar yaşlının aile ortamında yaşamasının bazı avantajları

olsa dahi dezavantajlarının da bulunduğu bir gerçektir. Yaşlı psikolojik olarak, aile ortamında daha mutlu iken, aile içinde olması, strese, ekonomik sıkıntıya, kuşaklar arası çatışmaya, sosyal hayatın kısıtlanmasına ve sorumlulukların artmasına yol açabilmektedir. Bunun önlenmesi için, yaşlının bağımsız hareket etme kabiliyetinin geliştirilmesi gerekmektedir. Kimseye muhtaç olmayan yaşlı için bu sorunların daha az görüleceği bir gerçektir.

1.7.3.2. Kurum bakımı

Toplumsal yapıyla birlikte aile yapısı ve ilişkilerindeki değişmelerin yaşlıları kurum bakımına yönelttiği çeşitli kaynaklarda vurgulanmaktadır. Kurum bakımı yaşlı bakımında artık önemli bir yer işgal etmektedir. Ancak kurum bakımından kasıt, kamu kuramlarınca verilen tüm hizmetleri değil, kamu veya özel kuramlardan alınan yatılı bakım hizmetlerini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Yani huzurevi hizmetleri kast edilmektedir

“Toplumsal yapıdaki değişme ile beraber psikolojik ve toplumsal destekleyici olan ailenin yok olması, yaşlının özgüveninin yitimine, yetersizlik, faydasızlık duygularına kapılmasına yol açmaktadır.” (Güveli, 2006: 39)

Yaşlı için evi; bildiği, hakim olduğu, kendini güvende ve özgür hissettiği, anılarıyla beraber olduğu bir ortam iken huzurevi ise; çevre denetimini görel olarak yitirdiği, ilk kez karşılaştığı farklı kültürlerden gelmiş insanlarla birlikte yaşamak zorunda olduğu yeni bir ortamdır. Huzurevi ortamında yaşlının ortak kullanım alanlarını diğer yaşlılarla paylaşması birçok soruna yol açmaktadır. Statü kaybına uğradığını düşünen yaşlı; kuruluşa kabul sonrası değişik savunma mekanizmaları geliştirerek farklı davranışlar geliştirmektedir.

Bunun yanında, kurum bakımının psikolojik olarak faydaları da bulunmaktadır. Yaşlılıkta üç tür sosyal kayıptan söz edileceğini vurgulayan Blau, bunların dulluk (eş kaybı), emeklilik ve sosyal katılımın azalması olduğunu belirtmektedir. Bu kayıpların giderilmesinde en önemli etken arkadaş ve akran gruplarıdır. Bir sırdaşa sahip olmanın yaşlılıkta kendini iyi hissetmeye ve moralsizlikten kurtulmaya yardımcı olduğu ifade edilmektedir. Akranlarıyla birlikte olan bir yaşlı, kendini onlara göre daha genç hissedebilir ve bu durum onun moralini yükseltebilir, (akt. ASAGEM, 2006: 52-53) Huzurevinde akranlarını bulacak kişiler böylece sosyal desteğe sahip olabilirler. Ama bunun için uygun ortamın bulunması önemlidir. Bu uygun ortam, sosyo-kültürel özellikleri birbirlerine yakın kişilerin bir araya getirilmesi ile sağlanabilir.

Elbette yaşlılarla ilgilenen kuramların ortaya çıkmış olması ailenin rolünü ortadan kaldırmayacak, yalnızca yönünü değiştirecektir (Öz, 2002: 21). Toplumdaki bu değişim tek yönlü olarak etkisini göstermemekte, çeşitli etkileşimlere gidilmektedir. Örneğin, toplumsal

değişme huzurevlerine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Huzurevleri toplumda kabul görmeyen yerler olsa dahi, bunların varlığı toplumsal kabullerin değişmesine yol açacaktır. Görüldüğü üzere sosyal alandaki bir değişme yeni bir sosyal değişikliğe sebep olmaktadır. Huzurevlerinin sayısının artması toplumsal olarak kabul edilmesini ve benimsenmesini de beraberinde getirecektir.

Huzurevlerine yönelik ihtiyacın gün geçtikçe artacağı öngörülmektedir. Bu hizmetlerin aynı zamanda kaliteli verilmesi diğer bir hususu oluşturmaktadır. Dolayısıyla, huzurevlerinde verilen hizmetlerin, bir standarda kavuşması son derece önemlidir. Bu hizmetlerin ekonomik kaynaklar göz önüne alınarak en iyi şekilde verilmesi hedeflenmektedir.

1.7.3.3. Huzurevinde Kalan Yaşlıların Özellikleri

Sanayileşme ve kentleşme ile beraber görülen toplumsal değişme, aile yapısında yol açtığı değişme dolayısıyla yaşlıların kurumsal hizmetlerden yararlanmaları ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte yaşanan sosyal çözülme ile birlikte, yaşlılar gerek kırsal kesimde gerekse kentte desteksiz kalabilmektedir. Dolayısıyla bu kişilerin bakım ve gözetimi bir sorun teşkil etmekte, çözüm olarak bu aşamada aileler yerine kurumsal bakım devreye girmektedir. Kurumsal hizmet almaya başlayan yaşlılar, hem toplumun huzurevlerine bakışı yüzünden hem de kendi kişisel durumlarından dolayı çeşitli özelliklere sahiptirler. Bu özellikleri, genel olarak yaşlılıkta görülen özelliklerden ayırmak gerekmektedir.

Ülkemizde bakım hizmeti verilen yaşlıların genel özelliklerine baktığımızda; o Her 10 yaşlıdan 1'inin 60-69, 4'ünün 70-79, 4'ünün 80-89, 1'inin 90 (+) yaş diliminde olduğu, o Her 5 yaşlıdan 3'ünün ücretli, 2'sinin ücretsiz, her 5 ücretsiz yaşlıdan 2'sinin kadın, 3'ünün erkek olduğu, o Her 5 yaşlıdan 1'inin bekar, 1'inin evli, 3'ünün dul olduğu, o Her 10 yaşlıdan 2'sinin okur-yazar olmadığı, 1'inin okur yazar, 3'ünün ilköğretim, 2'sinin orta, 1,5'inin lise, 0,5'inin üniversite mezunu olduğu, o Ücretli her 10 yaşlıdan 4'ünün Emekli Sandığı, 5'inin SSK, %1'inin Bağ- Kur emeklisi olduğu, o Özel bakım hizmeti alan 10 yaşlıdan 6'sının 60-74, 4'ünün 74+ yaş diliminde olduğu, (Huzurevi yaşlılarının yaşam sürelerinin ülke ortalamasının üstünde olduğu) görülmektedir. (Dönümcü, 2006: 44) Bu özellikler, SHÇEK huzurevlerinde kalan kişilere ait özelliklerdir.

Konuya kurum bakımı alan yaşlıların sorunları açısından bakıldığında; Konak ve Çiğdem (2005) tarafından yapılan araştırmada, huzurevinde kalan kadınların %26,19'u (11 kişi), erkeklerin %21,42'si (9 kişi) sağlık sorunlarının olduğunu, erkeklerin %2,38'i (1 kişi),

kadınların %2,38'i (1 kişi) maddi sorunlarının olduğunu, kadınların %2,38'i (1 kişi), erkeklerin %2,38'i (1 kişi) aile bireylerinin ilgisiz olduğunu, erkeklerin %2,38'i (1 kişi) huzurevinde kalıyor olmaktan dolayı, %16,66'sı (7 kişi) yakınlarını özlediğinden dolayı sorunlarının olduğunu belirtmişlerdir

Kurumun sağladığı olanaklar ne kadar yeterli olursa olsun aile ortamından kopmuş olan bu bireyleri, kurumsal hizmetlerin tam olarak tatmin etmesi beklenemez. Ayrıca, izole bir yapı içerisinde evlat, eş-dost ve ev hayatına bir özlem duyulması normaldir. (Konak ve Çiğdem, 2005: 24) Yaşlıların bir kurumda yaşamak zorunda kalmalarının bağımsızlık ve üretkenliklerini yitirme, yaşam kontrollerini kaybetme duygusu yaşamalarına neden olduğu bildirilmektedir. Bu durum ekseriyetle kurumda kalanların depresyona girmelerine sebep olmaktadır. Depresyon oranlarının yüksekliği genel bir özellik teşkil etmektedir.

Aşkın ve Kaya, (1996) tarafından Türkiye’de yapılan araştırmada ise, kurumda kalan yaşlıların yaklaşık yarısı kadarının depresyon belirtilerinin olduğu saptanmıştır. Yatalak olanların %56,5’inde, yatalak olmayan yaşlıların ise %35.7’sinde depresyon saptanmıştır. Yine aynı araştırmada, depresyona sebep olabilecek faktörler incelendiğinde ise; depresyon olguları kadınlarda, ekonomik düzeyi yetersiz olanlarda, başka kardeşi olmayanlarda ve önemli ya da şiddetli tıbbi hastalığı bulunanlarda anlamlı ya da dikkate değer ölçüde daha sık bulunmuştur. Bu sonuçların sebepleri şunlar olabilir:

1. Bulunan etkenler, yaşlı olmayan nüfusta da iyi bilinen ve yaygın olarak kabul edilen depresyon risk etkenleridir ve araştırmada bulunan etkenler, huzurevinde daha şiddetli biçimde işliyor olabilir.
2. Kadınların daha fazla sosyal ve ailesel bağımlılık göstermeleri, huzurevine bırakılmayı kabul edebilmelerini daha çok güçleştiriyor olabilir.
3. Kardeşsiz olma, sosyal desteği daha da kısıtlayıcı olabilir.
4. Değerlendirmelerin ileri derecede olmasa da bir ölçüde yetersiz olması.
5. Olgu sayısının düşük kalması.

Demet ve diğerleri (2002) tarafından “Manisa Huzurevlerinde Kalan Yaşlılar” üzerine yapılan araştırmada benzer sonuçlar bulunmuştur. Bu araştırmaya göre, kadınlarda depresyon oranı daha yüksektir. Kardeş sayısı, çocuk sayısı depresyon düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösteren değişkenler olmuştur. Ekonomik yönden yetersiz olanlarda

ve şiddetli tıbbi rahatsızlığı/hastalığı olanlarda depresyon oranları daha yüksek bulunmuştur. Yaşlıların sağlık düzeyleri ve hareket yetenekleri ile ilgili değişkenlerin depresyon üzerine etkileri incelendiğinde kişisel bakımın yapabilme yetisinin tam depresyon varlığı ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Yaşlıların kaldıkları kurumla ilişkilerini değerlendiren değişkenlerin depresyon üzerine etkileri incelendiğinde kişide gelecek kaygısının bulunmasının, sosyal etkinliklere katılma isteğinin her zaman tam olmamasının ve kurumun fiziksel koşullarından yeterince hoşnut olmamanın depresyon varlığı ile ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Huzurevlerinde kalanlar ile kalmayan yaşlılar arasında yapılan araştırmalar bir takım farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Aksüllü ve Doğan tarafından (2004) yapılan araştırmada, evde yaşayanların %89,5'i aile içinde sevilip sayıldığını, buna karşılık huzurevinde yaşayanların %87,5'i önemsenmediklerini belirtmişlerdir. Bu araştırmaya göre; evde yaşayanların algıladıkları genel sosyal destek ortalama puanı 74.29, huzurevinde yaşayanlarıyla 26.28 olarak bulunmuştur. Aradaki fark istatistiksel yönden anlamlı bulunmuştur. Bu çalışmada, kendi evlerinde yaşayan yaşlıların sosyal desteklerinin genel olarak yeterli olduğu görülmektedir. Sosyal destek, günlük yaşam stresleri ile baş etmede önemli bir unsurdur. Yine depresyon açısından konuya bakıldığında, huzurevindeki yaşlıların %68,9'unda, evde yaşayanların %27,9'unda depresyon tespit edilmiştir. Huzurevinde yaşayanlarda depresyon oranı evde yaşayanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. (Aksüllü ve Doğan, 2004: 81)

Köşkeroglu ve arkadaşları tarafından 1992'de Eskişehir'de yapılan bir çalışmada hem huzurevinde hem de evde yaşayan yaşlıların fiziksel ve sosyal yönden güçlükler yaşadıkları halde, huzurevinde kalan yaşlıların daha çok ruhsal sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Yaşanan bu sorunlarla baş etmelerinde huzurevinde yaşayan bireylerin yetersiz oldukları, daha fazla zorlandıkları saptanmıştır. (Öz, 2002: 25)

1.7.3.4. Diğer Hizmet Modelleri

Çevresel ve toplumsal sorunlar, hızlı kentleşmeden kaynaklanan çarpıklıklar, bireylerin davranışlarındaki değişimler yaşlılarla ilgili yeni hizmet modelleri arayışını gündeme getirmiştir. (Durgun ve Tümerdem, 1999: 115) Günümüz toplumunda, yalnız yaşamak, yaşlılar için bazı güçlükler açsa bile, onların kendi kurdukları yaşam düzenini bozmak istemedikleri ve kendi ortamlarında özerk yaşamayı tercih ettikleri bilinmektedir. Bu durum, yaşlıların ihtiyaçlarının yaşadıkları yerde karşılanması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Günümüzde, yaşlıların informal bir sistem olarak aileleri tarafından bakılması, gerektiğinde ailelere formal organizasyonlar yolu ile tamamlayıcı destek sağlanması “en uygun çözüm” olarak önerilmektedir. Aile yanında «bakım, ailenin profesyonel/formel destek almasını zorunlu kılmaktadır (ASAGEM, 2006: 29-34). Bu anlayış çeşitli hizmet modellerinin gelişmesine yol açmaktadır. Yaşlı kulüpleri, yaşlı dayanışma merkezleri, yaşlı danışma birimleri ve en önemlisi evde yaşlı bakım hizmetleri yaşlılara yönelik verilen hizmetlerdir. Bu hizmetler genellikle ülkemizde yerel yönetimler tarafından verilmekte kısmen de özel kuruluşlarca sağlanmaktadır.

Yaşlının aile yanında ya da evde bakımı konusundaki görüşler, günümüzde giderek yaygınlık kazanmaktadır. Yurt dışındaki çalışmalar, yaşlının evde bakımı konusunda yeni bir iş sektörünün geliştiğini göstermektedir. Buna göre aile yanında/evde bakım önerilmekle birlikte, bu bakımın formal/profesyonel kuruluşlar tarafından da desteklenmesi öngörülmekte ve yaşlının huzurevleri ve yaşlı yurtlarında barındırılmasından çok, kendi evinde bakılmasının maliyeti daha düşürücü ve insani olacağı üzerindeki görüşler giderek yaygınlaşmaktadır. (ASAGEM, 2006: 20) Yaşlıların kendi evlerinde kalmasının sağlanmasıyla çeşitli hizmetlerin onların evlerine götürülmesi gerekmektedir.

Sağlık kurumlarınca, yaşlılara verilen hizmetler en yoğunluklu hizmetler arasındadır. Hatta bazen yaşlılar psikolojik sorunlarının bile çözümünü sağlık kuruluşlarında aramaktadırlar. “Çoğu zaman evde bakım hizmetleri ya da danışmanlık ile önlenebilecek sorunların hastanede çözümlenmesi eğilimi gerek aile gerekse ülke bazında büyük ekonomik kayıplara yol açmaktadır.” (Öz, 2002: 23)

Yaşlılara sunulan ve ileride çeşitleneceği varsayılan bu tür hizmetler; kurum bakımı almayan yaşlının, bilgi eksikliğine yönelik ihtiyaçlarını, sosyal ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Böylece yaşlılar, toplum içinde kendilerini daha güvende görmekte ve aynı zamanda psikolojik olarak kendilerini daha iyi hissetmektedirler.

Yaşlılara evde bakım konusunda önemli hizmetler sunmaktadırlar. Ayrıca, yaşlılara çeşitli yardımlarda bulunarak maddi anlamda rahatlamalarını sağlamaktadırlar.

Görüldüğü üzere, kamu kurumları aracılığıyla yaşlılara yönelik olarak çeşitli hizmetler verilmektedir. Bu hizmetler, yaşlıların farklı farklı ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu durum esasen, yaşlılara yönelik hizmetlerin bölgeden bölgeye farklılaşmasına ve ülke genelinde eşit olarak dağıtılmaması sonucunu da doğurmaktadır.

1.8. YAŞLI SORUNLARI VE HİZMETLERİNE YÖNELİK LİTERATÜRDE YER ALAN ÖNERİLER

Yaşlılık konusunun önem kazanması ile birlikte, gerek ulusal gerekse uluslar arası çalışmalarda, yaşlılara yönelik hizmetlere ilişkin çeşitli öneriler sunulmaktadır. Bu önerilerin bazıları mikro düzeyde iken, bazıları makro düzeydedir. Yani bazı öneriler ancak, prensip düzeyinde kalan öneriler olmakta, hizmetin niteliğine ilişkin olmamaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü uzmanlarınca hazırlanan Yaşlanma 2002 Uluslararası Eylem Planında yaşlılara götürülecek hizmetlere yönelik aşağıdaki öneriler ortaya konmuştur.

Yaşlılar için;

- Toplumda bağımsız yaşam desteklenmeli,
- Yalnızca gerektiğinde kurumsallaşma olmalı,
- Evde bakım desteklenmeli,
- Kuramlardaki kalite artırılmalı,
- Rehabilitasyon kolaylıkları sağlanmalı,
- Multidisipliner değerlendirme ve yaklaşım olmalı,
- Sağlığı geliştirmeye önem verilmeli,
- Sağlık bakım sistemleriyle sosyal sistemler arasında işbirliği olmalıdır. (Terakye

ve Güner, 1997: 99)

Bu öneriler, sosyal politika önerisi olarak önemli ve dikkate alınması gereken önerilerdir. Ancak bunların daha derinlere inmesi ve daha ayrıntıları ile belirlenmesi gerekmektedir. Yani bu önerilerin politika (politic) düzeyinden siyasal (policy) düzeyine indirilmesi gerekmektedir.

Çeşitli kaynaklarda “yaşlılara yönelik, yeni politikalar üretilmeli” önerisi yer almaktadır. Bu genel söylemler pek anlam ifade etmemekte ve soyutluğu ölçüsünde de hayata geçememektedir. Bu tür politikaların işlerlik kazanmasını sağlayacak araştırma ve altyapı mevcut değildir. Yani politika üretilmesi, alana inmeden, istatistiki veri olmadan veyahut masa başında alınacak tedbirler veya kararlar olarak algılanmamalıdır. Yeni politika üretmek için, özellikli ve olabildiğince her konuda derinlemesine araştırmalar yapılmalıdır ki uygulamaya / faaliyetlere yönelik öneriler sunulabilsin. İşlerin nasıl yapılacağı, nasıl daha iyi hizmet verileceği, nasıl toplumsal yapının bundan etkileneceği böylece bulunmuş olur.

Aynı durum “yaşlılara koruyucu, önleyici ve destekleyici nitelikli sosyal hizmetler verilmelidir” önerisi için de geçerlidir. Artık bu tür hizmetlerin nasıl verileceğinin düşünülmesi ve bunların uzmanlar tarafından nasıl olacağı ortaya konmalıdır. Koruyucu,

önleyici ve destekleyici hizmetlerin bir tanımının yapılması, bunların ne olduğunun ve nasıl olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Somut olarak hangi hizmetlerin hangi kategori altında yer alacağı şekilde ortaya konmalıdır.

Yaşlılık ülkemizde genellikle sağlık eksenli ele alınmaktadır. Bu durum yapılan araştırmalara dahi yansımıştır. Oysa yaşlıların sadece ve sadece sağlık sorunları bulunmamaktadır. Bu yüzden; yaşlılık konusunun ülkemizde, sosyal yönüyle de ele alınması faydalı olacaktır.

Yaşlının sadece bakımını değil, biyo-psiko-sosyal gereksinimlerini karşılayabilecek yeterli hizmet geliştirilmesi ve yaşlının problemlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, yaşlanmanın biyolojik, psikolojik, sosyal, tıbbi yönleriyle ilgili bilgileri birleştirerek, yaşlıların yaşam biçimleriyle ilgili bilgileri araştırarak, erken bağımlılığı ve gereksiz kurumsallaşmayı önleyici multidisipliner, multisektörel çalışmalar yapılabilmelidir. (Terakye ve Güner, 1997: 103)

Yaşlılara sunulan hizmetlerle ilgili olarak; yaşlılar için koruyucu sağlık hizmeti amaçlı tarama programlarının hazırlanarak yaşama geçirilmesi, hastalığa ve ölümlere zemin hazırlayan çevresel ve sosyo-ekonomik faktörlerin belirlenerek mücadele edilmesi, yaşlanan bireye sağlıklı yaşam ve kişisel bakım konularında danışmanlık yapılması, aktif ve sağlıklı yaşam tarzının benimsetilmesi ve sürdürülmesine ilişkin programlar geliştirilmesi, yaşlıların temel sağlık, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerine adil olarak ulaşımının sağlanması, yaşlıların kendi kendilerine yeterli olabilmelerinin özendirilmesi, kronik hastalığı olan yaşlıların evde bakımının sağlanması, başta sosyal güvencesizler olmak üzere tüm yaşlılara yönelik bakım sigortası uygulamasına geçilmesi, aile bireylerinin bakım yükünü hafifletici önlemler alınması, yaşlı hastalara hizmet veren sağlık merkez/birimlerinin kurulması, mevcut kapasitenin ve geriatri sayısının artırılması, 2022 sayılı Kanun uyarınca ödenen yaşlı aylık miktarın artırılması, yaşlıların temel sağlık ve bakım hizmetlerinden yararlanması esnasındaki mali, fiziksel, psikolojik, etik, ayrımcı (hizmet sunumuna ilişkin yaş ve yaşa bağlı yeti yetersizlikleri nedeniyle) ve yasal engellerin önlenmesi temel öneriler olarak sunulabilir. (Dönümcü, 2006: 45)

Yaşlılıktaki fiziksel yetersizliğin, yaşlı bireyin bağımsız harekete geçmesi ve kendi başına karar alabilmesini engellediği yani haklarının elinden alınmasını kolaylaştırdığı söylenebilir. Fiziksel yetersizliği olsa bile, ruhsal bir sorunu olmayan bir insanı sahip oldukları haklarından mahrum etmek ve onu bağımlı hale getirmek yerine kendi gücü, yeteneği ve potansiyeli doğrultusunda üretkenliğini sürdürmesine fırsat verilmeli ve desteklenmelidir. (Öz, 2002: 23) Bu noktada, yeni hizmet modellerinin (yaşlı klüpleri, yaşlılar

için hobi yerleri, yaşlılara özel spor imkanları gibi) uygulamaya konması önem teşkil etmektedir.

Bireylerin yaşlılığa hazırlanmalarına yönelik programlar geliştirilebilir. Emekliliğe hazırlık amaçlı programlar geliştirilmesi bunlardan bir tanesini oluşturmaktadır. İstatistikî bilgilere göre, emekli olduktan sonra bir kenara çekilip oturanlar birkaç sene içinde ölmelerine rağmen, fikri ve bedeni aktivitelerini devam ettirenler daha fazla yaşamakta, dinçliklerini korumakta ve hastalıklara daha fazla dayanıklı olmaktadır. Dolayısıyla emeklilikten sonra ne yapılacağına ilişkin bir hazırlığın yapılması gerekmektedir.

Yaşlılara hizmet götürülürken, özellikle yaşlıların özellikleri unutulmamalı ve yaşlıların homojen bir grup olmadığı bilinmelidir. Daha yaşlı olan birinin her zaman daha kötü bir yaşam kalitesine sahip olacağı gibi bir genelleme yapmak da doğru değildir (Birtane ve diğerleri, 2000: 141). Dolayısıyla hem kaliteli bir yaşlanma sağlanmalı hem de yaşlıların bireysel özellikleri göz önüne alınmalıdır.

Yaşlılara verilecek hizmetlerin yaşlının kendi evinde verilecek biçimde planlanması hem kamusal maliyetler açısından hem de yaşlının psikolojisi açısından gereklidir. Yaşlı bakımı, sağlık ve sosyal bakımı da içermelidir. Sağlık bakımını birinci basamak sağlık kurumları evde izlemi de içeren bütüncül bir bakışla sunulmalıdır. Evde hizmetleri açısından, yaşlıların evlerinde yalnız kalmamaları, sosyal ortama katılmaları yönünde desteklemeye yönelik hizmetler de geliştirilmeli, yani bir anlamda toplumsal dayanışmaya yönelik politikalar üretilmelidir. (Giray ve diğerleri 2008: 3)

Belediyelere bu noktada, hizmet açısından halka yakın olmaları dolayısıyla çok iş düşmektedir. Belediyeler yalnızlığı giderici projeler üretmeli, rehabilitasyon ve sağlık hizmetleri vermeli, evde bakım yöntemini seçmelidir. Yaşlılar, bakımevleri yerine ailelerinin yanında kalmalıdır. Bu çerçevede, yaşlı bakım hizmetlerinin belediyeler tarafından yürütülmesi, Kurum bakımlarının ise daha ziyade merkezi yönetime veya özel sektöre bırakılması daha uygundur. Böylece özellikle kurum bakımı hizmetleri açısından bir standardizasyon sağlanabilir.

Toplum içerisinde bakım için; hastayı ve ailesini destekleyici nitelikteki ara kurumların (grup evleri, gece hastanesi, gündüz evleri, toplum ruh sağlığı merkezleri ve korumalı işyerleri vb.) açılması ve kalifiye hasta/özürlü bakıcıları yetiştirilerek evde kalan yaşlıların bakım organizasyonunun yapılması önemli katkı verecektir. Aynı zamanda, resmi/gönüllü evde yaşlı bakım hizmeti vereceklerin eğitim standartlarının belirlenmesi, eğitilmeleri ve istihdamlarına ilişkin düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Evde ve aile ortamında bakıma muhtaç yaşlılarına bakan amatör bakıcılar, maddi ve sosyo-kültürel yönden

de desteklenmelidir. (Seyyar, 2006: 199)

Sosyal desteğe gereksinimleri olan yaşlıların sanat, spor ve kültür etkinliklerine, beceri ve uğraş kazandırma programlarına katılmasını ve yaşlıların diğer yaşlılarla bir arada olmasını sağlayan “yaşlı sosyal merkezleri”, SHÇEK, belediyeler ve gönüllü kuruluşlar tarafından kurulmalı ve SHÇEK tarafından denetlenmelidir. Ayrıca SHÇEK, belediyeler ve gönüllü kuruluşlarca yaşlı-genç- çocukları bir araya getirme programı eve, kuruma ve yaşlı sosyal merkezlerine yönelik olarak planlanıp, uygulanabilir. Yine aynı kuramların ve Sağlık Bakanlığının yaşlılara ilişkin telefonla danışma birimleri kurulabilir. (Seyyar, 2006: 200)

Yalnız ya da eşiyile yaşayan, kurumsal bakıma gereksinimi olmayan yaşlılar için kendileri de tercih ettiği durumlarda kalabilecekleri ve evde formal bakım koşullarının sağlanacağı yaşlı siteleri kurulabilir. Evde bakılabilecek sağlık ve sosyal koşullara sahip olmayan yaşlıların geçici ya da sürekli bakımı bağımlılık derecesine göre bakımevlerinde ve huzurevlerinde sağlanmalıdır. (Giray ve diğerleri 2008: 18)

Yaşlıya yaklaşım tıp eğitimi içerisinde de henüz yerini alamamıştır. Geriatri Deneğinin sağlık ocağında çalışan pratisyen hekimlere yönelik yaptığı bir çalışmada, çalışmaya katılan hekimlerin %80,8’i tıp eğitimi süresince geriatri konusunda yetersiz eğitim aldıklarını belirtmiştir (akt. Giray ve diğerleri, 2008: 23). Yurt dışında yapılan çalışmalarda mezuniyet öncesi dönemde verilen geriatri eğitimlerinin öğrencilerin yaşlı bireylere yaklaşım ile ilgili bilgi, beceri ve tutumlarını olumlu yönde etkiledikleri belirtilmektedir. Dolayısıyla, her tıp fakültesinde geriatri bilim dalının bulunması ve geriatri bilim dallarının liderliğinde öğrencilere geriatri eğitimi verilmesi önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Yaşlılara yönelik hizmetlerin bir ayağını da sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır. Bu çerçevede, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin insani görev anlayışı çerçevesinde yaşlıların bakımına gönüllülük esasında yönlendirilmesi; üyelerin buna teşvik edilmesi yerinde olacaktır. (ASAGEM, 2006: 283)

Yaşlılık hizmetlerinin yapılandırılabilmesi için bazı verilere ve istatistiklere gereksinim vardır. Bu verilerden nüfus bilgileri, ölüm kayıtları kolay elde edilebilir verilerdir. Yaşlıların sağlık ve sosyal durumları birbirlerini etkileyen yönleriyle belirleyen araştırmalar yok denecek kadar azdır. Yaşlılarla ilgili ülkemizdeki veriler, yaşlıların hizmet gereksinimlerini ortaya koyacak bir profil çizmemekle birlikte genel bir fikir vermektedir. (ASAGEM, 2006: 284)

Sonuç olarak, yaşlı sorunlarına özellikle sağlık açısından yaklaşılmakta, yaşlılık üzerine diğer alan araştırmaları son derece sınırlı sayıda kalmaktadır, araştırma ve istatistik yaşlıların hangi tür hizmete ihtiyaç duyduğuna yönelik özellikli araştırmaların yapılması

ihtiyacı ortadadır. Örneğin, yaşlıların ekonomik sorunlarını araştıran veya yalnız yaşayan yaşlıların sorunlarını araştıran derinlikli araştırmalar mevcut değildir. Bilimsel bilgi ihtiyacının karşılanması ve sosyal politikalara da öncülük etmesi açısından yaşlılara sosyal perspektiften bakan araştırmaların sayısının arttırılması yerinde olacaktır.

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. TEZİN ADI

Sosyo-ekonomik Statü Bağlamında Yaşlıların ve Aile İlişkilerinin: Keçiören Örneğinde İncelenmesi.

2.2. KONUSU VE PROBLEMİ

Türkiye’de yaşlı ve yaşlılık henüz bir sorun olarak algılanmamakla birlikte, artma eğilimi gösteren yaşlı nüfusa yönelik hizmetlerin geliştirilmesi, bu konuyla ilgilenmeyi gerekli kılmaktadır. Gelişmekte olan sanayileşme süreci içinde bulunan bir toplum olarak yaşlıların barınacağı huzurevleri gibi kuruluşların sayısı artmakla birlikte, hala aile yanında barınan yaşlılar da bulunmaktadır. Bu nedenle, Türkiye, hem yaşlılara hizmet veren organizasyonlarla modern, hem de aile yanında kalan yaşlıların varlığı ile geleneksel değerleri birlikte bulunduran bir yapı sergilemektedir.

Türkiye’de huzurevlerinde kalan yaşlılara ilişkin az sayıda da olsa bazı araştırmalar yapılmıştır. Aile yanında barınan yaşlılar hakkında geniş çaplı bilimsel anlamda az sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Bu nedenle aile yanındaki yaşlının durumunun ve sorunlarının ne olduğuna ilişkin yapılacak bir araştırma uygun görülmüş; bu konuyla ilgili yakın çevredeki gözlemler ve karşılaşılan sorunlar, böyle bir çalışmanın yapılması için yeterli bir neden oluşturmuştur.

2.3. AMACI

Türkiye’de yaşlılara hizmet sunumu ve bakımı, bir taraftan huzurevleri ve yaşlılar yurdu gibi mekânlarda gerçekleştirilirken, diğer taraftan geleneksel olarak yaşlılara halen evde aile yanında bakılmaktadır. Türkiye’de yaşlı ve yaşlılık henüz bir problem olarak algılanmamakla birlikte, artma eğilimi gösteren bir nüfusun hizmetlerinin geliştirilmesi bu konuyla yakından ilgilenmeyi gerekli kılmaktadır.

Ülkemizde huzurevlerinde kalan yaşlılara ilişkin az sayıda da olsa araştırmalar mevcuttur. Ancak aile yanında kalan yaşlılar hakkında bilimsel anlamda büyük çaplı sadece birkaç çalışmaya rastlanılmıştır. Ailenin yanında yaşayan yaşlının durumu ve sorunlarının neler olduğuna ilişkin yeterli bilgiler mevcut değildir. Bu nedenle geleneksel ilişkileri belli ölçülerde devam eden toplumumuzda aile yanında yaşayan yaşlı oranı ve aile içi ilişkilerde yaşlının konumunun ne olduğunu belirlemek amacıyla bu araştırma gerçekleştirilmiştir.

2.4. ÖNEMİ

Dünyada ve ülkemizde, sosyo-kültürel alanda, dolayısıyla aile yapısında hızlı değişimler yaşanmaktadır. Tıpta gerçekleştirilen ilerlemeler ve insanların yaşam standartlarının geliştirilmesi sonucu ortalama insan ömrü uzamıştır. Bu durum, yaşlı nüfusun genel nüfus içindeki oransal artışını gündeme getirmiştir.

Türkiye’de yaşam süresi hem erkekler hem de kadınlar açısından sürekli uzamaktadır. Türkiye’de yeni dünyaya gelen bir bebek erkekse 70, kızsı 72 yıllık bir yaşam beklentisine sahiptir. Önümüzdeki dönemlerde ortalama yaşam süresi uzamaya ve Türk toplumunda yaşlıların sayısı hızla artmaya devam edecektir. Buna bağlı olarak “yaşlılık” sorunu da giderek önem kazanacaktır.

Ülkemizde “yaşlılık” , “evde bakım”ve “huzurevi ”ne yönelik kısıtlı sayıda araştırma bulunmaktadır ve bu alanda sağlıklı bilimsel verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal politikaların oluşturulurken bu verilerden yararlanılması gerekliliği ortadadır. Bilimsel makalelerin çevrimiçi olarak yayımlandığı ve akademik taramaların yapıldığı “google” adresinde Türkçe olarak çok genel bir başlık olan “evde bakım” başlığı tarandığında, 818.000.000 sonuca ulaşılmaktadır. Aynı kelimenin İngilizce karşılığı olan “homecare” girildiğinde 2.530.000.000 sonuca ulaşılmaktadır. Rakamın bu kadar yüksek görünmesinin sebebi reklamlar ve sektörel ilanlardır. Bu alanda internet ortamında yer alan bilimsel çalışmaların ve makalelerin az olmasının sebebi aynı zamanda teknolojininkullanımındaki eksiklikten de kaynaklanabilir.

Tablo14: Google Tarama Sonuçları

Kelimeler	Türkçe Karşılığı Bulunan Sonuç Sayısı	İngilizce Karşılığı Bulunan Sonuç Sayısı
Ev bakımı/ Home care	818.000.000	2.530.000.000
Yaşlı-Elderly	64.300.000	173.000.000
Yaşlılık - Old Age	4.260.000	1.370.000.000
Huzurevi - Rest Home	2.240.000	1.380.000.000

Erişim Tarihi: 01/05/2012

İnternet ortamındaki göstergeler bilimsel alanda konuya az değinildiğinin bir sınırlı sayıda eser bulunmaktadır. Yaşlı adı altında yapılan çalışma ise sadece 527 tez bulunmakta ve bunların ekseriyesi (171) sağlık alanındadır Evde bakım adı altında yapılan çalışma için sadece 44 tez bulunmakta ve bunların ekseriyesi (32) sağlık alanındadır.

Tablo 15: “ Yaşlı” Başlıklı YÖK Kütüphanesinde Yer Alan Tezler

Sağlık Bilimleri Enstitüsü	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Fen Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Tıpta Uzmanlık	Toplam
171	73	191	4	88	527

Tablo 16:“ Evde Bakım” Başlıklı YÖK Kütüphanesinde Yer Alan Tezler

Sağlık Bilimleri Enstitüsü	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Fen Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Tıpta Uzmanlık	Toplam
32	9	-	-	3	44

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, konu üzerinde Türkiye’deki çalışmalar son derece azdır. Çok genel başlıklar altında arama yapıldığı takdirde bile sınırlı sayıda bilimsel kaynağa ulaşılmaktadır. Aynı zamanda Türkçe makalelerin çoğunu “sağlık bilimleri”

makaleleri oluşturmaktadır. Bu durum ülkemizde, konunun sosyal boyutları ile yok denecek kadar az ilgilenildiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmayla birlikte, ülkemizde literatüre bu alanda yeni bir çalışma daha kazandırılacaktır.

19. yüzyılın siyasal, ekonomik ve sosyal koşullarına bağlı olarak gelişen endüstrileşme ve kentleşme süreci bir taraftan teknolojik yeniliklerle insan yaşamını kolaylaştırırken, diğer yandan birçok alanda olduğu gibi, yaşlı bireylerin yaşamlarını sürdürmeleri bakımından da sorun oluşturmıştır. Özellikle modernleşme sürecinde üretim biçiminin değişmesi, ev ve çalışma mekânlarının birbirinden ayrılması, kadının üretime aktif olarak katılımı, geniş ailenin kentsel çekirdek aileye dönüşmesi ve düzensiz kentleşme sosyal yapı ve ilişkileri değiştirmiş ve farklı ilişki ağlarının gelişmesine yol açmıştır. Bu süreç toplumdaki her yaş kategorisini farklı etkilemekle birlikte, 60 yaş ve üzerindeki bireylerin ilişkilerini ve hizmet sunumlarını güçleştirmiştir. Bu durum Batı’da İkinci Dünya Savaşı sonrasında refah devleti anlayışı içinde sosyal güvenlik uygulamalarının arttırılmasıyla ilgili olarak belli ölçüde çözüme ulaşırken, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bir sorun olarak algılanması henüz yeni yaşanmaktadır. (Baran, 1995: 25) Özellikle kırsal alandan kente göç, kentin yapısını önemli ölçüde sorunların artışı yönünde etkilerken, yaşam alanlarına ilişkin altkültürlerin ve farklı sosyal tabakaların oluşmasını da beraberinde getirmektedir. Kentsel yaşamın bu zorluklarına bağlı olarak gelişen farklı sosyal, kültürel ve ekonomik düzeydeki tabakalarda bulunan her yaş kategorisinin etkilenmesi de farklılık göstermektedir. Bu nedenle Türkiye’de gerek sosyologlar gerekse konunun ilgili paydaşları tarafından önemli bir sorun olarak görülen yaşlı bireylerin yaşamının üst, orta ve alt sosyo-ekonomik düzeylere göre nasıl farklılık gösterdiğini belirlemek ve bu bağlamda toplumsal beklentileri kamusal anlamda karşılayabilmek açısından da konunun araştırılması önem taşımaktadır.

2.5. LİTERATÜR ÇALIŞMALARI

Araştırma kapsamında literatür taramasında Türkiye özelinde yapılan küçük çaplı farklı boyutlarda yaşlı-aile ilişkilerine ilişkin araştırmalara göz atmak gerekirse;

Tezcan(1990:241)’a göre kentsel yaşamda yaşlı bireylerin yetişkin çocuklarına ev işlerinde yardım edere, torun bakarak ve yemek pişirerek destek oldukları ve kendilerinin de yalnızlıklarını paylaştıklarını belirtmektedirler. Böylece kentsel yaşamda yaşlı- yetişkin evlat ilişkisinde karşılıklılık esasına dayalı bir anlayışın olduğu görülmektedir.

DPT'nin (1993:152-159) Türkiye genelinde “Türk aile Yapısı Araştırması’nda yaşlıların %62,90’ının kendi evlerinde yalnız oturduğu, %36,00’sinin yetişkin çocukları ile birlikte, %01,00’ünün ise huzurevlerinde yaşadıkları tespit edilmiştir. Yetişkin evlatların yaşlı ebeveynle oturmasının en önemli nedeni %34,34 ile gelenek ve görenekler ile ifade edilirken, ikinci sırada %31,37 ile eşi öldüğü, dul kaldığı için, üçüncü sırada %19,10 ile dinin emri olduğu için birlikte oturmanın tercih edildiği ifade edilmiştir yaşlılarla evlatlarının ayrı oturmasının nedeni ise en yüksek oranla (&63,97) yaşlı bireyin kendi arzusunun bu yönde olması ile açıklanmıştır. Evlatları ile birlikte oturan yaşlıların bölgesel dağılımına bakıldığında en yüksek oranla %40,38) Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ilk sırada olduğu, ikinci sırada Karadeniz (%30,51), üçüncü sırada İç Anadolu(&28,83), beşinci sırada ise Akdeniz Bölgesinin (%15,42) yer aldığı görülmektedir.

Aynı araştırmada yaşlılarla evlatlarının görüşme sıklıklarına bakıldığında, her gün görüşenlerin oranı %28,26, haftada bir görüşenlerin oranı%19,96, ayda bir görüşenlerin oranı ise %13,36 olarak saptanmıştır. Bu oranlar görüşme sıklığının azalmasına bağlı olarak düşmektedir. Her gün görüşenlerin yüksek olmasının nedeni, çocuklarının bekâr olmalarına, çocuklarından birinin boşanmış olmasına ve yaşlı ile yetişkin evlatlarının birbirlerine yakın mesafelerde oturmalarına bağlanmaktadır.

İmamoğlu ve İmamoğlu(1992)’nın kültürlerarası karşılaştırmalı araştırmalarında Türk yaşlılarının İsveç yaşlıların oranla daha geniş sosyal ilişki ağına sahip oldukları tespit edilmiştir sosyal ilişki ağının genişliği görüşülen bireylerin sayısı ve görüşme sürelerinin sıklığı olarak değerlendirilmiştir sosyal ilişkileri her iki kültürde de yalnızlığın ve yaşlılıkla ilgili kaygıların giderilmesi ile ilişkili olduğu gözlenmiştir.

Canatan (1997: 138-140)’ın Ankara’da farklı sosyo-ekonomik düzeylerde yaşayan 300 yaşlı bireyle görüşerek, yaşlıların sosyal ilişkilerini araştırma amacıyla yaptığı çalışmasında yaşlıların yaşları ilerledikçe sosyal ilişkilerinin azaldığı, üst düzeydeki yaşlıların, orta ve alt düzeydeki yaşlılara göre yüksek sosyal ilişkilere sahip oldukları, yaşlının öğrenim düzeyinin yükselmesinin sosyal ilişkilerinin de yükselmesine neden olduğu, kadın yaşlıların komşuluk ilişkilerinin tüm gelir düzeylerinde erkeklerden yüksek olduğu, emekli olan yaşlıların arkadaşlık ilişkilerinin emekli olmayanlara göre yüksek olduğu, oturulan konut tipinin komşuluk ilişkilerini belirlediği, orta gelir düzeyindeki yaşlıların diğer gelir düzeyindeki yaşlılara göre akrabalık ilişkilerinde kaynaştırıcı bir rol üstlendikleri saptanmıştır.

Öztop ve Telsiz (2000), Ankara ilinde farklı gelir düzeydeki yaşlı ebeveyn ve yetişkin çocuklarının ekonomik, psiko-sosyal ve hizmet yardımı konularında karşılıklı ilişkilerini belirlemek için tercih edilen kaynaklar ve çocukların ebeveynlerine karşı sorumlulukları konusundaki beklentileri açısından kuşaklararası bir karşılaştırma yapmak amacıyla 65-74 yaşlarında olan ve yetişkin çocuklarından ayrı evlerde yaşayan 383 yaşlı ebeveyn ve çocuklarıyla bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre yaşlı ebeveyn ve yetişkin çocukları arasında ekonomik, psiko-sosyal ve hizmet yardımı konularında karşılıklı yardım alışverişinde bulundukları belirlenmiştir yaşlı anne ve babaların %74,2'sinin çocukların sorumluluklarına ilişkin beklenti düzeyleri yüksekken, yetişkin çocuklarda bu oranın (%20,6) düşük olduğu belirlenmiştir

Ersoy ve Arpacı (2001), yaşlı bakımında gelin-yaşlı ilişkileri konularını incelemek amacıyla yaşlıya bakım veren ve Ankara ilinde orta sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden ailelerde yer alan 380 gelin üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonuçları yaşlı ebeveyn bakım veren gelinlerin %65,51'inin ev kadını olduğunu, %79,7'sinin yaşlı ebeveynle akrabalık bağının bulunmadığını göstermiştir. Gelinlerin baktığı yaşlı ebeveynler genellikle kadın (%85,5) ve dul yaşlılardan (%76,8) oluşmaktadır. Yaşlı ebeveynlerin evde çocuk bakımı üstlendikleri, ev işleri ve alışverişte de gelinlere yardımcı oldukları gözlemlenmiştir. Yaşlıların %63,9'unun gelir sahibi oldukları ve gelir sahibi olan yaşlıların %52,9'unun aile bütçesine katkıda bulundukları belirlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan aileler genellikle apartman tipi konutlarda oturmakta (%59,2) ve konutta yaşlıya ait bir oda bulunmaktadır. (%72,6). Konutta kendilerine ait bir oda bulunmayan yaşlıların çoğunluğu (%84,6) odasını torunu ile paylaşmaktadır. Yaşlı ebeveyn bakım veren gelinin yaşının yetersizliği ya da sorunlarından etkilenmediği, ancak diyet yapması gerekliliğinden etkilendikleri saptanmıştır.

1996' da yapılmış olan bir araştırmada, çocuk sahibi olmanın özellikle erkek çocuğa sahip olmanın, anne-baba için gelecekte yaşlılık güvencesi olarak görüldüğü ve bunun geleneksel anlayışı yansıttığı vurgulanmaktadır. Çocuğun Değeri araştırmasında eğitim, kentte yaşama ve çekirdek ailenin gelişmesi ile erkek çocuğun sosyal güvence oluşturacağı anlayışı değişmekte ve aileler modern düşünceler taşıma eğiliminde olmaktadır.

Aytaç ve arkadaşlarının (Akt. Kalaycıoğlu ve diğerleri 2001) yaptığı bir çalışmada, anne ve babadan babanın ölümü üzerine yetişkin çocuklarla birlikte yaşama olasılığının arttığı ifade edilmiştir. Geleneksel anlayışın artmasıyla birlikte, yaşamanın da arttığı ifade edilmiş,

kırsal alanda yaşamak, birlikte yaşama olasılığını arttırırken, bu durumun daha çok evli erkek evladın kendi anne-babası ile birlikte yaşaması şeklinde kendini gösterdiği ortaya konmuştur. Böylece Türkiye’de çekirdek aile oranı artmakta ve buna bağlı olarak modernleşme eğilimi bulunmakla birlikte, yaşlılar ve onların yetişkin evlatlarının aynı semtte yaşama biçimini tercih etmeleri, yaşlılar ve evlatları arasındaki aile ilişkilerinin daha güçlü olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Kalınkara ve diğerlerinin (2002) yapmış oldukları araştırmada, ailede yaşlı akımında karşılaşılan sosyal sorunlar şu şekilde sıralanmıştır: yaşlı bakımının zaman alması nedeni ile ev işlerinin kimin tarafından yapıldığının sorun olması (%80,9); yaşlıya bakan bireyin eşine ve çocuklarına zaman ayıramaması (%70,3); hobilerini gerçekleştirememesi ve çeşitli etkinliklere katılamaması (%65,3); yaşlıyı tek başına evde bırakamama ve onunla ilgilenme nedeni ile dost ve akraba ilişkilerinin aksamaması (%58,1) gibi sosyal sorunların yaşandığı belirtilmektedir. Bu olumsuzluklara karşın yaşlıya bakan kişinin, bakım konusunda eşinin destek olması, bakım verenin psikolojisini olumlu etkilemekte (%76,7) ve büyük sıkıntılara rağmen yaşlıya bakmaktan ve onun gereksinimlerini karşılamaktan büyük mutluluk duyduklarını (%73,6)i aile içi kararlarda yaşlıya fikrinin sorulması ve bu durumun onun ait olma duygusunu güçlendirdiğinin (%77,2) ifade edildiği görülmektedir.

2.6. YAŞLILIK ÇALIŞMALARINDA KULLANILAN NİTEL YÖNTEMLER

Her ne kadar sosyolojik alanda bilimsel yöntemin işleyiş süreci üzerinde tartışmalar sürse de, yaşlılık konusunda araştırma yapan akademisyenler, yaşlanmanın bireyler ve daha geniş toplum üzerindeki etkilerini belirlemelerini sağlayacak teknikler geliştirmek için çalışmaktadırlar. Çeşitli yaklaşımlar yaşlılığının ve bununla ilgili konuların daha iyi anlaşılması için kullanılmaktadır. Bu çerçevede genel sosyolojinin kullandığı nitel araştırma yöntemleri yaşlılık çalışmaları için de geçerlidir.

Nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama teknikleri standartlaştırılmamış araçlar kullanılarak uygulanan tekniklerdir. Diğer bir deyişle önceden belirlenmiş ve bir daha değiştirilmesi söz konusu olmayan bir veri toplama aracı yoktur. Bu nedenle aynı konuda benzer çalışmalar yapılsa da nitel araştırmalarda aynı araştırmanın tam olarak tekrarlanması mümkün değildir.

Araştırmacının verilerini örneklemdeki kişileri doğal çevrelerinde gözlemleyerek ya da onlarla doğal ortamlar içinde görüşülerek topladığı araştırmalara genel olarak *alan araştırması (saha çalışması)* verilir. Nitel araştırmalarda en sıklıkla kullanılan araştırma teknikleri derinlemesine görüşme, odak grup görüşmesi, yapılandırılmamış (denetimsiz) gözlem, yarı-yapılandırılmış gözlem, örnek olay incelemesi (vaka çalışması), doküman incelemesi, yaşam öyküsü, sözlü tarih ve gömülü teori (grounded theory) olarak sıralanabilir. (Şimşek, 2003: 6-7)

Yaşlılık Sosyolojisi, sosyal aktörlerin (yaşlıların) kendilerince oluşturmuş oldukları anlam yapılarına dayanan bir evrenle ilgilidir ve bunları sıradan ve teknik dil arasında ara yol olarak kendi kuramsal şemalarında tekrar yorumlama çabası içindedir.

Görüşme (mülakat), sözlü iletişim yoluyla veri toplama (soruşturma) tekniğidir. Görüşme, temelde soru sorma ve yanıt alma ile ilgilidir. Görüşmenin en çok bilinen türü bireysel, yüz yüze, söz alışverişidir. Fakat yüz yüze grup görüşmesi, posta yoluyla, kendi başına yanıtlanan soru formu veya telefon görüşmesi şeklinde de olabilir. Görüşme çoğunlukla yüz yüze yapılmakta ise de, televizyon ve televizyonlu telefon gibi anında ses ve resim iletişim araçları ile de olabilir.

Görüşme, nitel araştırmada temel veri toplama araçlarından biridir. Aynı zamanda başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdendir. Görüşme, sosyal bilimlerde ve özellikle sosyolojide en sık kullanılan araştırma yöntemlerinden biridir (Şimşek, 2003: 8)

2.7. EVRENİ VE SINIRLILIKLARI

Araştırmanın evrenini, Ankara ili Keçiören ilçesinde üç farklı sosyo-ekonomik statüde, aile yanında yaşamını sürdürmekte olan 65 yaş ve yukarısındaki yaşlı bireyler ile yaşlıyla birlikte yaşayan aynı zamanda onun bakımından sorumlu olan 12-65 yaş arasındaki (oğlu, gelini, kızı, damadı, torunu vb.) hane halkı üyeleri oluşturmaktadır. Görüşme formları 41 yaşlıya bakım veren bireye ve 33 yaşlı bireye, toplamda 74 kişiye uygulanmıştır.

Bu araştırma, Ankara ili Keçiören ilçesi evreninde yaşlının ailesi ile olan ilişkilerinin nasıl bir durum gösterdiğini tespit etmeye yöneliktir. Öte yandan hipotezlerin test edilmesi ve farklı değişkenler arasındaki ilişkilerin anlamlılık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla da açıklayıcı bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir.

Araştırma bölgesinin Keçiören olmasının sebebi araştırmacının Ankara’da yaşıyor olması, mahalleler arasında ulaşımın kolaylıkla sağlanabilmesi, ekonomik anlamda da rahat çalışabilmesi ve daha da önemlisi araştırmacının yaşadığı bölge olması nedeniyle deneklerle anlaşmayı kolaylaştırıcı üslubu tahmin ediyor olmasıdır.

Çalışmanın niteliği yaşlılığa dair beklentilerin ve algıların daha kapsamlı olarak irdelenmesine yönelik yürütülmüştür. Bu amaçla katılımcıların belirli bir konudaki düşüncelerini bir anket formatından çok daha kapsamlı olarak aktarabilecekleri derinlemesine görüşme formatı seçilmiştir. Çalışma kapsamındaki konularda elde edilen bulgular ve bu bulguları en yetkin biçimde belgeleyen alıntılar aşağıda sunulmaktadır. Alıntılarının sonunda görüşme yapılan bireyin yaşı, memleketi, sosyo-ekonomik düzeyi ve cinsiyeti gösterilmiştir.

3.YAŞLIYA BAKIM VEREN BİREYLERLE YAPILAN GÖRÜŞMELER

Bu bölümde, yaşlı bireye bakım veren kişilerle yapılan görüşmelere yer verilmiştir. Yaşlıya bakım veren kişilere toplamda 5 soru sorulmuş ve görüşme 41 kişiyle gerçekleştirilmiştir.

Tablo 17: Araştırma kapsamına alınan yaşlıya bakım veren bireylerin sosyo-ekonomik statülerine (SES) göre dağılımı

SES	Sayı	Yüzde
Alt	19	%46,4
Orta	12	%29,3
Üst	10	%24,3
Toplam	41	%100

Sizece yaşlanmak nedir? Yaşlı kimdir? Onların hayatın içindeki durumu nasıldır?

Yaşlılık söylemi öncelikle bazı insanları bu sığara layık görülen özellikleriyle birlikte yaşlı olarak adlandırılarak öznelleştirir. Bu sözü edilen ileri yaştaki insanların etiketlenerek toplumun dışına itilmeleri anlamına gelmektedir. İleri yaştaki insanlar, ileri yaşta olma

özellikleriyle diğer insanlardan ayrılırlar ve onlara artık bu sıfatlarının gerektirdiği şekilde davranılır. Bu durum literatürde ayrımcılık ya da diğer yaşları da kapsayan biçimde ifade edecek olursak yaş ayrımcılığı olarak ifade edilebilir. İleri yaşta olmanın bir sorun olarak tanımlanması ile beraber, yaşla ilgili pozitif ya da negatif ayrımcılıklar da gündeme gelmeye başlamıştır.

Yaşlıyı tarif etme eğilimi 30-50 yaş aralığını kapsayan kesimde daha belirgindir.

32 yaşında, Kırşehirli, alt gelir düzeyinden bir kadın:

“Bence yaşlılık yaş ile ilgili bir şey değil. Bu hayat beni çok yıprattı. Geçim sıkıntısı ve evlilikte yaşadığım sorunlar yüzünden kendimi yaşlı hissediyom. 32 olmama rağmen 60 gibi hissediyom inan. İlerisini düşünemiyom artıkın.”

Yaşlılığın belli bir “yaşam süreci” olan çöküntü içerisine sokan ve hayatının geri kalan kısmının da kötü geçmesine yol açan ve “yaşlılığın yaş ile ilgisi yok” diyen bir anlayış karşımıza çıkıyor burada.

38 yaşında, Ankaralı, orta gelir düzeyinden çalışan bir kadın:

“Valla şimdiki yaşlılar bi tuhaf. Her zaman her yerdeler. Kızılay’da yavaş yavaş yürüyen bir yaşlı görünce sinir oluyorum. Bir genç olarak biz bile akan bir kaldırımda zorlanıyoruz. Hiç evden çıkmasın da demiyorum ama kalabalık mekânlarda ne işleri var? Sadece ekmek almak için bile Ulus’a giden dedeler var. Onlar yüzünden otobüslerde sıkışıyoruz. Ayakta gidiyoruz. Bu kalabalıkta aktif olmadıkları için hayatı yavaşlatıyorlar.”

‘Çalışanlara ve gençlere ayak bağı olmasınlar’ yaklaşımı ise ‘otursunlar evlerinde, ne işleri var?’ diyenlere göre daha ılımlı bir versiyondur. Yaşlılar, burada açıkça ikinci, üçüncü sınıf insan yerine konmakta eğer toplum içine çıkacaklarsa buna ‘ayak bağı olmamak’ şartıyla izin veren bir koşullanma görüyoruz.

Bu yaklaşıma tam uymayan 40 yaşındaki üniversite mezunu, Eskişehirli, üst gelir düzeyinden bir erkek ise daha yumuşak bir yaklaşım sergilemiştir:

“Yaşlılar, belli saatlerde kalabalığa girmesinler.”

‘Yaşlı ayrımcılığı’ fikrine oldukça uyan tavırlar ve düşünceler içerisinde olan kişiler de vardır.

48 yaşında, Konyalı, alt gelir düzeyinden bir kadın:

“Şimdi yavrum şöyle bi’şey! Yaşlının da canı var. Eğer ki konu komşuya gitmek istiyorsa parası da varsa gitsin, gezdirtsin kendisini. Mesela kayınvalidem diyo illa kızıma gidecem, götürecek kimse yok, taksi tutsam bi dünya para; yoksa mecbur yürüyecek. Ne işi var kaynanamın kalabalık caddelerde? 70 yaşında yavrum. Aklım çıkıyo araba neyim çarpacak diye. Ayağı takılıp düşecek sonra iş açacak başımıza. Otursun yavrum evde”

İleriki yaşlardaki insanların sokağa çıkmalarına ‘ancak mecbursa’ izin veren başka bir yaklaşım ise ayrımcılığa farklı bir boyut getirmiştir.

52 yaşında Sivaslı, alt gelir düzeyinden bir erkek:

“Ya şimdi adam mecbursa napsın. Kendisine bakacak, işlerini görecektir, getir götür yapacak kimse yoksa mecbur çıkacak. Çıkmasın mı diyecen yani kim ne diyecek?”

29 yaşında Ankaralı, üst gelir düzeyinden bir kadın:

“Yaşlanmak, yaş itibariyle bir şey bence. Yaşlanınca insanın fonksiyonları birer birer azalıyor. Sosyal yaşama etkisini sordunuz, mesela dışarı hayatını... Yaşlılar dışarıya mecbursa tabi ki çıksınlar. Yani mecbur kadıncağız kimsesi yok. Alışverişe açılmak için gezebilirler. Ama tutup da ne bileyim başkasını engelleyecek biçimde... Mesela yaşlı yolun ortasından yürüyor o da saygısızlık yani o da başkasını düşünmemek, yani egoist. Bazı yaşlılarda da egoizm oluyor. Ona da ben karşıyım.... Başkasını istismar etmemek, kullanmamak kaydıyla şey yapmamalı kalabalık yerlerde başkasına sorun yaratmamak kaydıyla alışveriş yapabilir. .. Mesela ‘ben yaşlıyım’ diyip sırayı bozup en başa geçmek olmaz. **Yaşlı yaşlılığını bilsin.** Çünkü çocukların da, biz gençlerin de yapacağımız çok şeylerimiz oluyor. Gelip erkenden sıraya geçmiş işini halledecek. ‘Ben yaşlıyım aman bana herkes yol versin’ olmaz Gençlere de o da saygı göstermeli her şey karşılıklı.”

46 yaşında Konyalı, orta gelir düzeyinden bir kadın:

“Bence yaşlanmak artık elini eteğini çekmek gibi bir şey. Gezmesinler ortalıkta. Her akşam bu yorgunlukta zaten ayakta duramıyorum otobüste iki vasıta gidiyorum. Ankara trafiği zaten malum. Kızılay’dan bir saatte geldiğimiz oluyor. Otobüse bininiyoruz her yer yaşlı

dolu. Ya ne işiniz var? Her yerdeler. Ayakta gidiyoruz canımız çıkıyor. Bi de aksi dedeler var. Yer vermeyince kızıyorlar. Hele biri zorla kaldırmıştı beni koltuktan Bedava ya biniyo, geziyo.. İyi hoş da bize yazık be güzelim!”

Bu olumsuz yaklaşımlar, yaşlı ayrımcılığı düşüncesine uygun fikirlerden oluşmaktadır. Yaşlı nedir, yaşlanmak nedir diye sorulduğunda özellikle çalışan kesimin tepkileri mülakat sırasında da açıkça gözlenmiştir. “ Ayy! Yaşlı deme bana, zaten bakımları zor, bi de sokakta aksi ihtiyarlar hiç çekilmiyor” diyerek verilen tepkiye de şahit olunmuştur.

Görüşme yapılan her kişi bu konuya olumsuz yaklaşmamıştır. Olumlu yaklaşımlar da vardır. Genel olarak iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi ‘ileri yaştakilerin eğer kendilerini incitmeyeceklerse, sağlıklarına bir zarar gelmeyecekse’ kalabalık yerlere, kent merkezine çıkmalarında bir sorun görmeyen anlayıştır. Burada yaşlıların toplumsal hayata katılmaları olumsuz karşılanmamakta yalnızca ileri yaştakilerin başlarına bir şey gelmesinden (araba çarpması, sokak ortasında düşüp bayılma vb.) endişe edilmektedir.

İleri yaştakilere, ayrımcılıktan kendini en fazla uzak tutmaya çalışan yaklaşım ise kendilerine yönelttiğim soruyu bile abes bulan ve ‘tabii ki onlar da insan , çıkacaklar, dolaşacaklar onların da hakkı, bütün gün evde mi otursunlar’ düşüncesinde olanlardır. Olumlu tavır olarak nitelendirdiğim bu kümeye dair vereceğim örnekler ise şunlardır:

60 yaşında, Rizeli orta gelir kısmından bir erkek:

“Bulunmalarında bir normallik görmüyorum ki, yanlış göreyim. Normal insandır her şeyden önce.”

36 yaşında Sivaslı üst gelir düzeyinden bir kadın:

“ Ben çok olumlu bakıyorum. Ama siz kaldırımlara bakıyor musunuz? Otobüs durağa geliyor, otobüs böyle şşşş iniyor, kaldırımda bir yer oluyor, siz böyle sandalyenizle geliyorsunuz. Asansör gibi şoför bir basıyor şşşş otobüsün içindesiniz. İstedğiniz yere gidebiliyorsunuz. Ve orda sakat insan da yaşlı insan da yalnız yaşayabiliyor. Ben bile yürüyemiyorum ki bu şehirde. Ayağımız kırmayayım diye yerlere bakıyorum... Ne yapıyoruz biz? Yaşlıysanız, sakatsanız evde oturun. Biz toplum olarak böyle bakıyoruz. Yaşlı binsin otobüse durağı beş metre geçer. Kadın debelenir orda inicem diye. ‘ Ne yani ölücen mi’ derler. Ne demek yani niye yürüsün orda durajk var sen orda durmak zorundasın... Siz böyle iyi şeyler gördüğünüz zaman ister istemez karşılaştırma yapıyorsunuz. Ne yani o adam ona

layık da bizim insanımız buna layık değil mi. Niye aynı kalitede değiliz. (Eee ne yapıyor adam, hayattaki tek lüksü ona (otobüse) binip, şöyle bir hava alıyor”

42 yaşında Kırşehirli lise mezunu orta gelir düzeyinden bir kadın:

“Valla tabi onların da yaşamaya hakkı var, onların da bir hayat şeyleri var. Tabi ki çarşıya çıkacaklar. Her hayat şartlarında, hele ki yalnızlarsa tabi ki onlar da bizimler aynı şeyi paylaşacaklar; ama bir otobüse biniyorsunuz, sırf yaşlı biniyor. Sırf yaşlı ama, öğlen 1’de çıkıyorsunuz ben bunun çok konuşmasını yaptım onlarla da . Siz işten yorgun geliyorsunuz, tamam ben çok genç değilim, eee mecburen yaşlı biri gelince ona yer vermek zorunda kalıyorsunuz. Kızdığın zaman oluyor. Hepsi birden çıkıp çarşıya gidiyor. Bedava diye nereye giderse otobüsle gidiyor. O zamanlar da oluyor tabi. İnsanoğluyuz her zaman iyi olacağız diye bir şey yok, bazen de kızıyoruz.”

59 yaşında Ankaralı, üst gelir düzeyinden bir erkek:

“Valla gezenleri takdir ediyorum ben. Yani çok ını iyi bi şey yani yaşlılar için. Farz edin ben şimdi tutup ını iki gün Antalya’ya gidiyim, üç gün Avrupa’ya gidiyim; Prag’ı göreyim veya işte Paris ını yapabilirsem istekli olsam bunu takdir ediyorum. İnsanlar son anına kadar durmamalılar. Bibi şey heyecan aramak şart.”

51 yaşında Çankırılı, orta gelir düzeyinden erkek:

“Valla kızım yaşlılık kolay değil. Onlar da insan. Bütün gün evde mi otursunlar. Şimdi babam bütün gün evde otursa bizim hanımla papaz olamaz. Yaşlı kartı var. Bedava otobüse binip geziyo. İyi oluyo benim için. Yoksa hanımın dırdırından kurtulamam.” (Gülüyor)

Hangi olaydan sonra yaşlı ile birlikte yaşamaya başladınız?

Görüşmelerin gerçekleştirildiği Keçiören’de birkaç ailenin bir arada yaşadığı 20-25 kişilik geniş ailelere rastlanmamıştır. Burada geniş aile adıyla kullanılan tabirlerden kast edilen, belirli bir yaştan sonra ileri yaştaki bireyin hayatının son dönemini geçirmek üzere evli olan bir çocuğunun yanına taşındığı, çocuğunun ekonomik sıkıntılardan ya da boşanma sonrası yaşadığı olumsuzluklar neticesinde anne-babasının yanına taşındığı geniş aile biçimidir.

Bakım verenler birtakım bireyler için yaşlı ile birlikte yaşama ilk evlilikten itibaren süreklilik göstermektedir. Yaşlılar, kendisine bakım verenler için ‘beni kabul ettiler’ ifadesini kullanırken, bakım verenler yaşlının eşinin ölmesi veya eşinden ayrılması ile yalnız kalmasını, ekonomik zorluklar yaşamasını kendileriyle birlikte yaşamalarına neden olan faktörler olarak göstermektedirler.

Diğer yandan yaşlıya bakım veren kız evlatların, genelde yaşlının ortanca çocuğu olduğu ya da hiç evlenmediği görülmektedir. Bu noktada örf ve adetlerden kaynaklı geleneksel anlayışın devam ettiği görülmektedir. Özellikle Türkiye2nin sosyo-kültürel yapısı gereği farklı sosyo-ekonomik düzeyde olsalar bile yaşlı ve yetişkin evlatların geleneksel anlayışları devam etmektedir. Bir kuşak farkı bulunmakla birlikte, yetişkin evladın özerkliğinden söz etmek güçtür. Aynı şekilde yetişkin evladın da yaşlı anne-babasını bırakıp gitmek istemediği de görüşmelerin sonunda anlaşılan bir gerçekliktir. Bu bilgiler ışığında bu soru hakkındaki görüşmelerden bazıları şunlardır:

32 yaşında Kırşehirli, orta gelir düzeyinden bir kadın:

“ Evlendiğimde kayınvalidemin yanına gelin geldim. Kalabalık bir aileydi. İki eltim vardı geldiğimde. Çocukları da vardı. Başta sıkıntı çektik ama onlar ayrı eve çıktılar. Ben evde tek gelin kaldım”

Ev kişinin kendisini rahat ve mutlu hissettiği, alışık olduğu bir ortamdır. Bu nedenle ev, fiziksel ve ruhsal olarak, içindeki kişiler ve donanımıyla hastane ve kurum ortamından farklı özellikler taşır

38 yaşında, Niğdeli, alt gelir düzeyinden bir kadın:

“Kaynanamgillen yakın otururduk. Zati bize gelir giderdi. Severim ben. O da beni sever sağ olsun. Rahatsız olmazdım. Ama kayınpederim ölünce yalnız kalmaktan korktu. Kocam yanıma alalım mı diye sordu. Ben de olur alalım dedim. Öyle oldu yani.”

Evlendiğinden beri yaşlı kayınvalide-kayınpeder ile oturan kişi sayısının alt gelirli ailelerde üst gelirli ailelerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

26 yaşında, Çankırlı, alt gelir düzeyinden bir kadın:

“Valla benim durumlar karışık biraz. Biz severek evlendik eşimle. Küçük, mutlu bir yuvamız olsa bile yeterdi. Ama umduğum gibi olmadı. Kayınvalidem, ‘ev büyük kızım

birlikte yaşarsınız, torunlara bakarım sana da rahatlık olur’ deyince bi şey diyemedim. Kayın validemin yanına gelin geldim ama şükür iyiyiz bi sorun yok yani.

37 yaşında Ankaralı, orta gelir düzeyinden bir erkek:

“ Ben çalışıyorum, eşim de çalışıyor. Çocuğu küçükken kreşe veriyorduk ama okula başlayınca yarım gün bırakacak yer bulamadık. Zaten annem, babam öldüğünden beri yalnız yaşıyordu. Mali masraf olmasın diye annemi yanımıza getirdim. Hem hanıma ev işlerinde yardımcı oluyor hem de evde çocuğa bakıyor.

Toplumsal açıdan da bakarsak büyüklerine sahip çıkan toplumlar, medeniyeti yakalamış toplumlardır. Onlar dün ile bugün arasında köprü kuran, kültürümüzü ve değerlerimizi yarınlara taşımamızı sağlayan en değerli varlıklarımızdır. Onların bu dönemi itibar gerektirmektedir bu aynı zamanda bir minnet borcudur. Ömrünün büyük bir kısmında topluma ve ülkesine hizmet vermiş olan büyüklerimizi, yaşlandıkları dönemde memnun etmek bir gerekliliktir.

51 yaşında Çankırılı, üst gelir düzeyinden bir kadın:

“ Annem hep abimlerde kalıyordu. Gelinimiz annemle babamın yanına gelmişti Babam vefat edince annem, abimlerde kalmaya devam etti. Orta yaşlıyken sorunları yoktu. Fakat yaşı ilerleyince bakıma muhtaç oldu. 85 yaşında annem. Her türlü ihtiyacıyla sabırla ilgilenmek gerekiyor. Onun için de annemi yanıma aldım, onunla ben ilgileniyorum.

Evde bakım hizmeti en ideal anlamda yaşanan ortamda ve çevreden koparılmadan, yaşlının yakınları tarafından yapılabilir. Önemli olan ülkemizde halen pek çok batılı ülkede kaybedilmiş olan güçlü aile bağlarının korunması ve daha da güçlü hale getirilmesidir. Kurumların ve devlet politikalarının katkısı bu bakımda maddi destek ve bilgi aktarımı yönünde olursa anlam taşıyabilir.

24 yaşında, Ankaralı, üst düzey gelirli bir kadın ise ‘ekonomik sıkıntıların birlikte yaşamaya sebep olduğu’ faktörünü şu şekilde anlatmıştır:

“Biz, anne-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek ailede yaşıyorduk. Babaannem vefat ettikten sonra (içinden Allah rahmet eylesin) dedem tek başına yaşamaya başladı. Evinde rahat ettiğini söylüyordu; fakat sonraları iki ayrı ev iki ayrı masraf olunca dedem evini kapatmaya ve bize yerleşmeye karar verdi. Emekli maaşının büyük kısmını babama veriyor. O da cüz’i de olsa evin geçimine katkı sağlıyor tabi.”

Dönüşümlü olarak yaşlı ebeveyni ile birlikte oturan bireylerin sayısına bakıldığında çoğunlukla ebeveyniyle dönüşümlü olarak birlikte yaşayan bireylerin 5 yıldan az zamandır birlikte yaşadıkları görülmektedir. Yaşlı ebeveyn ile 5 yıldan az süredir dönüşümlü olarak bireylerin sayısı üst gelir düzeyinde olan ailelerde az gelirli olan ailelerin sayısına göre daha fazladır.

34 yaşında İstanbullu, üst düzey gelirli bir kadın:

“ Okul bittikten sonra iş gereği Ankara’ya geldim. Burada da eşimle tanışıp evlendik. Eşim 4dört kardeşler, iki erkek, iki kız. Kayınvalidem kültürlü, gün görmüş bir hanımdır. Kayınpederim vefat ettikten sonra bizde kalmasını istedim, kendisine de ifade ettim: “Annecim lütfen bizde kalın, hem çocuklar da sizi seviyor, okuldan gelince onlarla ilgilenirsiniz, hem de evde bir ses, mutluluk olur” dedim. Fakat kabul etmedi. ‘Kızıma giderim yavrum oğluma giderim. Uzun süre kalıp da sizi rahatsız etmek istemem’ dedi. Ben de ısrar edemedim. Biraz bizde kalıyor, biraz oğlunda, biraz kızında. O şekilde idare ediyor.”

Ekonomik sıkıntıların, boşanmaların ve bazı durumların da çocuğun yaşlı anne babasında kalmasına sebep olduğu da görülmüştür. Bu bağlamda:

42 yaşında, Eskişehirli, orta gelirli bir kadın:

“ Evliliğimin 5. Yılında boşanınca çocuğumu da alarak anneme, babama sığındım. Kalacak yerim yoktu. Yaşadığımız ev zaten kiralıktı, kirayı karşılayacak gücüm yoktu, çocuğum küçüktü çalışmıyordum. Babamın kararı ile baba ocağına geri döndüm. Annem, babam ben ve çocuğum birlikte yaşıyoruz. Çalışmıyorum. Evde anneme ev işlerinde yardım ediyorum. Çocuğum dedesinin evinde büyüyor. Ona sorsak böyle olmasını istemezdi belki de. Ama kader işte, Allah her şeyin hayırlısını versin canım.

Yaşlılara çocuklarının veya akrabalarının yanında bakılmaları geleneksel bakım modelidir. Yaşlı anne-babasına bakmanın örf-adet gereği olduğunu düşünen.

32 yaşında Konyalı, alt gelirli bir erkek:

“ Valla ben kendimi bildim bileli annem, babam yanımda. Onlarsız bir hayat düşünemem. Evlendikten sonra da eşimi annemlerin yanına getirdim. Bizde böyledir ablacım. Çocukken onlar bize nasıl baktılarsa şimdi de biz onlara bakacaz. Boynumuzun borcu. Biz böyle gördük. ”

Yaşlı bireyle birlikte oturmanın ev hayatınıza bir etkisi vardır. Bunlar nelerdir?

Bakım verme, bakım verenin sağlığını olumsuz etkileyebilir. Bakım verdiği kişinin gereksinimlerini sürekli karşılamaya çalışması nedeniyle, yorgunluk, bitkinlik gibi bedensel yakınmalara neden olabilir. Bu da bakım verenin sağlığının bozulması, stres, depresyon, anksiyete gibi ruhsal sorunların gelişmesine yol açabilir. Yaşlı bakımından birinci derecede sorumlu olan primer bakım verenler bedensel, ruhsal, sosyal ve ekonomik güçlükler yaşayabilir. Bedensel güçlükler; baş ağrısı, kas ağrıları, iştahsızlık, düzensiz yemek yeme, kronik yorgunluk, uyku düzensizliği vb. sayılabilir. Bakım vermeyenlere göre bakım verenlerin daha fazla sağlık yakınmaları yaşadıkları belirtilmektedir (Karahan, Güven, 2002: 155-159)

Yaşlı bakımı sırasında ortaya çıkan ruhsal güçlükler; huzursuzluk, uykusuzluk, benlik saygısında azalma, depresyon, sosyal izolasyon ve ilaç kullanımında artış şeklinde görülmektedir. Bakım veren yaşlı bakımına ilişkin duygularını baskılersa stres, depresyon gibi durumların daha fazla ortaya çıkacağı, bu nedenle bakım sorunların tartışılması, bu sorunların çözülmeye çalışılmasının bakım vermeye ilişkin baskı, kaygı ve isteksizliği azaltmada önemli olduğu belirtilmektedir (31). Yaşlıya sürekli bakma, kişilerarası ve sosyal güçlükler neden olmaktadır. Özellikle primer bakım verenler, sosyal faaliyetlere katılamamakta; aile ve arkadaş ilişkileri bozulmaktadır. Bu nedenle sosyal destekte azalma, kendini bakım verme rolünde yalnız hissetme ve sosyal izolasyon yaşama riskleri artmaktadır (31). Yaşlıya yaşadığı ortamda bakım sağlama, informal bakım verenin ekonomik güçlükler yaşamasına neden olabilmektedir. Bunlardan en önemlileri, yaşlının sağlık güvencesinin olmaması ya da sağlık güvencesi kapsamı dışında ek masrafların getirdiği yüküdür (Bilgili, 2006: 87-91.)

Bu düşünceler paralelinde 35 yaşında Antalyalı, üst düzey gelirli bir kadın şunları söylemiştir:

“ Babamın vefatından sonra annemi memleketten alıp yanıma getirdim. İlk etapta kalmak istemedi; ama orda yalnız kalmasına da razı olamazdım. Annem hep ailesinin yanında yaşadı. Babam ona en güzlü dayanaktı. Yalnızlık onu üzerdi onun için yanıma getirdim. Eşimle de o açıdan bir sorun yaşamadık. Zaten sabah çıkıp akşam geliyoruz. Evim temiz, yemeğim yapılmış oluyor. Kızlarımla da hoş vakit geçiriyorlar. Gayet memnunuz yani birlikte yaşamaktan.”

Ev, kişinin kendisini rahat ve mutlu hissettiği yegane ortamdır. Bu nedenle ev, fiziksel ve ruhsal olarak hastane ve kurum ortamından farklı özellikler taşır. Evde bakım, yaşlıya sevgi ve şefkat ortamında sağlanmalıdır. Bu bağlamda:

32 yaşında, Konyalı, alt gelirli bir erkek:

“Eşimi evlenince annemlerin yanına getirdim, kendi yaşımda kavrulup duruyoruz işte. Eşimin de annemle ufak tefek tartışmalarını gördüm tabi. Ama saygısızlık olmadı hiçbir zaman. Annem de eşimi sever. Geleneksel bir aileyiz biz. Böyle gördük. Beraber de mutluyuz. Aman n’olacak? Ölümlü dünya işte geçinemeyecek ne var?”

Yaşlı ile birlikte yaşamının olumsuz olduğu görüşler de mevcuttur. Yaşlının hal ve hareketlerinden memnun olmayan, yaşlı tarafından küçük düştüğünü iddia eden, Ankaralı 50 yaşında lise mezunu, 80 yaşındaki annesiyle yaşayan banka emeklisi bir erkek şunları söylemiştir:

“ Annemi anlayamadığımız zamanlar oluyor. Toplumda başkalarına küçük düşmemek açısından annemin yapmasını istemediğimiz şeyler var. Biz gençler eğlenirken bize uyum sağlayamıyor. ‘Çok yiyip içiyorsunuz çok para harcıyorsunuz’ diyor. Yerli yerinde davranmadığı zaman kızıyorum. Mesela annem istiyor ki, ben falanca odada yatayım diyor. O oda müsait olmuyor. Eşim ‘anne olmaz’ diyor – Gerçi nasıl hitap ediyor bilmiyorum ama – o zaman tartışma oluyor. Ama büyük kavga olmuyor. Kuşak farkından dolayı, onların yetişme eğitim tarzından oluyor.”

50 yaşındaki banka emeklisi erkek, birebir şahit olduğu, komşusunun trajik bir aile hikâyesi anlatmıştır. Mülakat sırasında o kişiyle görüşmek istenmiş fakat kendisine ulaşılamamıştır. Aile içinde aşırı alkol yüzünden çıkan tatsızlıklar sonucunda zor durumlara düştüğü söylenen bu kişi, aslında ekonomik bağımsızlığı olmayan erkeklerin, çocuklarının evlerinde kadınlara oranla rahat sığamaması konusunda uç da olsa bir örnektir:

- Eski bir taksi şoförü ve hayatının bir döneminde alkolik olan bu yaşlı, evde çocuklara bakmak, temizliğine önem vermek, torunlarla vakit geçirmek gibi işlevleri yerine getirmediği için ya da en azından ‘ sorun çıkarmadan köşesinde oturmadığı için’ bir şekilde sokakta yaşamak zorunda bırakılmıştır.

Araştırmada birlikte yaşamaktan memnun olma oranı yüksek bulunmakla birlikte yetişkin evlatların yaşlı birey ile birlikte yaşamının verdiği sıkıntılardan söz ettikleri

görülmektedir. Özellikle evde her istediğini yapamayan, davranışlarında kısıtlamaların olduğu, sosyal yaşamdan koptuklarını ifade edenlerin oranı da yüksektir. Yaşlı birey için yetişkin evladın evden çıkması, endişelenmesine yol açabilmektedir. 86 yaşındaki annesine bakan dul bir yetişkin evlat: “ Tek yaptığım sosyal faaliyet alışverişe gitmek. Ancak bu bile bana zaman zaman problem olmaktadır. Şu saate geleceğim deyip, o saatte geri dönmezsem, annemin müthiş derece endişelendiğini ve kızdığını söyleyebilirim” biçimindeki ifadesi, yaşlıların endişe düzeylerinin yüksek olduğunun göstergesi sayılabilir. Bu durum bütün sosyo ekonomik düzeydeki bireyler için geçerlilik taşımaktadır.

Yaşlı ile birlikte yaşamamanın olumsuzluklarının bir diğer sebebi de 2 kuşak çatışması’ olduğu varsayılabilir. Bu yaş farkı, dünya görüşü, yaşam tarzı gibi faktörlerin farklılığı ev içi huzursuzluklara yol açabilmektedir.

42 yaşında Ankaralı, orta gelir düzeyinden bir erkek:

“ Valla ne yalan söyliyim annem huysuzdur benim. Her şeye karışır. 16 yaşında oğlum var. Ben bile kile olduğunu bildikten sonra eve saat kaçta geldiğine karışmam; ama annem mübarek susmuyor. Ağzı durmuyor. ‘nerde kaldın? Karı-kız peşinde mi koşuyon? Bu gidişle okuman sen. Senden adam olmaz’ gibi apırsapır laflar söylüyor. Oğlum ağzını açıp tek cevap vermiyor. Hanım, keza vermez annemin laflarına. Annem şimdi 73 yaşında. Yaşlandıkça huysuzluğu iyicene eline alır da tadımızı iyicene kaçırırsa onu ben bile tutamam evimde. Göndermek de istemem. O zaman huzurevi mi olur ne olur bilemem. İşimiz zor valla. “

Ülkemizde evde bakım hizmetleri yeterince gelişmediğinden hem bakım veren hem de bakımı alan bireyler pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bireylere kendi yakınları tarafından bakım verilmesi fiziksel ve psikolojik olarak yaşlıların iyilik halini olumlu etkilemesine rağmen, görüşme yapılan bireylerin bazılarının bir takım sorunlarla karşılaştığı görülmüştür. Bakımı üstlenenlerin uzun süreli bakım vermeleri, kendi sağlık sorunları, ileri yaşta olmaları ve sosyal desteklerinin olmaması sosyal, fiziksel, ruhsal ve ekonomik açıdan çeşitli sorunlar yaşamalarına sebep olmaktadır.

Evde bakım veren bir takım bireylerin özgürlüklerinin kısıtlandığı, ruhsal durumlarının olumsuz yönde etkilendiği, stres yaşadığı ve depresyona girdiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Bu bağlamda:

48 yaşında Konyalı, alt gelir düzeyinden ilkokul mezunu bir kadın:

“ Yavrum ben kaynanamın yanına gelin geldim. Gençliğimden beri çektiğimi bi ben bilirim bi de Allah. Kaynanasından gördüğü zulmü bana da çekti. Her işime karıştı. Yaptığım hiçbir işi beğenmedi. Günyüzü göstermedi bana. Oğlunu kıskandı bi de benden. Turşusunu kuraydı. Töbetöbe! Benle uğraştı, gizli gizli ağlardım. Bunalımlarla geçti gençliğim. Zaten kutu gibi ev. 3 çocuk var 6 kişi zor sığıyoruz. Elde yok, avuçta yok zaten. Sinirlerim çok yıprandı yavrum. Parasızlık, geçim derdi bi de belim ağrır benim iş yapmaktan. Amaan ömür geldi geçti işte böyle. Huşuz kaynanayla yaşamak zor iş kızım. Allah yardımcım olsun valla. Bileydim evlenir miydim? Gelin olur muydum bu kadına? Ama kader işte.. Mecbur çekilecek.”

Yaşlı bakımı ile ilgili sorunlarla başa çıkabilmek için evde bakım hizmetlerinin profesyonel anlamda oluşturulması gerekmektedir. Evde bakım verenlerin bakım konusunda eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ve destekleyici nitelikteki hizmetlerin verilmesi gerekmektedir. Evde yaşlı bakımı veren bireylerin eğitilmesine yönelik düzenlemeler yapılması, yaşlılara verilen hizmetlerin kalitesini arttıracaktır.

Kurumların ve devlet politikalarının katkısı bu bakımda maddi destek ve bilgi aktarımı yönünde olursa anlam taşıyabilir.

40 yaşında Nevşehirli, üst gelir düzeyinden bir erkek:

“ Babam bizimle yaşamaya başladığından itibaren ev hayatımızda bazı değişiklikler oldu tabi. Kuşak çatışası yaşandı babamla çocuklar arasında bi nevi. Bu, saygısızlık boyutunda olmasa da karşılıklı cevap vermeler, evde huzursuzluk ortamı yaratıyordu. Bu ilişkilerin daha kötüye gitmesini engellemek için bir şeyler yapmam gerektiğine karar verdim. Üniversitede aynı fakülteden psikolog bir arkadaşına bu durumu anlattığım zaman kuşak çatışmasını engelleyici birkaç tavsiyede bulundu bana. Yaşlıların da psikolojisinden bahsetti. Anlayışlı, sabırlı ve onun anlayacağı tarzdan, diklenmeden hoşgörüyü yaklaşmamız gerektiğini falan. Bu davranışların kendimden çok çocuklarımın ihtiyacı vardı. Eve gelince onları karşıma aldım. Arkadaşımın tavsiyelerini onların anlayacağı şekilde izah ettim. Bu küçük eğitimden sonra ortam biraz da olsa yumuşadı. Devletin böyle seminerler düzenlemeli gerekir. Her yaşlıya bakanın benim gibi psikolog arkadaşı olmayabilir değil mi?”

Yaşlı bireye bakmak sizi genelde hangi duygusal açıdan etkiliyor?

Bebek ve çocuk gibi ilgi destek ve ihtimam gereksinimi olan yaşlı kişiye bakarken fiziksel destek veren, kollayan, taşıyan sağlık kuruluşlarına götüren, beslenme, temizlik ve

bakımını sağlayan fiziksel etkinlik ve egzersizlerini yaptırtan, ilaçlarını veren, alışverişini ve yemeğini yapan, odasını-evini derleyip toplayan, dinleyip yönlendiren, ortak yaşam koşullarını birlikte oluşturup uygulayan kişiler (bakanlar) bedensel, zihinsel ve ruhsal olarak yorulur ve yıpranır.

38 yaşında,, Niğdeli alt gelir düzeyinden bir kadın:.

“ Kaynatam ölünce kaynanam bizde kalmaya başladı. Yaşlı olduğu için hareket kabiliyeti zayıf biraz. Zor yürüyor. Eğilip doğrulamıyor. Yanında biri yoksa yarım insan gibi. Kolundan tutarak kaldırıyoruz. Kasları zayıfladı iyicene. Bütün gün çamaşır, bulaşık, temizlik, evin işleri, çocukların işleri zaten beni çok yoruyor. Kaynanamın kendine zaten hayrı yok. Nasıl yardım etsin bana? Bir de çocuk gibi habire çağırıyor beni yanına. Bir şeyler istiyor. Yaşlılık zor şey valla. Bu hareketlilik ve yorgunluk yıpratıyor beni. Yine de şikâyet etmem. Sevdiğimin, kocamın annesi. Allah uzun ömür versin yine bakarım ben ona. Bunalımlara girmem ben öyle. Halimize binlerce şükür. Mutluyum yuvamda. Rabbim bu günlerimiz aratmasın. Amin!”

Zevk,ilgi ve destek kaybına uğrayan, umudunu ve ümidini yitiren, ilgi sevgi paylaşma beraber olma isteği artan, yönetilmeye karşı direnç gösteren, çevresindekileri sürekli yargılayan hayatın sadece kendi çevresinde dönmesini isteyen, kendisiyle bile barışık olmayan, hep yakınan, geliri azalan ancak gideri artanlar içinse yaşlılık dönemi sorun olmaktadır.

Halk arasında “aksi ihtiyar” yakıştırması yapılan bu kişilik örneğine bir kaç görüşmede rastlanılmıştır.

48 yaşında, Konyalı, orta gelir düzeyinden bir erkek:

“ kayınpederimin üç çocuğu var. Üçer ay arayla her birinde kalır. Sıra bizim hanıma geldiğinde ister istemez stres yapar oldum. Evde bir gerginlik havası hasıl oluyor. Temizliği beğenmez, neden bu yemeği yaptın der, ayrı oda ister. Suratı zaten hep asıktır hiç gülmez. Çocukların eve gelme saatine laf eder. Evde bir bağırış,çağırış. Televizyonda ne izlediğimize karışır, kumanda illa onda olacak. Kocaman adam ya! Olmaz vermem de diyemiyorsun ki.. Hiçbir şeyden memnun olmaz. Hanım da yaranamaz babasına. Kayınvalideyi kaybettikten

sonra oldu bu. Gençliğinde bu kadar aksi değildi. Çok aksi ya! Susup da köşende otursana ya! Gideceği zamanı iple çeker oldum. Bi laf etmem günaha girmekten korkarım. Kayınpederi görünce yaşlanmaktan korkar oldum valla.”

Yaşlıya bakmak yorucu, yıpratıcı ve tekrarlayıcı bir iş olduğundan bakım verenlerin; yaşlıların normal insanlara benzemeyeceğini bilmesi, sakın olmayı denemesi, sıkça açık havaya çıkması, kendine ve sevdiklerine zaman ayırması, vereceği tepkiyi geciktirmesi, rahatlama tekniklerini öğrenerek uygulaması, tüm zamanını yaşlıya ayırmaması gerekmektedir. Bu konuda görüşü alınan bir şahsın ifadeleri dikkate değerdir :

51 yaşında Çankırılı, üst gelir düzeyinden bir kadın :

“Annemin hareketleri çok ağır. Günden güne kısıtlanıyor. Biz kaldırıyoruz, kalkamıyor oturduğu yerden. Yemeğini ben yediriyorum. Kolunu dahi kaldıramadığı günler oluyor. Hastalanıyor, inliyor, yatağına ben yatıyor ben kaldırıyorum. Annemi hem psikolojik hem de fizyolojik açıdan bakımı zor bir hasta. Destek olmadan yani koluna girmeden yürümüyor bazen. Odanın ortasında duruyoruz öylece. Yürü anne diyorum, nasıl yürüyeyim diyor. İçimden derin derin nefes alıyorum. La havle çekiyorum. Ona hissettirmemeye çalışıyorum. İncinmesinden korkuyorum. Tuvalet temizliğini ben yapıyorum. İlaçların da etkisiyle idrarı kokuyor. Sinirsel anlamda dayanılmaz oluyor bazen. Kokuyu almamak için derin nefes çekiyorum, suratım ekşimesin diye. Her hareketim onun incinmemesi için taktikli. Annemin tüm bu olumsuzluklarına rağmen görevimi vicdani ve evlat olarak yerine getirmiş olmaktan mutluluk duyuyorum. Ben bu psikolojik zorlukları kendimle başa çıkarak hallettiğime inanıyorum. Sabır ve güler yüz her şeyin başı. Anneme bu şekilde hizmet ettiğim için çok mutluyum.

Her yaşlının bakıma ihtiyacı olmayabilir. Yaşı ilerde olmasına rağmen kendi kendine yetebilen ve ailesine, çevresindekilere yük olmayan yaşlılar da mevcuttur elbette. Bu tür yaşlılar bakım verene ya da ailesine güçlük çektmekten çok hayatı paylaşma, sosyal faaliyetlere katılma, müşterek aktivitelerden hoşlanma gibi durumlar da söz konusu olabilmektedir. Böylesi şüphesiz hayatı daha kolay kılmakta ve beraber mutlu yaşama da anlam katmaktadır.

42 yaşında Eskişehirli , orta gelir düzeyinden bir kadın:

“Ben genç kızken de, evlendiğim de, eşimden ayrılıp baba evine döndüğümde de annemle ilişkimiz hiçbir zaman kötü değildi, olmamıştır yani. Arkadaş gibiyizdir. Annem 68

yaşında; ama ruhu 18 gibidir. Dertleşiriz, aynı şeylere birlikte güler, birlikte ağlarız. Benim kız kardeşim olmadığından hep arkadaş gibiydik, hala da öyleyiz. Birlikte vakit geçiririz. Hafta sonuna plan yaparız. Annemin hastane işleriyle ve ev işleriyle ben ilgilenirim. Annem bana hem dost hem arkadaş. Onunla yaşamaktan gayet memnunum. “

Bakım verenler/ ailesi, yaşlının yaşam kalitesini arttırmaya çabalarken, yaşlının da kuşaklar arası çatışma yerine dayanışma yakınlarının yaşamına müdahil olmamayı, torun çocuk, gelin/ damatlarıyla belli bir mesafeyi korumayı, aileyi birleştirici rol üstlenmeyi, gereksinimi olduğunda rahatlıkla yakınlarını arayabilmeyi, sıkıntısını paylaşabilmeyi, yeni ilişkiler kurabilmek için olanakları değerlendirmeyi hayata katılmaya istekli olayı da ilke edinmesi gerekmektedir.

28 yaşında Ispartalı, orta gelir düzeyinden bir kadın:

“ Eşimin annesi anlaşması kolay insanlardan değildir. Aksiliği tutar bazen. Olmadık zamanlarda suratına pat pat diye konuşur. Üzülür mü darılır mı diye düşünmez. Benden pek haz etmez zaten. Torunlarına ve oğluna düşkündür ama. Kocasından kalan emekli maaşıyla eve katkıda bulunmaktan ziyade torunlarına harcar. Benim mutluluğumu pek düşünmez. Belki de evde hizmetini gören bir hizmetçi olarak görüyordur bilemem orasını. Mahalleden arkadaşlarımla görüşmeme pek müsaade etmez. Alışverişe çıkacağım zaman ilk lafı ‘ çabuk gel!’ olur. E bunlar da haliyle bende stres yapıyor. Huzursuz oluyorum onunla yaşamaktan.bi yere göndermez, gönderse de söylenir. Sıkboğaz eder beni .keşke başka çocuğu olsaydı da onlarla yaşasaydı valla.”

Yaşlıların kendilerini daha üretken ve bağımsız hissetmeleri için sosyal yaşama katılımlarının artması gerekmektedir. Daha genç yaşlarda daha fazla arkadaşlık, sosyal davranışlar, kişisel iletişim izlenebilmekte; fakat ileri yaştaki yaşlılarda daha fazla ‘dinsel konulara’ odaklanma ve depresyon gözlenmiştir. Cinsiyetler arasında yaşlılık, algı ve tutumunda farklılık görülmekte, kadınlar daha yaşam dolu iken erkeklerde depresyon daha fazla izlenmiştir. Depresyon belirtileri görülen yaşlı bireylerin bir kısmı bu durumu bir doktorla konuşmanın önemli olduğunu belirtirken bir kısmı da bu durumu yaşlılığın getirdiği bir durum olarak algılamaktadırlar.

Yaşlılıkta ortaya çıkan ciddi sağlık sorunları da yaşlıyı kaygılandırabilmektedir. Hastalık ve ölüm kaygısı ilişkisinin kurulmasında hastalıklara ilişkin kalıp-yargı düşünceler de önemlidir.

46 yaşında Bolulu, orta gelir düzeyinden bir kadın şunları dile getirmiştir:

“ Kayınvalideme gelin geldim geleli takvalı bir kadındır. Allah korkusu olduğundan olacak insanlarla iyi geçinir, kalp kırmaz. Evlendiğimin ilk zamanları da bana yemek yapmayı öğretti, temizlik yapmayı da. Hoş görülü ve sabırlıdır. O bakımdan mutlu bir aile hayatımız var. Ondan çok şey öğrendim. Özellikle dini konulardaki bilgi ve kültürü hiç azımsanacak gibi değildir hala çok okur. Çok namaz kılar, Kur'an okur. Bize de öğütlerde bulunur. Dünyalık endişeleri olma, ahreti için içli içli ağladığına tanık olmuşumdur yani. Onun bu ölüm korkusu bile beni kendime getirir. Çok temiz kadın çok. Onunla çok mutluyum.”

35 yaşında Eskişehirli, üst düzey gelirli bir erkek:

“Eşimin babası 1-2 yıldır bizimle kalıyor. Sert gibi görünür ama özünde şahsiyetli bir adamdır. Kalbi de yumuşaktır. İyi anlarız. Evde huzursuz olduğum söylenemez. Her şeye karışmaz, evin idaresinde de söz söylemez. O açıdan da severim kendisini, maneviyatı güçlüdür. Vakit namazlarında camiye gider oradaki arkadaşlarıyla sohbet eder. İman ehlidir. Dine karşı çok hassastır. Düşüncelere dalar. Onun bu hallerini severim. Umutsuzluğa kapılır kendi kendine söylenir; sevimli görünür ama. “

Araştırmanın bu soru hakkında alınan görüşlerin geneline bakıldığında şu kanaatlere varılmıştır: Yaşamın bu güçlüklerle dolu dönemindeki yaşlıya bakım veren kişiler, yaşlı ile ilişkisinde sakin olmaya, göz göze iletişim kurmaya, gerektiğinde soru/yanıtını tekrarlamaya, cevabını beklemeye, tane tane ve yüksek sesle konuşmaya, konuşmasını jest, mimiklerle desteklemeye, geçmişten söz ederken sözü bugüne/ geleceğe getirmemeye, gece uyuyabilmesi için gündü uzun süreli uyumasını engellemeye, ev içi/dışı hareketli olmasına, diyetini ayarlamaya, evde yalnız kalması gerektiğinde görebileceği yerlere ‘ fişi çıkar, ilacını al’ gibi notlar bırakmaya dışarıya yalnız çıkacağına yanında kimlik bilgisi+adres+telefon numarası ve vb. yer almasına dikkat edilmelidir.

Yaşlı bireyin huzurevinde kalmasını ister miydiniz?

Yaşlılıkta ortaya çıkan sorunlar sadece kronolojik yaşlanmayla ilgili değildir. Hızlı nüfus artışına ek olarak; kentleşme, iç ve dış göçler nedeniyle çekirdek aileye dönüşüm, geniş aile sayısının azalması, ekonomik sorunların varlığı, kadınların çalışma yaşamına katılması, çekirdek aileye dönüşüm sonucu konutların küçülmesi nedeniyle yaşlılar için uygun ve yeterli ortam olmaması, gençlerin yaşlılığa bakış açısı, kuşaklar arası iletişim bozuklukları, yaşlanmayla birlikte sağlığın bozulması ve bağımlılık yaşlıların evde bakımını güçleştirmiştir.

Bu faktörler bağlamında yaşlı birey bakımın bazı kesimlerce zor olduğu yapılan görüşmelerde gözlenmiştir. Yaşlı bakımında devlet kurumu ya da huzur evinin önemini vurgulayan ifadeler söz konusu olmuştur. Bu düşünceler doğrultusunda:

48 yaşında, Konyalı, orta gelir düzeyinden bir kadın:

“Şimdi bu zor bi soru kızım. Evliliğimle başlayan mutsuz hayatımın en birinci sebebi kaynanamla yaşamak oldu. Ha ister miydim? Bilsem zati evlenmezdim de diyelim ki bu kadına gelin oldum en azından aynı evde yaşamak istemezdim. Benden uzak olsun ya başka bi’şey istemem. İster başka çocuklarında kalsın ister huzur evinde benim için hava hoş. Evdekilerle anlaşıyor yavrum! En azından huzur evinde akranları var. Onlarla hoş vakit geçirir, anlaşı. Biz de rahat ederiz, o da eder. Huzur evinde huzur bulsun giderek bize de huzur versin. Valla ne iyi olurdu kızım of!”

Bu görüşmenin sonunda kadının derin bir of çekmesi bazı durumlarda yaşlı ile birlikte yaşamamanın kişiye ne denli ruhsal ve sosyal sorunlar yaşattığının, zorlu ve depresif bir yaşamın var olduğunun bir göstergesi sayılabilir. Böylesi psikolojik olarak yıpranmış kişilerin, yaşlı bakımında devlet yardımıyla psikologlara ya da danışmanlara yönlendirilerek, tavsiye ve rahatlama niteliğinde terapiler uygulanması kişi adına yararlı olabilir.

32 yaşında Kayserili, üst gelir düzeyinden, bir kadın:

“Kayın validem öldükten sonra kayınpederimi yanımıza aldık..bize bir yükü yok asla. Düşünceli, ailenin yönetiminde eşime baskın olmayan yani huzursuzluk çıkarmayan biridir. Gününün büyük kısmını evinde geçiriyor, kahveye gitmiyor, sevmiyor. Namaz vakitlerinde camiye gidiyor, geliyor. Kendi ihtiyaçlarını da kendi karşılıyor. Dedim ya yükü yok. Ama işte ben çalışıyorum. Akşam geliyorum eve. Babam evde olunca aklım onda kalıyor. Bir ihtiyacı oldu mu , acıktı mı ya da düştü mü falan diye.. Çalışmasam sorun değil de aklım onda işte. Huzur evine bu açıdan sıcak bakabilirim sadece. Bütün gün yalnızlık çekmesin diye hani. Onun dışında gönderecek bir durum yok. İstemem de..”

Huzur evleri, yaşlılık konusunda akla ilk gelen kurum ve düzenlemelerin başında gelmektedir. Yapılan görüşmelerde neredeyse herkesin bu konuda bir fikir sahibi olduğu ve bu fikrin de toplumdaki hakim yaşlılık algısında büyük oranda etkilendiği görülmektedir.

Araştırmanın bulguları ışığında huzur evi konusunun toplumumuzda genel olarak üç şekilde ele alındığı tespit edildiği var sayılabilir. Bu genellemelerin anlaşılması için bazı örneklerin verilebileceği kanaatindeyim:

1. Huzurevine mutlak olarak kötü bakan ve huzur evlerini hiçbir şekilde onaylamayanlar,

Bu genellemeye örnek olarak 42 yaşında, Eskişehirli, orta gelirli, lise mezunu bir kadın:

“ Şimdi annemin babamın evine ben boşanıp geldiğim için tuhafıma geldi bu soru. Diyelim ki anneler yanıma geldi, asla düşünmezdim böyle bir şey. Vicdansızlık olur bu. Onlar bize çocukluğumuz ve ergenliğimiz boyunca baktı, büyüttü. Onlara zor gelmedi de evlada nasıl gelir? İnsanın vicdanı el vermez. Allah korusun. “

2. Huzurevinin kötü bir yer olduğunu düşünen ama ‘ aksi ihtiyarlar’ için son çare olarak gönülsüzce huzur evi çözümüne evet diyenler,

Bu genellemeye örnek olarak 56 yaşında İzmirli, üniversite mezunu, üst gelir düzeyinde bir kadın:

“ Biz babamla iyi anlaşırız. Uyumlu biridir. Annemin vefatından sonra içine kapandı. Bazen neşeli oluyor ama bazen de odasına çekilip hiç konuşmuyor. Benimle ilgili bir sorunu yok ama üzüliyorum da haline. Aksileşiyor bazen. Ters konuşuyor. Azarlıyor. Bunu onun yalnızlık hissine veriyorum. Ama benim de canım var güzelim! zaten işte yeterince bunalıyorum. Artarsa çekemem gibime geliyor. Kendi ruh ve beden sağlığım her şeyden önemli. Artarsa huzur evlerini düşünebilirim evet.”

3. Huzur evlerine genel olarak olumlu yaklaşan, huzur evleri gibi bir kurumun var olmasının önemli olduğunu savunan ve hatta bu kurumların sayısını artırılmasını ve geliştirilmesini isteyenler,

Bu genellemeye örnek olarak 24 yaşında Ankaralı, üst gelir düzeyinden bir kadın:

“ Dedem bizde ekonomik açıdan rahatlık olsun diye kalıyor. Masraf olmasın diye. Ama ne biliyim belki yaşımda genç olduğum içindir tahammül etmem bazen zorlaşıyor. Dedemin laflarını kaldıramıyorum. Bazen ters ters bakıyor, giydiğim şeylere karışıyor. Sinir oluyorum ya !huzur evi tam da dedeme göre bir yer. Gitse keşke. Kafam rahatlar yani. Benle uğraşacağına oradaki dedelerle ebelerle sohbet etsin. Zaten ele karşı çok kibardır dedem. Evde başka, dışarıda başka. Tanıyamazsınız. Huzur evi süper fikir. Bunaldım iyice artık ya ! valla gitsin ! Hatta oradan o kadar memnun kalsın ki biz sadece bayramdan bayrama gidelim ya. Gelmesin eve. Biz onu ziyaret ederiz. Böylesi her iki taraf için de hayırlı olur bence.

Görüşme yapılan insanların çok büyük bölümü huzurevleri konusundaki düşünceleri sorulduğunda, konuya ‘ devletin getirmiş olduğu bir hizmet’ diye baktıklarından ilk anda olumlu yanıtlar vermişlerdir. “Huzurevleri nasıl bir hizmet? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?” diye sorulduğunda neredeyse herkes “huzurevlerinin iyi bir hizmet olduğunu, kimsesizler, evi barkı, bakacak kimsesi olmayanlar için sokakta yatmak yerine hiç olmazsa hiç olmazsa bazı temel ihtiyaçların karşılanabileceği bir yer” olduğundan bahsetmekte hatta daha da işleri

giderek “ bu kurumların sayısının artması ve parası olmayanlar için de erişilebilir bir hizmet haline getirilmesi gerektiğinden dem vurmaktadırlar; ancak ilk sorunun ardından ‘Siz annenizi, babanızı huzurevinde yatırır mıydınız?’ diye sorulduğunda cevaplar çoğunlukla negatif olmakta, biraz daha geleneksel kesimlerde bu cevaplar “ Aman Allah göstermesin, Allah kimseyi düşürmesin” şekline dönüşmektedir. Görüşülen kişilerin bu konudaki fikirlerinde çok açık bir çelişki fark edilmiştir. Bana göre bu çelişki aslında ülkemiz insanının modernleşme sürecinde yaşadığı dönüşümün zihinlerde yarattığı kırılma ile ve bizim toplumumuzun bu sürece has bir özgünlüğü ile ilgilidir. İnsanlarımızın bir yandan kurumsal çözüme ilkesel olarak evet derken, öte yandan bu tür bir çözümü kendi aileleri söz konusu olduğunda kabul edememekte, içline sindirememektedirler. Görüşülen 30-50 yaş arasındaki kişilerden bazıları, yakınlarını huzur evine yatırmak söz konusu olduğunda açıkça; ‘ konu komşuya, akrabaya ne cevap verecekleri, nasıl hesap verecekleri’ gibi bir kaygıyı taşıdıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında daha geleneksel kesimlerden insanların “ Ben sağlamken anamın babamı asla huzurevine atmam” tarzında ifade kullandıklarına da rastlanmıştır. Bu bireyler, huzurevlerine karşı çok daha tepkilidirler. Bunu kendileri ya da yakınları için hiçbir şekilde bir çözüm olarak görmemekte, en iyi yaşamın ancak aile içinde sıcak bir ortamda gerçekleşeceğini düşünmekte ve yaşlıların ileri yaşlardaki bakımlarının çocukların sorumluluğunda olduğunu dile getirmektedirler. Zaten huzurevi konusunda kullanılan sözcükler de toplumumuzda bu konudaki algıyı çok açık bir biçimde yansıtmaktadır. Zira huzurevi sözcüğü genelde ‘ atmak, düşmek, sürünmek’ gibi kelimelerde birlikte kullanılmaktadır. Ayrıca, anne ve babalarını huzurevine ‘yatıran, atan terk eden’ insanlara karşı geleneksel kesimler başta olmak üzere toplumun genelinde oldukça olumsuz bir tutum olduğu gözlemlenmiştir.

Özetle huzurevlerinin yaşlılık konusunda istenen bir çözüm olmadığı ama kaçınılmaz bir gereklilik de arz ettiği konusunda toplumun her kesiminde neredeyse bir konsensüs oluşmuş görünmektedir. Bu bağlamda,

34 yaşında Gümüşhaneli, alt gelir düzeyinden bir kadın ‘ geleneksel’ olarak adlandırılan yaklaşımın tipik bir örneğini sergilemektedir:

“Huzurevleri gerekli. Gereksiz değil onları kaldırıp atmak çözüm olmayacaktır. Ama, bu problemi baştan halledebilmek için, yani, deniyo ya, bütün herkes kendi yaşlısına

sahip çıkmalı. Annem babam olarak ben onlara bakmakla yükümlüyüm. Benim inancım bunu gerektiriyor. Açıp Kur'an-ı Kerim'i okuduğum zaman bunu anlıyorum. Diyo ki : “ Allah’a şirk koşmayacaksın”, ondan sonra ay bakın! Hemen arkasından ikinci “ anneye, babaya itaat edeceksin”. Benim başka bir alternatifim yok. Benim inancım bunu gerektiriyor. Evladı olup da asi olan, ya da çok farklı yaşlılar oluyo. Gerçekten onları da. Bakacak birileri tarafından bakılmalı onlar. Onlar da birileri tarafından bakılmıyorsa o zaman olmaz.”

- Başka bir çözüm olabilir mi?
- Olabilir. Yani insanlar çok güzel şeyler üretebilir. Yani, onlara sırf yaşlılar olarak değil de, o adar yaşlının arasına birkaç koyunca onların da mı huzuru kaçır, ondan da korkuyorum. Ama bütün bu insanlar da birbirlerine tahammül etmeyi öğrenir. Ya, bazen diyorum ki, Ayşe'nin huzuru kaçarsa kaçsın,oğlumunki de kaçsın, herkesin birbirine tahammül etmesi lazım.

4.YAŞLI BİREYLERLE YAPILAN GÖRÜŞMELER

Bu bölümde, yaşlı bireylerle yapılan görüşmelere yer verilmiştir. Yaşlı bireylere yönelik sorulan 6 soru, toplamda 33 kişiyle gerçekleştirilmiştir.

Tablo 18: Araştırma kapsamına alınan yaşlı bireylerin sosyo-ekonomik statülerine (SES) göre dağılımı

SES	Sayı	Yüzde
Alt	12	%36,4
Orta	11	%33,3
Üst	10	%30,3
Toplam	33	%100

Geniş ailenizle yaşamaktan memnun musunuz?

- Evetse neden
- Hayırsa neden

Araştırma kapsamında geniş aile olarak adlandırılan bu bişim, şoğu zaman dul kalmış anne veya babamın evinde ikamet etmesi şeklinde g r lm şt r. Bu durum geçici geniş aile tartışmasında, geniş ailenin yaşamının son döneminde, şoğu zaman bir eş kaybında, şocuğuunun yanına yerleşmesiyle meydana gelen geçici bir durumu ifade etmektedir.

Çocuklarının yanında yaşayan yaşlılar, ev içi yaşantılarını gürültü patırtıdan uzak ve sakin geçirebilmek ve huzursuzluklara meydan vermemek için şoğuunlukla kendi isteklerini bastırma ya da çok konuşmama yolunu bir iyi geçinme stratejisi olarak benimsemiş durumdalar. Günümüz yaşantısına ve özellikle gençlerin tercihlerine kimi zaman anlam veremeseler de ya da benimsemeseler de ses çıkarmamak gerektiği konusunda birçok yaşlının hemfikir olduğu görülmektedir. Yaşlılar susmakta, en fazla sessizce söylenmekte, başkasına karşı evlatlarını korumakta, onlar hakkında şikayet etmemeye  zen göstermekte, ama rahatsızlıkları da satır aralarında ortaya koymaktadırlar

78 yaşında Bolulu, orta gelir düzeyinden bir kadın:

“Memnunum ya! Oğlumla kalırım ben. Herkesle geçinirim ben geçinirim. Hiçbir şeyim yoktur benim affediciyim. Kırarlar da, söylerler de. Kalbimi kırarlar da üstünde durmam. ‘ söylesinler be kaybederim’ derim. Kızlarımın evinde çok ender kalırım. Çok ısrar ederler de kalmam. Huzurları bozulmasın derim. Elin oğlu bir yan baksa alınırım. Yani  yle benim yüzümden sıkıntıya girmesinler. Telefonla görüşürüz, arada bir ‘nasılsın-iyiyim’ deriz birbirimize o kadar. O da çok arada bir, icap ederse. Yani devamlı yardımcıyımdır ocuklara.”

Geniş aile konusunda belirtilmesi gereken bir diğer nokta da araştırma kapsamında yer alan ‘ geniş aile içerisinde yaşayan üst kesim yaşlı’ kategorisinin bulunması en zor kategori olmasıdır. Neredeyse tüm gelir gruplarında geniş aile içerisinde yaşayan yaşlı kadınlara sıklıkla rastlamak mümkünken, aynı aranman içerisinde yaşayan yaşlı erkeklere hem geleneksel hem de modern kesimlerde nadiren rastlanmakta, üstelik aranan kişi üst kesim olunca bu kişileri bulmak neredeyse olanaksız hale gelmektedir. Bunun sebebi olarak, erkeklerin yeniden evlenmesi ve kadınların daha uzun yaşaması  ne sürülebilir. Ayrıca her kesimden bireylerde geniş aileyi tercih ettiklerine dair beyanlara rastlansa da, aslında bu, sayıca en az karşılanan durum olarak karşılaşılmıştır. En sık dile getirilen görüş ise: geniş

ailede yaşamanın artık mümkün olmadığıdır. İleri yaştakiler açısından genel olarak çekirdek aile düzeni içinde yaşamak istenir bir aranjman haline gelmiş görünmektedir. “ Herkesin kendine göre bir düzeni var” düşüncesi, bu konudaki ortak hissiyatı dile getirmektedir. Ancak yine de geniş aile içinde yaşayan ve bu durumdan memnun olan insanların sayısı oldukça fazladır. Geniş aile içinde yaşamak konusundaki fikirleri daha iyi anlayabilmek için aşağıdaki örneklerle bakmakta fayda vardır:

69 yaşında Ankaralı, üst gelir düzeyinden bir kadın:

“Çok şükür mutluyum. Allah göstermesin kızım! Ben yaşamayı istemem tek başıma. Ben kızım olmasa çocuklarımla yaşamak isterim. Tek başıma istemem. Oğlum kabul etmese bile ‘ beni oğlum böyle bir odaya koy ben sizinle yaşayacağım’ derim, katiyen tek başıma yaşamam. Oğlan benle yaşamak istedi.”

70 yaşında, Ankaralı, üst gelir düzeyinden bir erkek:

“Alışmışız akşam olunca kalabalığa, o onla kavga etsin, gürültü patırtı olsun, ben kalabalığı severim”

67 yaşında Samsunlu, üst gelir düzeyinden bir kadın:

“Aslında geniş aile en iyi yaşam şeklidir bence. Herkes toleranslı olmalı herkes birbirine iyi davranmalı. Gelinler, kaynanalar iyi geçinmeli. Ama, aptalların haklarına da gidip akıllılar tecavüz eder gibi düşüncesi olanlardan tedirgin olurum tabi.”

67 yaşında Karslı, , alt gelir düzeyinden bir kadın:

“ Birlikte yaşamayı seviyoruz. Aslında niyetim tek yaşamaktı ama oğlanlar benle yaşamak istedi.”

Araştırmada birlikte yaşamaktan memnun olma oranı yüksek bulunmakla birlikte, yetişkin evlatların yaşlı birey ile birlikte yaşamanın verdiği sıkıntılardan söz ettikleri görülmektedir. Özellikle evde her istediğini yapamayan, davranışlarında kısıtlama olduğunu, sosyal yaşamdan koptuklarını ifade edenlerin oranı da yüksektir.

Geniş aile içinde yaşadığı halde bunu benimsemeyen, yurt dışında yüksek lisans yapmış, 81 yaşında. Ankaralı bir erkek ise, çekirdek aileye doğru yaşanmış olan geçişi şu şekilde anlatmaktadır:

“ Valla bu tabi teknoloji bunu değiştirdi evvela. şÖyle, İstanbul’da fabrikalar kuruldu. Hadi Van’daki adam tuttu fabrikada çalışmak için İstanbul’a gitti veya Muş’taki veya orum’daki diyelim. Almanya’da bir iş imkanı çıktı hani tuttu iki milyon Türk belki daha fazla insan Almanya’ya Belçika’ya şuraya buraya gitti. Bu, bunlar hep teknolojinin neticesi. Teknoloji buna neden oldu dolaysı ile işe giden aileden de kopuyor. Bazısı gelemiyor. Yani bence ilk şey insan medeniyetinin ilerleyişi ve teknolojinin gelişmesi, sanayinin gelişmesi ekonomik durumun, ekonomik şartların değişmiş olması. Ee bir de tabi ııı ister istemez demokrasi, hürriyettir edendim şunlar bunlar, bunların da tesiri oluyor. Eskiden işte aynı her ııı ocuk büyümüş, evlenirmiş, askerlik yapıp evine gelirmiş, gelini de oraya getirirmiş, torunlar da olur yani aileler hep birlikte. Bugün o imkân yok tabi. ııı, imkan da yok maddi şartlar da onu gerektiriyor. O aileyi, köyü efendim bir köyde yirmi kişilik bir aileyi beslemeye imkan da yok onun için bi kısmı ailenin gidiyor, başka yerlerde imkan arıyor.

- Peki ocuğunuz ile birlikte yaşamaktan memnun musunuz?
- Pek değilim. İstemezdim. Çocuklar torunlar aynı evde olsun istemezdim. Herkes kendi yerinde, onlar için de sıkıntı. Babamın yanında sigara içilmez diyelim veya kız veya oğlan istemem onu o bunu gitsin sigara içecekse içsin hiç karışmam ama oğlan benden yana huzursuz oluyor, o da benim canımı sıkıyor.

Üst gelir grubuna mensup üniversite hatta yüksek lisans dereceleri olan insanların geniş aile olayını en başta teorik bir mesele olarak kafalarında hallettikleri açıkça görüşmektedir. Konuşmalarda; kendini olayın dışında tutarak, entelektüel bir üslupla yapılan vurgular açıkça bu tipteki insanları diğerlerinden ayırmaktadır.

Olaya başka bir açıdan ‘ geleneksel’ kesimlerin perspektifinden yaklaşıldığında ise benzer bir tabloyla karşılaşmak şaşırtıcıdır. Örneğin, bu kesimden halihazırda geniş aile içinde yaşayan yaşlılarda da bağımsız yaşama arzusu açıkça görülebilmektedir. Örneğin,

76 yaşında, Sivaslı, alt gelir kesiminden bir erkek:

“ Bazen canım sıkılınca ayrı evim olsaydı diyorum; ama ayrı evin faturaları var, işi var bunları kim yapacak? Para çok olacak da işçi tutacaksın”

Sözleri, geniş aile yaşantısından duyulan rahatsızlığı ve ekonomik sorunlar yünden böyle bir yaşam biçiminin tercih edildiğini gösteren güzel bir örnektir. Bir başka örnekte ise ,

70 yaşında Erzincanlı üst gelir grubundan bir erkek:

“ Hepsi birden yaşamak zor. Herkes kendi evinde kızım evlense gitse, karımla kalırım. O otoriteyi sağlamak bütün ailenin bir arada olduğu evde bu devirde zor. Ayrı ayrı olunca birbirlerine hürmetleri çok olur.”

demektedir. Bu sözleri, bağımsız yaşamının gerekliliğini “kafam rahat olurdu ohh!” deyişiyle anlatmaya çalışan, 73 yaşında, Kırşehirli, alt gelir düzeyinden, çocuklarıyla aynı evde oturan, Yozgatlı bir erkeğin sözleriyle birlikte düşünüldüğünde, ‘geleneksel’ kesimden kişilerin dahi günümüzde geniş aile biçimindeki yaşamı artık arzu edilir bulmamaya başladıkları söylenebilir.

Araştırmada birlikte yaşamaktan memnun olmayan yaşlılardan bazı görüşler de şu şekildedir.

75 yaşında Yozgatlı, alt gelir kesimden bir kadın:

“ ‘Yalnız oturan, kafayı dinleyecen’ diyorum. Ne kadar olsa çocuklar, sesleri oluyor. Kafada götürmüyor gürültüyü, hepsini everdim gitti, ‘ sen de gitsene’ diyom kendi kendime. ‘ şu taşın dibinde otırıyındiyom’ ama ‘ hayatta göndermem’ diyo oğlan. ‘ sen yalısın’ diyo ‘kendi kendine yemek pişiremezsin, bi yere gidemezsin’ diyo. Ben seviyom yalnızlığı. Sözylemesi ayıp, odamız dar bir kalksam ışık yaksam, namazımı kılsam ‘ışığı niye yakıyon’! yoruldum, sabaha kadar kafamı dinleyecem’ diyo oğlan. Ben de camı açıyom, camın ışığıylan namaz kılıyom; ama yalnız olsam, uuuu, ilahiler okurum, zikirler okurum, sabaha kadar namaz kılarım. Karanlıkta seccade görünmeyince namaz kılınır mı?”

Geniş aile içinde yaşayan ileri yaştaki kişilerin kimi zaman zor durumunda kaldıkları da gözlemlenmiştir.

79 yaşında, Yozgatlı, alt gelir gurubundan bir kadının şu sözleri ilgi çekicidir:

“ Bana babam gitti (öldü) sen de bittin diyolar. Mecburum burada yaşamaya şimdiden, sonra yalnız da yaşayamam.”

Kendisini açıkça bir ‘sığıntı’ gibi hisseden bu kadının gözünde yaşan artık 80 yaşından sonra çekilmez bir hal almış durumdadır. Günde birkaç sefer vurulması gereken iğneleri hemşire olan kızının vurmak istemediğinden şikayet eden, bu yüzden iğneleri kendi kendine yapmak zorunda kaldığını; ancak bir seferinde iğnenin kıldığını, bu yüzden de gerekli olan iğneleri vurmaktan vazgeçtiğini dile getiren bu kadın, “ Kurban olduğum Allah bir an önce alsın canımı!” demektedir.

Aile bireyleriyle ilişkileriniz nasıldır?

Aile yaşı açısından başlıca psikolojik toplumsal nitelikli destek sistemidir. Sosyal değişimle ortaya çıkan yeni kalıpları aile ve akrabalık bağlarını zayıflattığı ileri sürülmektedir. Bununla birlikte kişilerde aile bağlarıyla ilgili sevgi ihtiyacı herhangi bir zamandan daha az değildir. Aile bağına, sevgiye günümüzde de ihtiyaç vardır.

79 yaşında Konyalı, orta gelir düzeyinden bir erkek:

“ Oğlum yanıma gelin getirdiydi. Ama iyi kızdır. Çocukluğunu bilirim. Ufak tefek sorunlar oldu, olmadı değil tabi. Ama birlikte yaşamak zor ne de olsa. Ev, ev üstünde zor oluyor. Yine de geçinip gidiyor. Gelinin bana saygısızlığı olmadı şimdi. Allah var! Oğlum da saygılıdır bana hep. Ben pek karışmıyorum işlerine. Ondan ses çıkarmıyorlar galiba. Aman yavrum ölümlü dünya. Geçinemeyecek ne var zaten.”

Nesiller arası ilişkiler çerçevesi içinde ebeveyn ile çocukları, ebeveyn ile büyük ebeveyn, büyük ebeveyn ile torunları arasındaki ilişkiler yer alırlar. Yaşlı bakımında akrabalık ilişkilerinin ve aile yapısının önemli yeri vardır.

Büyük ebeveynin torunları ile etkileşimlerine ilişkin tutumları gurur duyma, görev duygusu, hoşlanma ve zevk almayı yansıtır. Yaşlıların torunlarıyla etkileşimi toplumsal katılımı içermektedir. Toplumsal katılımda; uzun ve kısa süreli ziyaretler, hediyeleşme, mektup, telefon ve diğer iletişim alış-verişi, gençlerin gelişmesini ve başlarından geçen olayları izleme, büyüklerin bilgeliğini paylaşma bulunmaktadır.

68 yaşında Ankaralı, üst gelir düzeyinden bir kadın:

“ İlişkilerim iyidir kızım. Anlaşırım. Etliye, sütlüye pek karışmam. Birlikte yaşamayı seviyorum. Kızım bana bağlıdır, damadımı da severim. Çok iyi çocuktur. Bir dediğimi iki etmez. Mutlu olayım diye elinden geleni yapar. Torunlarımla iyi vakit geçiriyoruz. Onlar benim yaşam sevincim gibi. Her gün başlarından geçenleri heyecanla anlatırlar. Keyif alırım. Çok şükür mutluyuz ailecek. Rahmetli de olsa daha iyi olurdu mutlaka. Ama mukadderat işte. Buna da şükür. Sıcak yuvamda seviliorum, sayılıyorum. Allah darda olanlara yardım etsin. “

Yaşlılık döneminde ise torunlarla ilişki kurmak büyük ebeveyne doyum sağlamaktadır. Büyük ebeveynlerin torunlarıyla etkileşimlerinde çelişkiler olduğu görülmektedir. Bir yandan torunun varlığında ailenin devamlılığında gurur duymak, öte yandan torunun varlığında yaşlılığı hatırlamak...

Büyük ebeveynin ebeveyn çocuk ilişkisine müdahalesi, geniş aile yapısının bir sonucudur. Ayrıca büyükanne, büyükbaba rolü ile kayınvalide, kayınpeder rolü arasında çatışma vardır. Bu da kuşaklar arası çatışmaya bağlanabilir

72 yaşında Çankırılı, orta gelir düzeyinden bir erkek:

“ Ne bilyim ya an anı tutmuyor ki.. Normalde iyiyizdir bi sıkıntı yok. Ama benim büyük torun hoşuma gitmeyen şekilde giyiniyor. Uyarıyorum, o zaman da evde huzursuzluk yaşanıyor. Ama napıyım kızım birilerinin buna dur demesi gerekiyor. Kıcı, başı açık afedersin! Bir şey deyince de annesi karışıyor ordan. Sen karışma baba. İsteddiği giysin diyor. Bi de bu çıktı neymiş gençmiş içinde kalmasınmış. Bunlar canımı çok sıkıyor çok..”

Araştırmada torun/büyükanne-büyükbaba arasındaki ilişkilere bakıldığında her iki tarafın karşılıklılık esasına dayalı, birbirlerine sosyal destek sağladıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Torunlar, büyükanne-büyükbabaya daha çok hizmet ve duygusal destekte bulunurken büyükanne-babanın toruna verdiği desteğin daha az ve türünün maddi destek biçiminde olduğu saptanmıştır. Bu görüşler doğrultusunda örneklendirmek yerinde olacaktır.

76 yaşında Kırşehirli, üst gelir düzeyinden bir kadın.

“Ben torunumu severim. Çok hürmetkardır. Her gün halimi hatırımlı sorar, bir şeye ihtiyacın var mı der. Torun baldan tatlı oluyor gerçekten de. İlgisini, sevgisini esirgemez. Arabasıyla getirir, götürür beni hastaneye. Ben de harçlık veririm, benzinini doldururum. Onun güler yüzü bana dünyaya değer. He oğlumu, gelimi sevmem mi? Severim elbet. Mutluluğum için uğraşırlar. Kırıcı bir söz, duymadım bakış görmedim. Binlerce şükür kızım. Ne durumlarda olanlar var.”

Her yaşlı yukarda görüşüne değinilen yaşlı kadar şanslı olamayabiliyor. Bu durumdan farklı olan bir ilişki ise şöyledir:

72 yaşında, Bolulu, orta gelir düzeyinden bir kadın

“ Benim herif rahmetli olunca oğlanın yanına geldim. Kendimi sığıntı gibi hissediyom burada. İnsanın kendi evi gibisi yok be kızım! Torunuma bakıyom da ondan sığıştım buraya. Kötü davranmıyorlar ama ne biliyim insan kendi evini istiyor. Toruna masal okuyorum çantasını hazırlamasına yardım ediyorum., ödevlerini yapmış mı diye bakıyorum. Günler geçiyor öyle. Torun pek tatlı benim ayıp söylemesi! Güle oynaya geçiyor zaman.”

Anlaşılan o ki, yaşlı tarafından yapılan destekleyici görevler (rol paylaşımı) ilişki kalitesini çoğu zaman olumlu yönde etkilemekte, bakım verenin yükünü daha az algılanmasına yol açmaktadır. Rol çatışmasının artması ilişki kalitesinin bozulmasına, dolayısı ile bakım verenin artarak algılanmasına neden olmaktadır. Yaşlının gerçekleştirdiği görevler arttıkça rol çatışması azalmakta ve yaşlı tarafından yapıla destekleyici görevler (ev işlerine katkı gibi) bakım verenin yükünün daha az algılanmasını sağlamaktadır.

Aile ve toplum, yaşlı bireylerin korunması, bakımı, desteklenmesi ve sağaltımında kilit rol oynar. Yaşlının bakımında en önemli rolün eşe düştüğü, ama eşlerin de yaşlanarak zaman içinde güçsüzleşmesiyle yetişkin çocukların bu görevi üstlendikleri bilinmektedir. Bu görevi üstlenen yetişkin çocuklar yaşlı için en önemli destek ve sosyal iletişim kaynağıdır

82 yaşında Kayserili, , alt gelir düzeyinden bir kadın:

“ Bana kızım bakıyor. O ilgileniyor. Torunumda bakıyor ama kızım daha çok. Kızım çalışıyor. Öğlen geliyor. Torunum evdeyse o bakıyor. Yemek yapıyor, afedersin başka şeyleri de. Damadım iyi davranır bana. Bazen yemek yedirir. Ama en çok kızımla, kız torunum. Kızıma da üzülüyorum. Yoruluyor işte. Sonra da bana. Yaşlı yükü ağır kızım, bir de hastalık... bacaklarım ağrıyor. Çekiyor beni ne yapsın? Allah hepsinden razı olsun.”

Yapılan görüşmeler neticesinde yaşlıların çocuklarıyla aynı çevrede yaşamayı tercih etmesi pek çok araştırmada geleneksel aile bağlarının korunduğuna ilişkin bir gösterge olarak okunmaktadır. Hem yaşlı bireyler, hem de onların çocukları evde bakımı tercih etse de bu hizmetin aile üyeleri tarafından verilmesinin gittikçe güçleştiği görülmektedir. Bu bağlamda:

77 yaşında Ankaralı, üst gelir düzeyinden bir kadın:

“ Aramız iyidir. Hani severler, sayarlar beni ama üstelerine yük gibiymişim gibi geliyorum be kızım. Ne bileyim. Şekerim var. Tuzlu da yiyemiyorum. Yemeği bana göre ayarlıyorlar. Ağız tadıyla bile yemeklerini yiyemiyor çocuklar. Ona da üzülüyorum ama olsun biz ekeriz tuzumu diyolar. Yavrularım benim!”

Yaşlıların mutluluk ve refahında temel öge aile olarak belirtilmişse de özellikle ailenin yokluğu ya da fiziksel olarak uzaklığı durumunda arkadaşlar ve komşularla olan ilişkiler öne çıkmaktadır. Gerek aileyle, gerek kardeşlerle, gerekse arkadaşlarla olan ilişkilerin yaşlı refahı ve mutluluğundaki önemi pek çok araştırmada vurgulanmakla birlikte, ailenin, kardeşlerin ya da arkadaşların varlığının yaşlının olumlu bir benlik kavramı geliştirmesinde sanıldığı kadar etkili olmadığını ileri süren araştırmalara da rastlanmıştır.

Aile ortamında yaşlı bakımı genellikle yaşlı bireyin eşi ve çocukları üzerinde odaklanmakta, yaşlıların bakımından birincil olarak eşler, kız çocukları, gelinler olarak kadınlar sorumlu tutulmaktadır. Kadının üstlendiği sorumluluklara bir de yaşlı bakımı eklendiğinde, kadınlar fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak olumsuz yönde etkilenebilmektedirler.

Geniş aile meselesiyle ilgili olan kritik önemdeki bir başka konu da gelin- kaynana arasındaki gerilimli ilişkidir. Gelin-kaynana tartışması ise, günümüzde halen farklı şekillerde sürmekle birlikte, bu durum aile içi meselesi olarak algılandığı için dışarıya karşı mahcup olmamak amacıyla çok da dillendirilmemektedir. Bu konuda yöneltilen sorulara; yaşlılarımız genellikle yarım ağızla “ ben aile içindeki herkesle iyi geçinirim.” Cevabını verseler de, görüşme derinleştikçe bu konunun çeşitli boyutları hakkında fikir edinmek mümkün olabilmektedir. Kadınlarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan (gelinin rahatsız olması konusunda) genel hissiyat; bir katılımcının çok kısa ve öz bir şekilde “ gölgen yeter evladım” şeklinde ifade ettiği durumdur. Görüşmelere katılan kadınlar, genellikle ev hayatına müdahale demediklerini, ettikleri taktirde de çocukları tarafından bir şekilde azarlandıklarını ifade etmektedirler. Alt gelir grubundan yaşlı bir kadın durumu: “ Neye elini atsan laf oluyor evladım, laf etmeseler bile bakışları bile insanı rahatsız ediyor” şeklindeki sözleriyle dile getirmektedir. Öte yandan geniş ailelerin çözülüşü ve ayrı evlerde yaşanılıyor olması gelin kaynana arasındaki ilişkinin önemli ölçüde çözülmesine ve ayrı bir mecraya girmesine ol açmıştır. Aslında aile ilişkilerinin bütününe yayılan bu gerilim, özellikle geniş aile aranjmanı bağlamında yaşlılar için çok önemli bir hale gelmektedir. Toplumda geniş aileden çekirdek aileye doğru yaşanan dönüşümle birlikte gelin-kaynana arasındaki geçimsizlik büyük ölçüde

nihayete ermiştir. Fakat, ileri yaştaki kadınların gelinlere olan gerilimli ilişkileri hala sürmektedir. Bunun birçok örneğine yapılan görüşmeler sırasında söz arasında rastlanmıştır. Ayrıca geniş aile aranjmanı dışında kısa süreli ziyaretlerde de çeşitli sorunların çıktığı birçok kişi tarafından dile getirilmiştir. Yapılan odak toplantılarında bu sorunların en çok evin düzeni üzerindeki itilaflardan kaynaklandığı dile getirilmiştir. Bu sorunların kaynağında ikinci en önemli nedeninin ise, çocuk yetiştirme konusundaki farklı yöntem ve öncelikler olduğu gözlemlenmiştir.

Bir gününüzü nasıl geçiriyorsunuz?

Türkiye'deki yaşlılar üzerine yazılmış araştırmaların büyük bir bölümü, yaşlılık olgusundaki değişmeyi geniş aileden çekirdek aileye doğru bir evrimin yaşanması, kadının iş gücüne katılması gibi sebeplere bağlanmakta ve yaşlıların da bu değişimler yüzünden mağdur olduklarından bahsetmektedirler. (Şener, 2003:391-406)

Aslında özellikle Ankara gibi büyük kentlerdeki yaşlı bireylerin bazıları bizzat bu değişmeyi yaşamamış ve tüm yaşamlarını çekirdek aile olarak veya çalışarak geçirmişlerdir. Bu bireyler, ileri yaştakiler üzerindeki bu genel ayrımcılıkla eski yaşantılarını sürdürmeye çalışmakta ve onlar için oluşmuş yaşlılık söylemine çoğu zaman diğer yaş grupları tarafından abes olarak nitelendirilen –kalabalık yerlerde dolaşmak, süslenmek, sosyal etkinliklere katılmak gibi- davranışlarla direnmektedirler. Bu bağlamda, bugün sinema ve tiyatroya gitmek, toplumsal meselelerle ilgilenmek, belirli bir hobi edinmek, bir işte çalışıyor olmak ya da güncel meseleleri takip ediyor olmak, bir genç için gündelik yaşamın bir parçası iken gençliklerinde kentte sosyal ve aktif bir yaşam sürmüş ileri yaştaki bireyler için bir sorun haline gelmiştir. Dolayısıyla, toplumdaki tüm kısıtlamalara rağmen bugün bu türden ileri yaştaki bireylerin kaliteli bir yaşam sürdürebilmelerinin en önemli yolu da; yaşam aktifliğini sürdürmek olarak görünmektedir. Bu bireyler ileri yaşlarında da bu türden bir yaşantıyı mümkün kılamazlarsa yaşam kalitesi bakımından zarara uğramaktadırlar.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde, kendi yaşamlarında etkin olmayı başarabilmiş, toplumsal hayata farklı alanlarda katılabilen ve birçok toplumsal rolü kendi kişiliğinde toplayabilmiş bireylerin, toplumsal hayattan izole olmadan, ona üst düzeyde adapte olarak yaşamayı sürdürebildikleri ve ihtiyarlık, yaşlılık gibi rollerin gereklerini kabule etmeyerek birçok alanda aktif olabildikleri gözlemlenmiştir. Özellikle temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak konusunda ciddi bir zorluğu olmayan yaşlıların eğer ekonomik durumları da el veriyorsa çeşitli kültürel etkinliklere, yurt içinde ve dışında gezilere

katılabildikleri de gözlemlenmiştir. Ancak yine de, yaşam aktifliği konusunda durumları olumlu gibi gözüken bu bireylerin de aslında toplumdaki dışlanma yüzünden neredeyse hiçbir zaman kendileri öyle hissetmelerine rağmen bir genç gibi yaşamlarını sürdüremedikleri anlaşılmıştır.

73 yaşında Yozgatlı, üst gelir düzeyinden bir erkekle yapılan görüşme bu bağlamda verilebilecek güzel bir örnek olabilir:

- Siz bir gününüzü nasıl geçiriyorsunuz? Sabah kalkıp akşam yatana kadar neler yapıyorsunuz?
- Emekli olarak öğleye kadar evdeyim gaste okuyorum, kitap okuyorum, televizyon seyrediyorum. Emekliliğin işi bitmezmiş; işte bankaya gidersin oraya buraya iş görmek için gidersin. Öğleden sonra muayenehanedeyim, 2'den sonra çalışıyorum. Akşam eve geliyorum
- Peki böyle gönüllü dernek, sivil toplum faaliyetlerine de katılıyor musunuz?
- Ara sıra Hacettepe'ye stajyerlere derse seminerlere gidiyorum. Mesleki toplantılar oluyor, kongreler oluyor onlara katılıyorum. Okullarda YÖK içinde çocuk eğitim, çocukların ruhsal sorunlarıyla ilgili konferanslara çağırılıyorum. Sağlığımın el verdiği ölçüde gidiyorum işte.

Bu konuşmadan da anlaşıldığı üzere bu kişi oldukça aktif bir yaşam sürdürmektedir. Fakat, bir engeli olmamasına rağmen yeterince aktif olamadığından şikayet etmektedir. Aşağıdaki konuşma da benzer bir duruma dikkati çekmektedir.

- Peki siz bir gününüzü nasıl geçiriyorsunuz? Yaşlılık güncel hayatınızı etkiliyor mu?
- Gönül yaşılanmıyor derler ya, o doğru da, yaşılanma, eskisi kadar gezemiyorum, seyahat edemiyorum, bir engel yok ama kaçtığımı hissediyorum, yorucu olduğu için. Demek ki yorucu geliyor, şehir dışında araba kullanmıyorum o da yorucu geliyor, okuyorum eskisi kadar okuduğumu da söyleyemem, televizyon engelliyor. Gazete ve TV herkesin okuma alışkanlığını bozduğu gibi benimkini de bozuyor ne yazık ki. Yaşılanmanın başka belirtileri istediğim gibi koşamamak (gülüyor) , daha çok oturmayı pasif işleri tercih etmekteyim denebilir. Ama kendimi çok da yaşlı hissetmiyorum.

Bu konuşmadan da anlaşılabileceği üzere insanlar yaş ilerledikçe belirgin bir fiziksel ya da ekonomik engelin olmamasına rağmen ileri yaştaki insanların aktifliklerinde kısmen de olsa

bir azalma görülmektedir. Daha çok toplumsal alınan mesajların yol açtığı hevesizlik ve arzı kaybı, bu türden kişilerin dileklerinin aksine, onları gittikçe daha çok hareketsizleştirmekte ve toplumdan izole etmektedir. Aynı kişinin “ Sizce ideal bir yaşlılık dönemi nasıl geçirilmedir?” şeklindeki sorumuza verdiği yanıt bu bağlamda ilgi çekicidir:

“ Tabi tabi, ideal değil de iyi bi yaşlılık, verimli bir yaşlılık olmalı; dolu dolu olmalı, boş olmamalı, bi şeyle doldurmalı, anlamlı olmalı. Kahvede kağıt oynamak değil, hobileri, okumak gezmek, yürüyüş, torunlarıyla ilgilenmek, hayır işlerine katılmak. Mesela yaşlıları evlerinde çıkarmak anlamlı bir iş yaptıklarını onlara göstermek. Nasıl yaparsınız? En basiti, çocuklarla ilgilenmek, hastanedeki çocuklarla, kimsesiz çocuklarla, birileriyle çok çok olay yapılabilecek bi şey. Ben ona şaşırmıştım taaamerika’da hastanede çalışırken çocuk hastanesidne. Belli saatte aaa! Bi sürü yaşlı doluştu çocuk koğuşuna, aaa! Bunlar nerden geldi dedim! Hepsinin bir hastası var, seçtiği bir çocuk. Aaa! Baktım, kolunda serum var çocuk yatıyot, hasta yerinden kımıldayamıyor, baktım hepsi aldılar, hikayekitaparı masalla okumaya başladılar. Onunla yattığı yerden oyunlar oynadılar bir saat. Şimdi bu, hem çocuğu mutlu eden bişey hem de yaşlı bib işe yaradığını biliyor. ‘ Yararım dokundu, hem de günümü değiştirdim’ diyor. Buna benzer yararlı faaliyetler.”

Bu yanıtta da görüldüğü üzere ‘modern’ kesimler kendileri için aktif bir yaşam hayal etmektedirler. Fakat bu cevapta dikkat çeken nokta bu aktif yaşamın, toplumun diğer fertleri gibi yaşama doğrudan katılacakları, kişilerin gençliklerindeki benzer bir yaşantıyı gerçekleştirebilecekleri şekilde değil, bir ‘yaşlı2 için uygun olacak hayır işleriyle, torunlara bakarak ve bunun benzeri işlerle meşgul olarak geçirmeleri gerektiğine yapılan vurgudur. Genç bir bireyden bu türden davranışlar beklenmezken, yaşlılar için uygun görülen aktif yaşam budur. Görüldüğü gibi ‘en modern’ kesimler bile aynı ‘yaşlılık’ söyleminin etkisi altındadırlar.

Yaşamın aktifliği konusunu araştırmanın bulguları ışığında yeniden düşünüldüğünde, önemli bir etkenin de gelir düzeyi değişkeni olduğu tespit edilmiştir. Gelir seviyesi yüksek kişilerin, ekonomik refahın sağladığı imkânlarla ileri yaşlarında çeşitli şekillerde aktif oldukları gözlemlenmiştir. Belirgin bir hobi ya da gündelik faaliyetler, yüksek gelirliilerin ileriki yaşlarında daha başarılı bir yaşlılık önemi geçirmelerini sağlamaktadır. Ekonomik açıdan bir gereksinim olmamasına rağmen bir yerde çalışmayı sürdüren ya da kendi birikim ve tecrübeleri doğrultusunda çeşitli danışmanlık hizmetleri veren ya da çeşitli sivil toplum kuruluşlarında gönüllü olarak çalışan kişilere rastlanmıştır. Ayrıca, yine üst gelir grupları yurt

dışındaki çeşitli organizasyonlara katılarak ya da yurt içinde çeşitli geziler düzenleyerek aktif bir yaşam sürdürebilmektedirler. Bu tür etkinliklerde bulunmayan üst gelir düzeyinden bir çok kişi için yaz aylarını kendi yazlıklarında geçirmek orada sadece hobi amaçlı bahçe işleriyle uğraşmak dahi bu insanların görece aktif yaşam geçirmelerine sebep olmaktadır

70 yaşında Bulgaristan göçmeni, üst gelir düzeyinden bir kadın şunları söylemiştir:

“... arkadaşlarla toplanıyoruz, ondan sonra arkadaşlarla gidiyoruz, oturuyoruz bir yere. Yeşil vadiye genellikle. Orada çay içiyoruz gözleme yiyoruz. 15-20 kişilik grubumuz var. Böyle geçiyor. Kitap okuyorum. Çaylı sohbet edelim, konuşalım, sohbet edilsin, konferanslara gidilir, turlarla gezilir. 70’in altında insan yoktu. Ne de güzeldi. Her bir semtten olsa insan toplanılsa gidilse’ gününbirlik seyahatler, öğlen yemekleri...”

Yüksek gelir grubunun daha geleneksel olan kesiminin tatil yapmak, deniz kenarına gitmek, ya da tiyatro sinema gibi sosyal etkinliklere katılmak şeklindeki aktif olma tarzına çok rağbet etmediği gözlemlenmiştir. Bu kimseler, daha farklı şekillerde kendilerine özgü yaşam tarzlarıyla ileri yaşlarını daha başarılı geçirme imkanına sahip olabilmektedirler. Geleneksel kesimin üst gelir grubunun çocuklarını, torunlarını, köylerini ya da akrabalarını rahatça ziyaret etme imkânına sahip olmaları, çocuklarıyla maddi manevi bağlarını sürdürebildikleri oranda içinde bulundukları ilişki ağında daha mutlu olabildikleri gözlemlenmiştir. Bu kimselerin çoğu zaman bundan daha fazlasını da aramadıkları görülmüştür. Bunun yanında gençliklerinde aktif bir hayat geçiren; ama yaşlanıp çalışamaz duruma gelen ve bu yüzden de gelirinde azalma olduğu için çok istediği halde çok istediği halde etkin olamayan yaşlılara da rastlanmıştır.

75 yaşında, Niğdeli, orta gelir düzeyinden bir erkek:

“ Çocuğum, ben mesela Arivederci Roma şarkısını çok severim. Oradaki dalga sesleri çok hoşuma gider, onun için deniz kenarına gitmeyi dalga seslerini dinlemeyi, denize girmesem de çok isterim; ama kaç yıldır gidecek parayı bulamıyorum.”

Sözleriyle bu konuya güzel bir örnek teşkil etmektedir. Aktif bir yaşamın sürdürmek isteyen fakat ekonomik koşullar sebebiyle yeterince aktif olamadığından şikayet eden

70yaşında, Ankaralı, orta gelir düzeyinden bir erkek:

- Başka neler yapıyorsunuz? Sinema, tiyatro o tür yerlere gidiyor musunuz?

- Bu ekonomi meselesi. Bi sinemanın 10-15 milyon lira ülkede benim gibi ayda 900 alan adam nasıl sinemaya gitsin. Televizyondaki sinemalar tiyatrolar yetiyor bize. Yapmıyorum diye üzüldüğüm tabi çok şey var, ama her akla geleni de yapamazsın ki zaten.
- Ne mesela?
- Gezmek mesela, ben şimdi yaylalarda panayır vardır, orayı gidip görmek istiyorum; ama oraya gidip gelmem için en azından 1 milyar lazım! Olmadığı için gidemiyorum ama gezmeyi severim.
- Peki tüm bunları yapamamanızın sebebi sadece ekonomik midir yani?
- Bütün sebepler ekonomik, bazen can sıkıntısından sigara içiyorum o da ekonomik. Canın sıkılınca çıkıp gidecek bir iş buldun mu biter derdin. Bazen canım sıkılmasın diye hap yutuyorum.
- Ne hapi?
- Çeşitli oluyor, şimdi ismini söyleyemeyeceğim, haborton var, kortizon var, bir sürü şey var.

Görüşmenin başka bir bölümünde yaşlının gündelik yaşamında aktif olmayı engelleyen faktörler daha derinlemesine olarak tartışılmaya devam etmiştir. Bu husustaki önemli bir sebebin kişinin topluma karşı duyduğu küskünlük ya da güvensizlik olduğu anlaşılmıştır. Aşağıdaki sözler bunu anlatmaktadır:

- Şimdi niye? O zaman o kadar aktiftiniz, şimdi niye o kadar aktif değilsiniz?
- Çeşitli nedenler var, başında ekonomik koşullar. Ondan sonra toplum senin yaptığın hizmetleri anlamıyor. Ha tavuğa yağmur yağarken su vermişsin, ha bizim topluma hizmet etmişsin..bilmiyorlar. Yıllarca çalış çalış hep şeye uğra, ihanete uğra, ahta, vefasızlığa uğrayınca insanın canı sıkılıyor. Şimdi şuradaki çalıştığım da can sıkıntısı, ama insanın mutlaka bir şeyle meşgul olması lazım. Çünkü çalışmadın mı bence hayat bitiyor. İnsanı cezalandırmak için işsiz bırakacaksın ki Türkiye’de milyonlarca işsiz var. Düşünebiliyor musun, ben iyi kötü lokalde iş bulmuşum, bir şeyle meşgul oluyorum. Yalnız kitap okumaklan da olmuyor. Çok, o kadar çok şey var ki bunların altında. Hepsi ekonomik, ekonomiye dayanıyor.

Alt gelir gruplarına dahil olan bireylerin durumu ise yukarıda anlatılan tablodan oldukça farklıdır. “Çoğunlukla” yavrum ne tatili sineması iki yakamızı bir araya zor getiriyoruz karnımızı zor doyuruyoruz” yanıtları ile karşılaşılmıştır. Ancak konuyu biraz daha

derinleştirince, alt gelir grubundaki yaşlıların da kendilerine ait bir yaşam ve etkinlik biçimleri olduğu görölmüştür. Bu kişilerin, sinema tiyatro vb. etkinliklere katılmasalar da komşu ziyaretler, dini toplantılar (kişinin mezhebine göre; zikir cem, mevlit vb.) düğün ve sünnet törenleri, sohbet toplantıları gibi bir takım etkinliklere katıldıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca modern kesimlerin de tatile gitmek eğlenmek, gezmek türünden etkinlikler, geleneksel olarak adlandırılabilir kesimlerin yaşam tarzlarına uymaktadır. Bu kişiler, bu tür davranışların bir ‘yaşlı’ için abes kaçaçağını düşünmekte ya da bir ‘yaşlının’ usturuplu ev ağır davranması gerektiğini öne sürmektedirler. Bunun yanı sıra yaşlılıklarını yukarıda bahsedildiği anlamda başarılı geçiren bazı yaşlıların belediyenin sağladığı yaşlı kart uygulaması gibi bazı olanakları kullanarak Ankara’nın çeşitli semtlerini gezebildikleri, çeşitli parklarda yürüyüş yaparak günlerini aktif geçirebildiklerine tanık olunmuştur. Hatta öyle ki, görüşme yapılan birçok ileri yaştaki ve 30-50 yaş arası kişilerin bu durumdan çok rahatsız olduğu görölmüştür. Görüşmeler sırasında birçok kez ‘ ekmek almak için kendi oturduğu semttten kalkıp Ulus’a Dikmen’e taaa Ankara’nın öbür ucuna giden’ yaşlılardan şikâyet edildiğine de tanık olunmuştur. Bu bağlamda, geleneksel kesimden kendine özgü aktif bir yaşam süren,

80 yaşında Kırıkkaleli, alt gelir grubundan bir kadın şunları demektedir:

“ Bütün gün işimi gücümü görüyom, ev işleri işte, çay demliyorum, ahabap gelirse onunla konuşuyom, hatırımlı sayan komşuya gidiyom, namazımı kılıyom, bazen diğer çocuklarıma gidiyom torunlarımlı görüyom, işte günler böyle geçiyo...”

Bütün işlerini kendi görebilen bu kadının, gün boyu yaptığı komşu ziyaretleri ve ayda birkaç sefer de olsa diğer çocukları ve torunlarıyla sürdürdüğu ilişkiyle, görece başarılı bir yaşlılık dönemi geçirdiği söylenebilir. Komşu ziyaretleri ve çoluk çocuklarla geçinilen vakitler alt gelir grubundan olan ve özellikle ‘ geleneksel2 denilebilecek kesimlerin kendilerine özgü bir davranış biçimi ve üst gelir gruplarından farklı bir aktiflik biçimi olarak karşılaşılmaktadır. Yine aynı kişi ‘ hiç eyvah yaşlandım’ dediniz mi? Buna ne gibi önemli değişiklikler sebep oldu?” şeklindeki soruya:

“ Daha demedim, ben kendimi yaşlı görmüyom, elim tutuyo, namazımı kılıyom, abdestimi alıyom, oraya buraya gidebiliyom.”

diye cevaplamıştır. Buradan da anlaşılabildiği üzere, bu kişi kendiyile barışık olarak ve yaşam doyumunu görece yüksek bir şekilde yaşamını sürdürmektedir.

Yaşam aktifliği konusunda bir diğer önemli konu da, ileri yaştaki insanların toplumsal gündemle olan ilişkileridir. Yaşlıların gündemi daha çok televizyondan takip ettikleri, az sayıda bir kesimin de gazete ve kitap gibi kaynakları kullandığı anlaşılmıştır. Bu durumun toplumun geneli için de geçerli olması sebebiyle görüşmeler esnasında ileri yaştakilerin günden takibi konusunda daha genç. Yaşlarda nasıl bir tutum sergiledikleri de tartışılmıştır. Özellikle alt gelir grubundan ve gençliğini kırsal kesimde geçirmiş bir çok birey, gündemi takip etme konusunda gençliğine oranla daha fazla zaman ve imkan bulabildiğini ifade etmiştir. İlginç olduğu düşünülen bir nokta da, ileri yaşlardaki bireylerin gündemi tahmin edilenden çok daha fazla oranda takip ediyor olmalarıdır.

Teknolojik aletleri kullanma konusunda ise üst gelir grubuna mensup ve eğitilmiş bir azınlık dışında ileri yaştakilerin büyük çoğunluğunun pek başarılı olamadıkları görülmüştür. Görüşülen kişiler arasında internet gibi gelişmiş olanakları kullananların sayısı ise parmakla sayılabilecek kadar azdır ve bu kişiler genellikle akademisyenler ya da üst düzey bürokratlardır. Buna karşılık özellikle alt gelir grubundan birçok yaşlı kadının ev telefonlarını dahi kullanamadıkları görülmüştür. Örneğin geleneksel kesimden,

80 yaşında Erzurum-İspirli, orta gelir düzeyinden bir kadın:

“ Yok yavrum telefonu bile kullanamıyordum da, kızım yeni öğretti, ‘şuralara bas’ dedi şimdi öğrendim basabiliyorum, zaten bir tek onu arıyorum”

demektedir. Bankamatik, telefon ve benzeri teknolojik aletlerin kullanılamamasında en önemli etken, özellikle alt gelir gruplarında okuma yazma oranının oldukça düşük olmasıdır. Okuma, yazma bilinmemesinin, ileri yaştakilere fatura ödeme, toplu taşıma araçlarını kullanma, kent içinde yolunu bulabilmeyi alış-veriş gibi kentsel yaşamın vazgeçilmez etkinliklerine ayak uydurma konusunda büyük zorluk çıkardığı gözlemlenmiştir.

Yapılan görüşmeler sonucunda, toplumsal olarak aktif olmayan yaşlıların büyük çoğunluğunun toplumsal yaşamdan gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan büyük oranda dışlandıkları toplumdaki hakim ‘ yaş yetmiş, iş bitmiş’ söylemini içselleştirerek zamana yenik düştükleri gözlemlenmiştir. Bu kimselerin, televizyon ayarından basit tamir işlerine kadar yaşamsal etkinliklerini kendilerinin göremedikleri ortaya çıkmaktadır. Görüşülen kişilerden bu nitelikte olanlar bu tip işlere ya da yaşamın herhangi bir alanında etkin olmaya ilişkin ezici bir isteksizlikten bahsetmektedirler. Bu nitelikteki kimselerin büyük bir çoğunluğu, kendi gündelik işlerini güçlkle görebilmenin yanı sıra alış-veriş, fatura, banka gibi işlerini daha çok

bir yakınlarına ya da çocuklarına havale etmektedirler. Yaşama sıkım sıkıya bağlanamayan bu yaşlıların, yaşam doyumlarının düşük olduğu ‘ölsek de kurtulsak’ zihniyeti içerisinde oldukları ve kendilerini ölüme daha yakın hissettikleri gözlemlenmiştir. Geleneksel kesimden, 82 yaşında Erzurum-İspirli, orta gelir grubundan bir kadın ile yapılan görüşmelerden alınmış aşağıdaki bölüm, bu konuya ilişkin anlamlı bir örnek teşkil etmektedir:

- Bir gününüzü nasıl geçiriyorsunuz?
- Sabah 3’te kalkıyorum. Sabah namazını kıldıktan sonra saat 6’da televizyonda Kur’an var onu dinliyorum. Sonra haberler başlıyor onu dinliyorum. Ev işleri yapıyorum mesela örgü örüyorum, etrafı halim varsa temizliyorum kızıma yardımcı olayım diye. Sonra namaz saati gelince namaz kılıyorum. Bazen de komşular geliyor işte şimdiki gibi konuşuyoruz.
- Alış-veriş, fatura, banka işlerini yapar mısınız? Sorunlarınız oluyor mu?
- Faturaları kızım yatırıyor. Alışverişi ben yapıyorum bazen. Zaten bir şey yemiyorum ki yaşamıyorum ki yavrum. Şurada market var oradan gidip alıyorum. Bizden geçti artık yavrum.
- Hiç hayatınızın belli bir döneminde 2 eyvah yaşlandım’ dediniz mi? Ne gibi önemli değişiklikler buna sebep oldu?
- Yavrum ben bi kere hastaneye gittim orada bir çocuk sordu: “Teyze kaç yaşındasın?” 60 deyince “Oo yaş altmış iş bitmiş” dedi. O zaman iş bitmişse şimdi ne olur yavrum. Bitmişik bitmiş, yaşlı ihtiyar olmuşuz biz artık!”
- Kendinize yakıştıramadığınız, bu yaşına abes kaçır dediğiniz, bir yaşlıya uygun kaçmaz dediğiniz şeyler var mı?
- Benim için bitmiş yavrum! Hayır istemiyorum, süs filan bilmem, yapmamışım zaten geçti. Bizim memlekette zaten olamazdı böyle şeyler, sonra da biz çocukların hayatını nasıl kurtaracağımızı düşünmekten; üzüntü, sıkıntı, çoluk-çocuk derdi. Öyle şeyleri bilmem ben.

.....

- Her yaşın ayrı güzelliği vardır? Sizin yaşınızın kendine göre güzellikleri var mıdır?
- Huzursuzum moralim bozuk. “Ben yaşamayı istemiyorum” dedim doktora. “Ne olur doktor bir şey ver” dedim “öleyim”. Eskiden bir şey vardır. DDT miydi neydi? Şimdi kaldırmışlar. “Yok teyze “ dedi “senin önemli bir şeyin yok, kanser olanlar var”. Ama yavrum ben ortalığın geleneğine göreneğine dayanamıyorum. Ben eski usulü sürdürmek istiyorum.

-
- Geleceğe dair planlarınız, ulaşmak istediğiniz hedefleriniz var mı?
 - Ne planım olacak yavrum. Ben ölmek bekliyorum. Ondan başka bir şey yok.
 - Peki neden geleceğe dair planın yok?
 - Yavrum televizyondan falan duyduklarına üzüliyorum, gelip namazda aklıma giriyorlar. Korkuyorum günaha girecem diye. Onun için durup günaha girmektense ölmek daha doğru diyorum.

-
- Sizce bir yaşlı nasıl yaşamalı?
 - Benim istediğim yaşlı, namazında abdestinde olsun, 5 vakit namazını kılsın, tespihini çeksin. Yeter yavrum ne olacak gün geçer.

Yukarıda katılımcının sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla bu kişinin yaşamak için neredeyse hiçbir motivasyonu kalmamıştır. Gün içinde tüm yapıp ettikleri bir nevi ‘öteki dünyaya’ hazırlık niteliğindedir. Gündelik yaşam aktiviteleri bakımından niteliksel olarak Aktepe Mahallesi’nde oturan bir önceki örnekle (Kırıkkaleli kadın) benzerlik göstermesine rağmen bu kişinin içinde bulunduğu olumsuz ruh halinin yaşam şekilleriyle, oturduğu semtle ve konutla da bir ilişkisi vardır. Birinci kadın ilişkilerin ve komşu ziyaretlerinin daha yoğun olarak yaşandığı bir bölge olan gecekondu mahallesinde akrabalarına yakın otururken, ikinci kadın Yakacık mahallesinde bir apartman dairesinde görece izole bir şekilde yaşamını sürdürmektedir. Bu bakımdan, kırsal kökenli olup da gecekondu mahallelerinden karşılaşılan ileri yaştaki ‘ geleneksel’ bireyler, apartman dairelerinde karşılaşılan ‘geleneksel’ kişilere göre daha başarılı bir ileri yaş dönemi geçirmektedirler. Yine aynı kadın görüşme boyunca ‘ dağların gözünde tıttığını, köyünü çok özlediğini ve şehir yaşantısının kendisine göre olmadığını dile getirmiştir. Bu bakımdan, kırsal kökenli olup da gecekondu mahallelerinde karşılaşılan ileri yaştaki ‘ geleneksel bireyler’ , apartman dairelerinde karşılaşılan ‘ geleneksel’ kişilere göre daha başarılı bir ileri yaş dönemi geçirmektedirler.

Aktiflik konusunda önemli çıkan önemli bir fark da, cinsiyet değişkeni hesaba katıldığında göze çarpar. Araştırmanın başındaki kişisel öngörüm, erkeklerin ‘ yaşlılık’ söylemiyle daha kolay baş edebilecekleri yönünde idi. Bunun en önemli dayanağı ise, toplumumuzda kadınların daha ziyade ev ya da mahalle yaşam sınırlarının dışına pek çıkmamalarının onların toplumsal yaşamdan soyutlanmalarını daha da arttıracığının düşünülmesiydi. Ancak araştırma sürecinde kadınların genel olarak yaşamlarının her döneminde bu şekilde evde ya da mahalle içinde bir yaşam sürmekte oldukları ve aslında bu

durumun kendisinin, kadınların ‘yaşlılık’ söyleminden aldıkları payı arttıracak özel bir etkiye neden olmadığı fark edilmiştir. Hatta bu öngörünün tam tersine bir durumla karşılaşmış ve erkeklerin yıllardan beri çalışma hayatında sürdürdükleri bazı alışkanlıklarını belli bir yaştan özellikle emeklilikten sonra kaybetmeye başladıkları ya da değiştirmek zorunda kaldıkları için, ‘yaşlılık’ söyleminin ağına takılma ve kendini yaşlı hissetme konusunda kadınlara nazaran daha yatkın oldukları gözlemlenmiştir. Bu konudaki bulgular, özellikle bakım verenler tarafından araştırmanın başlangıcında çeşitli şekillerde dile getirilen görüşleri de doğrular niteliktedir. Çünkü görüşülen bakım verenlerin büyük bir çoğunluğu kadınların yaşlılıkla baş etmede erkelere göre daha başarılı olduğunu iddia etmişlerdir.

Bu konuda, bakım verenler tarafından kadınların, erkeklere nazaran fiziksel olarak daha dirençli oldukları, aralarında çok fazla şey konuştukları, ev gezmeleri, komşuluk ilişkileri, günler ve dedikodu mekanizmaları yoluyla da kendilerini daha rahat biçimlerde ortaya koyma imkânı buldukları ve birbirleriyle çok daha fazla şeyler paylaştıkları iddia edilmiş, ayrıca kadınların evde ve gündelik yaşamda farklı uğraşılara sahip olmasının yaşlılıklarında da onları meşgul edecek faaliyetlerde bulunmalarına olanak tanıdığı öne sürülmüştür. Bunların yanı sıra bakım verenlere göre, kadınlar, erkeklerin tersine hayatları boyunca zamanlarının çoğunu evde geçirmelerinden kaynaklı olarak yaşlanınca da zamanlarını evde geçirmekten bir rahatsızlık duymamakta, hayatlarında herhangi bir değişiklik hissetmeden normal yaşantılarına devam etmekte ve erkeklerde olduğu gibi hayatlarında bir boşluk yaşamamaktadırlar.

Yine de yapılan görüşmelerde kadın mı erkeğin mi daha başarılı bir ileri yaş dönemi geçirdiği konusunda net bir şeylerin söylenmesinin oldukça güç olduğu düşünülmektedir. Çünkü her iki grubun da kendine göre hem avantajlı hem de dezavantajlı yanları bulunmaktadır. İleri yaşlarda gündelik ihtiyaçların giderilmesi, toplumsal olarak yaşlılar için biçilmiş olan rollerin gerçekleştirilmesi ve dolayısıyla toplumdaki sosyal ilişkilerin kendileri açısından sorunsuz bir şekilde sürdürülmesi bakımından kadınlar erkeklere göre daha fazla başarılıdır. Çünkü gerek torunların bakımını üstlenmek, gerekse çocuklarla birlikte aynı evde yaşama durumunda kadınlar ev işlerine de yardım edebilmeleri sebebiyle, ileri yaşlarında gündelik yaşantıya daha kolay bir şekilde uyum sağlayabilmektedirler. Aslında kadınlar ileri yaşlarında kendileri için belirlenmiş ‘yaşlı’ rolünü erkeklere nazaran daha kolay benimsemektedirler. Yaşlı kadınlar, gençlere uygun olan davranışları yapmaktan titizlikle kaçınmakta, daha ağır hareketler sergilemekte ve önceden de belirtildiği üzere her yere sığabilecek bir davranış kalıbı stratejisine girmektedirler. Bu bağlamda değerlendirildiğinde,

erkeklerin toplum tarafından yaşlılar için uygun görülen davranış kalıplarını benimsemekte, kadınlara nazaran daha dirençli bir tutum içinde olduklarını söylemek mümkündür. Bu durumun yansımalarına, günümüzde popülerleşen dizi, film ve reklamlarında da rastlamak mümkündür. Yaşam aktifliğinin konusunda yapılan görüşmeler sonucunda yaşlı kadın ve erkeklerin aktiflik durumuna ilişkin olarak karşılaştırma imkânı verecek aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 19- Kadın ve Erkek Karşılaştırması

	Yaşlılıktan önce	Yaşlılıkta
Kadın	Evde	Evde
	Meşguliyeti var	Meşguliyeti var
	Güçsüz konumda	Kısmen güçlü konumda
Erkek	İş ortamında	Evde
	Meşguliyeti var	Meşguliyeti görece azalmış
	Güçlü konumda	Güçsüz konumda

Yaşam aktifliği konusundaki önemli bir etken de şüphesiz yaşam süresidir. Yapılan görüşmelerde ve görüşme yapmak için bulunduğum mekânlarda kadınların erkeklere göre daha uzun yaşadığı gibi bir istatistik olguyu çıplak gözle dahi tespit etmek mümkün olmuştur. Buna ek olarak yine bakım verenler tarafından kadınların hastalıklarıyla birlikte daha uzun süre yaşayabildikleri, erkeklerinse ya aniden öldükleri ya da hastalandıktan sonra fazla uzun yaşayamadıkları beyan edilmektedir. Bu durumun sebebi ise; erkeklerin çoğunlukla iş hayatı yüzünden vakitlerinin çoğunu dışarda geçirdikleri, yoğun ve stresli iş hayatına bağlı olarak daha fazla yıprandıkları, bu yüzden daha asabi oldukları ve Alzheimer ya da bunama gibi yaşlılık hastalıklarına da daha fazla yakalandıkları dile getirilmektedir. Araştırma kapsamında bu iddiaya ciddi olarak destekleyecek bulgulara rastlanmamıştır.

Yaşlılıkla ilgili bakım verenler tarafından yapılan bir başka önemli gözlem de kadınların yaşlandıkça toplumsal baskılardan özgürleşmeleridir. Örneğin bir sosyal hizmet uzmanı geleneksel ilişkilerin hala yaşandığı mahalleleri kastederek “mahallede yaşlı kadının girip

çıkamayacağı ev yoktur” demektedir. Bununla birlikte hep evde yaşamış kadınların yaşlılıklarında artık dışarı çıkmak istedikleri de dile getirilmiştir. Bakım verenlerin bu iddiası yapılan görüşmelerde kısmen de olsa doğrulanmıştır. Örneğin,

66 yaşında, üst gelir düzeyinden bir kadın:

“ Maymun uyandı artık, eskiden bu kadar rahat değildik tabi. Oraya gitme, bunu giyme, şunu yapma. Şimdi istediğimiz gibi. Karışan eden yok! “

demektedir. Aynı şeyi, alt gelir grubundan kadınlar için de kısmen söylemek mümkündür. Sözelimi,

76 yaşında Ankaralı, alt gelir düzeyinden bir kadın:

“ Bu zamana kadar hep karışıldı görüşüldü yavrum. Artıkineccük daha rahatız. Zati bi yaştan sonra da takmıyon kim ne diyo ne ediyö. Kafanın rahatına bakıyon. Takmıyon gayli arkamdan kim ne laf etmiş. Bu yaştan sonra hayatımı yaşıyom.”

sözleriyle ifade etmektedir.

‘ geleneksel’ kesimlerde, kenti eğlence amaçlı olarak gezmek, dışarıya çıkmak, sosyal olarak kabul edilen bir davranış olarak görülmemekte hatta yaşlıya abes kaçan bir davranış olarak değerlendirilmektedir.

78 yaşında Ankaralı,alt gelir düzeyinden bir kadın:

“Bizde öyle şey olmaz yavrum, gezip tozma. Biz öyle şeyler yapmayız gezip tozmayız. O başka kadınların şeyi. Ben hiç bilmem bile Kızılay’ı. Koca arayanlar gider, ben koca aramam, o kötü bi’şey! Ne işi var o yaşlarda parklarda!” demektedir.”

Dışarı çıkmak ancak iş olursa uygun görülen bir davranıştır. Bu da başta belirtilen ‘ geleneksel’ kesimlerin boş zaman aktivitelerinin kendilerini kentsel aktivitelerden izole ettiklerini destekleyen bir bulgudur; fakat yine bu durum, bu kesimden insanların bomboş bir hayat geçirdikleri ve hiçbir sosyal yaşamları olmadığı anlamına gelmemektedir. Özellikle komşu ziyaretleri, günler, dinsel faaliyetler, düğün, kına vb. etkinlikler bu insanların sosyal hayatlarının en önemli öğeleridir.

Bir yaşlı olarak istismar ya da ihmal edildiğinizi düşünüyor musunuz?

Yaşlılık söyleminin bir diğer uğrağı da *yaşlı istismarı* ve *ihmalidir*. Modern toplumda çoğu yaşlı insan fiziksel zorluklardan ve sağlık şikâyetlerinden çok, ihmal edilmekten ve yalnızlıktan yakınmaktadırlar. Aslında istismar ve ihmal genel anlamda toplumsal yaşamın her alanında karşılaşılan bir sorundur. Bu bağlamda istismar adı altında dinsel, ırksal, yaşa ve cinsiyete dayalı istismar türlerini saymak mümkündür. Yaşlı istismarı da bu istismarlar arasında önemli yere sahiptir. Yaşlı istismarını ‘ yaşlı bireyin sağlık veya iyilik halini tehdit eden ve ya arar veren herhangi bir davranış’ olarak tanımlamak mümkündür. İstismar; bedensel, psikolojik ve ya ekonomik olabilmekte aynı zamanda ihmale de dönüştüğü düşünülebilir. (Uysal, 2002: 43-49)

Araştırmada yaşlıların kendilerini en çok sağlık konusunda ihmal ettiği tespit edilmiştir. Bunun sebebi olarak da yaşlılıkta hastalıkların ve sağlık problemlerinin artışının ‘ normalleştirilmiş’ olması varsayılabılır. Kulağı duymamak, gözü görmemek, kırıklar ve benzeri problemler gibi’ ufak’ sorunlarda doktora gidilmezken, çok ağır problemlerde ancak tedaviye başvurulması tercih edilmektedir..ayrıca genellikle yalnızlık çekmekten yakınmalarına karşın, bazı yaşlıların çocuklarıyla birlikte yaşamak konusunda, ihmal ve istismar nedeniyle çekinceler yaşadığı da gözlemlenmiştir. Örneğin,

74 yaşında, Sivaslı, alt gelir grubundan bir kadın kızıyla yaşadığı evde ‘ sığınma’ durumunu şöyle anlatmıştır:

“ Kızımın yanında kalıyorum. Bunun yanındayım. Beni bu aldı. Bunu sevmem de bu bakıyor bana. Kimse bana sahip çıkmadı. ‘ Sen eski kafasın” diyorlar. Böyle dediler mi daha da seslenemiyorsun. Harçlık vermiyorlar! O yönden kızıyorum.’ Şuraya oturayım’ desen suç oluyor”

Yapılan görüşmelerde, ilk olarak yaşlıların ‘ istismar’ kelimesini anlatmakta güçlük çektiği fark edilmiştir. Bu yüzden istismarla ne kastedildiğini daha ayrıntılı anlatmak durumunda kalınmıştır. Dolayısıyla da istismar konusunda çok çeşitli cevaplar ortaya çıkmıştır. Yine de bu konuda en çok ortak nokta yaşlıların kandırılması, dolandırılması ve benzeri durumlarıdır. Bu konuda en sık telaffuz edilen örnekler ise, bankada maaş ya da fatura kuryuğunda kandırılan yaşlılara ilişkindir. Bunlara ek olarak evde yaşlılara kötü davranılması, ihmal edilmeleri, evlenmek suretiyle paralarının alınması itilip kakılmaları, yankesiciler tarafından soyulmaları gibi durumlar da istismar kapsamında yanıtlanmıştır. Ancak yine de bahsedilen bu durumlar çoğunlukla görüşülen yaşlıların başından geçen değil de başkalarından ya da basından duydukları olaylardır. Bununla birlikte birebir görüşmelerde

bize evde kendilerine kötü muamele yapıldığından bahsedilen yaşlılar da olmuştur. Örneğin alt gelir kesiminden bir hanede yapılan bir görüşmede, gelinin dışarı çıkarken kaynanasının üzerine kapıyı kilitlediği öğrenilmiştir. Yine alt gelir düzeyinden bir başka örnekte de, eşi öldükten sonra geniş aile içinde yaşamak zorunda kalan yaşlı bir kadına kötü muamele edildiği kendisi tarafından dillendirilmiştir. Bu konudaki bazı örnekler aşağıdadır:

72 yaşında Çorumlu, üst gelir düzeyinden bir erkek:

- Yaşlıların istismar edildiği durumlar oluyor mu?
- Olmaz mı? Mesela ben 20 milyonluktan nefret ediyorum. Veriyorum bakkala. Üstünü almayı unutuyorum. Adamlar d yaşlıyız diye hiç ses etmiyorlar. Bi' nevi istismar ediyorlar yani. Onun için ben parayı alınca gidip hemen 5 milyonluk yaptırıyorum.
- Peki şu açıdan mesela yaşlıların kandırıldıkları, yaşlılardan faydalanma o tip şeyler gözlemliyor musun yani, otobüste, dışarda, alışveriş yaparken?
- Tabi ki, tabi ki... otobüste falan değil de, mesela annemden örnek vereyim, bizim arazilerimiz vardı istimlak oldu. Ben buradan anneme telefon ettim; ‘ Hiç kimseye verme, git bankaya üzerine yatır2 diye. Benim İstanbul’daki kardeşim, köydeki kardeşim ben varana kadar aldırılmışlar. Biz sana bakarız diye. Kadının elinden vekaletini almışlar. Tabi ki kaniyorlar. Yani erkek çocuklarına daha çok şey yapıyorlar.

‘ İstismar’ konusu annesine bakmakla yükümle olan 33 yaşında Batmanlı, orta gelir düzeyinden bir erkeğe de sorulmuştur. Görüşmede şunları söylemiştir:

- Sizce yaşlılar böyle evde dışarıda istismar ediliyorlar mı? Yani onları kötüye...
- Keşke edilmeseydiler, ma maalesef..yeni gençlik desem ne kadar doğru olur bilmiyorum; çünkü yeni gençliğin arasında pırıl pırıl insanlar var, iyi düşünen insanlar var, fakat maalesef yaşlılara yeterince değer verilmiyor.
- Yani kötüye mi kullanılıyor yaşlarından dolayı?
- Yani kötüye kullanamazlar yaşlı insanı, zavallı onu artık nasıl kötü bir şekilde kullanacaklar. Fakat değer vermezler, alaylı laflar ederler, ciddiye almazlar. Var artık. Bizde aileden gelen bir şeyden dolayı mıdır bilmiyorum, gerçi bunu kime sorsanız ‘ ben öyle değilim’ diyecektir ama; görüyoruz, şahit oluyoruz bu büyük şehirlerde, dolmuşa biniyoruz zavallı adamcağız ayakta duracak hali yok, geç kalkıp o yeri vermekten acizdir. Bir bayana, o bayan nasıl olursa olsun, gerçi bazıları sakızdan

kaybediyor ama, bugün benim yaşadığım gibi, öfkeden kaybediyorlar yerlerini vermezsin onlara. Fakat hanımlara özellikle yaşlı insanlara yer verilmemesi onları bayağı alçaltıyor benim kanımca, üzürlüler yani. İşte ben genç olsaydım yerimi verirdim şimdiki gençler neden böyledir?”

67 yaşında, Sivaslı, alt gelir düzeyinden bir kadın istismar meselesine şu şekilde yaklaşmaktadır:

- Yaşlıları kullananları görüyor musunuz?
- Ha anladım, orayı da anladım. Vallaha insanlar çok oluyo, yani şehir deyince biliyon mu çok oluyo! İpsiz de var, ipsiz sapsız da var.
- Neler yapıyorlar yaşlılara mesela? Nasıl istismar ediyorlar yaşlıları?
- Zevk ediyorlar, konuşmasını beğenmiyorlar, kendini beğenmiyorlar, yürüyüşünü beğenmiyorlar, giyişini beğenmiyorlar...
- Yaşlılara kötülük yaptıkları oluyor mu?
- Olmaz olur mu?
- Mesela neler olabilir?
- Neler olmasın işte diyim anlatıyım ya; giyimini beğenmezler, oturuşunu beğenmezler, konuşuşunu beğenmezler, yürüyüşünü beğenmezler. Beğenmiyom derler akım dar!
- Kandıranlar oluyor mu yaşlıları?
- Valla kandıranları da bilmiyorum. Ona da lanet olsun. Olursa biz napak, sen naparsın, ben naporım. Sen naparuk, napabiliruk ki.

Ölüm korkunuz var mı? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

Yaşlılık söylemi sadece hayatı değil ölümü de kuşatmış durumdadır. Modernleşmeyle birlikte, daha öncesinde yaşamın günlük bir parçası olan ölüm, toplumsal yaşamın dışına itilmiştir. Modern öncesi dönemlerde ölüm olgusu hayattan bu denli dışlanmış değildi. İnsanlar ölüleriyle birlikte yaşadıklarını hissediler ve gündelik hayatlarında ölülerini de hesaba katan bir yaşam sürerlerdi. Ölülerin mezarları, gerek evlerin içinde gerek bahçede ya da kentlerin en işlek bölgelerinde insanlarla iç içe tasarlanırdı. İnsanlar bir şekilde ölüleriyle birlikte bir hayat sürerlerdi. Bu yüzden de ölüm, kötü çağrışımları olan bir olay değildi. Ayrıca, çok yakın bir geçmişte gerek çocuk ölümleri, gerek salgın hastalıklar, gerekse tıp teknolojisinin gelişmemiş olmasından kaynaklı olarak ölüm, gündelik yaşamda sıkça

karşılaşılan bir durumdu. Ancak günümüzde ölüm, insan hayatında görece daha az karşılaşılan bir olgu haline gelmiştir ve insanlar için en büyük felaket olarak algılanmaktadır.

Ölüm bugün, akla getirilmemeye, unutulmaya çalışılan ve mezarlıklara kapatılmış bir olgudur. Dolayısıyla günümüzde ölüme farklı bir anlam yüklenmekte, bundan da en çok ölüme yakın noktada oldukları varsayılan ‘ yaşlılar’ ve yaşlılık söylemi payını almaktadır. Bu yüzden ölümlerle birlikte yaşlılar da hayattan kapı dışarı edilmek istenmektedir. Bu bağlamda, ölümün kazandığı bu yeni anlam, yukarıda bahsedilen yaşlılık söyleminin oluşmasında en önemli faktörlerden biridir.

Araştırmada ölüm konusu da, ileri yaştaki bireylerle mümkün olduğunca tartışılmıştır. Fakat konunun oldukça hassas olması sebebiyle ve görüşülen kişilerin psikolojik durumları da değerlendirilerek bu konu her katılımcıyla enine boyuna tartışılmamıştır. Ancak yine de, ileri yaşlardaki insanların ölüm karşısındaki duruşlarına ilişkin önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Araştırma esnasında görüşülen ileri yaştaki insanların genelinde, sanılanın aksine ölümün çok da korkulan bir şey olmadığı, bu bireylerin ölüm karşısında hazırlıklı oldukları ve ölümü doğal karşıladıkları gözlenmiştir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, kişilerin ölüm konusunda fikirlerini açıklarken kültürel ve özellikle de dinsel faktörlerin etkisi altında kaldıklarıdır. “ Allah’ın bir emri ve kaçınılmaz son” olarak görülen ölüme açıktan isyan etmek sosyal olarak kabul edilen bir davranış olmadığı için, bu konudaki görüşler açıkça dile gelmemekle birlikte satır aralarında ya da dil sürçmelerinde açığa çıkmaktadır. Ölüm konusundaki hâkim söylemin içinden konuşan ve isyanını bastırmasına rağmen bu konudaki gerçek aralarında ortaya çıkan, 33 yaşında Batmanlı, orta gelir düzeyinden bir erkeğin sözleri bu görüşleri doğrular niteliktedir:

- Peki ölüme dair anlattığı şeyler oluyor muydu, ölümlerle ilgili sizinle konuştuğu oluyor muydu babanızın ya da sizin yaşlılarınızın öyle konuştuğu olur muydu?
- Şimdi ondan nasıl bir şey çıkarırım bilmiyorum, fakat tabi olur yani işte ‘ oğlum biz yaşlandık, öleceğiz artık birbirinize iyi bakın’. Bu acaba ölümümüz nasıl olacak ki? İnancılı insanlar yaşatabiliyorlarsa eğer gerçekten, pek ölümden korkmazlar. Fakat maalesef biz ölümden korkuyoruz. Ebedi bir hayata inanıyorum, kıyamete inanıyorum, ölü tekrar dirileceğimize inandığım halde korkuyoruz, acaba ne kadar yaşayabildik, acaba o dünyada Cenab-ı Hakk’ın vaat ettiği cennette mi yaşayacağız yoksa gösterdiği azatta mı korku var. Fakat, büyüklerimizin dediğim gibi şu anda size de sorsak aynı cevabı verirsiniz. ‘ Valla ben öleceğiz’ diyeceksiniz; yani bunu yaşlısı

da söyler genci de söyler; fakat yaşlılıkta tabi bu daha da yoğunlaşıyor. Artık her nedense yaşlılığın verdiği bir stres midir yoksa ...?

- Peki böyle hazırlıkları var mıydı babanızın ölmeden önce yaptığı?
- Şimdi dediğim gibi diyor: “ Ölü sahibi kördür, ölüme giden insan kördür. Kesinlikle dersin: “ ölücem” ;ama onu istemezsin.

Ölüm konusundaki yaklaşımlar ise, kişilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Toplumsal aktifliği yüksek olan ‘ modern’ kişilerin ölüm konusunu pek de önemsemedikleri gözlenirken, sağlık durumları, ekonomik düzeleri ve toplumsal aktiflikleri görece düşük kesimlerin ölüm söylemine çoktan girdikleri ve öbür dünya için gün saymaya başladıkları tespit edilmiştir. Elbette bu tespitler de mutlak olmayıp belli eğilimleri vurgulamaktadır. Zira, birinci gruptan (üst gelir düzeyi) “ kaç günlük ömrümüz kaldı ki şu dünyada” diyenler olduğu gibi ikinci gruptan (alt gelir düzeyi) olan ve “daha ölmedik, Allah ne kadar daha ömür verdiyse şükredip yaşayacağız!” diyenler de mevcuttur.

Ölüm konusunda bir diğer önemli etken de dinsel inançtır. Örneğin, bazı kesimlerin dinden kaynaklanan kader ve öbür dünya gibi inançlarının ölüm konusundaki görüşlerini büyük ölçüde etkilediği görülürken, bazı kesimlerde de bunun tam tersi, ‘Nasılsa hepimiz öleceğiz, yol olacağız’ gibi dini temelli olmayan görüşlere rastlanmıştır. Genel eğilimin dışında ölüm konusunda çok daha renkli ve samimi cevaplarla da karşılaşılmıştır. Örneğin toplumsal hayatta oldukça aktif olan,

66 yaşında, Sakaryalı, üst düzey gelirinden bir erkek:

“ Bana kala, insan ölümlü insan! Bu kadar dangalakça bir şey olur mu? Aslında benim hep düşündüğüm ama hiçbir zaman cevabını bulamadığım bir şet. Yani kendi kendime mesela fikirler geliyor. Bir gün arkadaşım mesela robotlar, mobotlardan bahsediyordu. O zaman çizgi filmler çok oynuyordu. Dedim ki : ‘Sen robot olmadığını nerden biliyorsun?’ dedim de hayatımız kazalar hariç bir program. Bizi böyle kurmuşlar, bırakmışlar gibi. Görmemiz, duymamız belki de hayatımız hep bunun içinde. Sana da demişler ki’ bu programın içinde iyi oynarsan cennete gideceksin. Kötü işler yaparsan da o zaman da cehenneme gideceksin. Sen yararsız bir modelsin senin modelinden daha fazla üretmeye gerek yok.’ Şimdi ona bakınca bizim robot olmadığımız ne malum. Allah dediğimiz şey belki d bir programcı yani. Onun için ölümü bile ben çok saçma buluyorum.”

Ölüm konusundaki bir diğer önemli nokta da ölüm hazırlıkları meselesidir. Özellikle ‘ geleneksel’ kesimden bazı yaşlılar kendi ölümlerine ilişkin hazırlıklar yaptıklarını ve bu konuda çocuklarına vasiyetlere bulunduklarını dile getirmişlerdir. Cenaze işleri için kullanılacak havlu, çarşaf, kefen bezi gibi ihtiyaçların çocuklara yük olmamak için karşılanmasının bu kesimlerin ileri yaştaki bireyleri arasında neredeyse bir gelenek haline geldiğine tanık olunmuştur. Bu konuda dikkat çekici bir nokta, kadınların ölüm konusuyla erkeklere nazaran daha ilgili olmalarıdır. Bir çok yaşlı erkek, kefen, mezar vb. şeylerle ilgilenmezken kadınların bu konuda daha ciddi ve hazırlıklı oldukları gözlenmiş, ileri yaşlardaki kadınların ölüm ve sonrasındaki prosedür konusunda çocuklarına ayrıntılı öğütler verdikleri öğrenilmiştir. Bu durumun araştırmanın bağlamı da göz önüne alındığında yaşlılar arasında sadece bir gelenek olarak değerlendirilmesi yetersizdir. Bu tür davranışlar, esasen ileri yaştakiler için ‘ bu dünyadaki yerlerinin geçici olduğu’, ‘ bir ayaklarının çukurda olduğu’, ‘bir gözlerinin toprağa baktığı’ gibi olumsuz yargılarla oluşturulan yaşlılık söyleminin bir sonucu gibi görünmektedir. Aslında kefen parası mefhumu, ileri yaştaki insanların bizzat bu söyleme katılmalarının ve kendilerini ölmeden mezara koymalarının bir göstergesi olarak düşünülebilir. Nitekim toplumsal aktifliği yüksek kimselerde böylesi ölüm hazırlıklarının sözü dahi edilmemekle birlikte, ölümün doğal bir olgu olarak kabul edilmesi söz konusudur.

Yaşlıların büyük oranda çevrelerindeki tanıdıklarının birer birer ölümü sonrasında ‘ sıra bize de geliyor’ psikolojisine girdikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte insanların ölmekten daha ortada kalmaktan, bakıma muhtaç olmaktan korktukları söylenmektedir. Bakım verenlere yaşlıların ölüm korkusu sorulduğunda, genellikle yaşlılar açısından sorunun ölüm olgusundan ziyade ölümün nasıl olacağı konusunda ortaya çıktığını söylemişlerdir. Görüşülen insanların önemli bir kesimi ‘ Allah ele avuca düşürmeden, kimseye muhtaç etmeden, yatağa düşürmeden bir ölüm versin’ temennisinde bulunmaktadır. Örneğin,

73 yaşında Yozgatlı, üst gelir düzeyinden bir erkek:

- Yaşlılığın kötü yanları var mı* Ölüm korkusu hakkında neler söylersiniz?
- Kötü yanları şu: ölüme yaklaşıyor insan. Doğduğunuz günden başlıyorsunuz, yakınlaşıyor. O da doğa yasası olduğuna göre yapılacak bir şey yok yani.

- Siz hissediyor musunuz peki böyle şeyler? Sözce kötü yani, siz neler görüyorsunuz? Ne tür kötü yanlarını görüyorsunuz?
- İdeallerini yerine getirebilmiş insanlar için genel olarak ölüm o kadar da korkunç değil, ama ideallerini şey yapamamış insanlar için biraz zor yani.
- Peki, sizin ölüme dair etrafınızdaki insanlarla çeşitli konuşmalar yaptığınız oluyor mu?
- Evet, şimdi özellikle eşimle, eşim ölümden muazzam korkuyor ve dikkatimi çekiyor, çevredeki bayan arkadaşlar yani ailece görüştüğümüz arkadaşlarım bayanların %70'i benim çevremdekileri söylüyorum, hepsini katmıyorum, hepsi korkuyor.
- Neden?
- Ölümden korkuyorlar ya'
- Neden kadınlar özellikle korkuyor size göre?
- Erkeklere göre onlar çok farklı
- En büyük kaygıları ne, neden korkuyorlar yani?
- Vallahi şimdi toprağın altına girme gibi şey. Hâlbuki insanın birazcık mantıklı düşünseler, insan aslında ölmüyor, kimyasal bi bileşik gibi şekil değiştiriyor insan; yani şimdi öyle değerlendiriyorum ölümü. Toprağın altında da olsan veyahut şimdi denizde de olsan veyahut yerin dibinde de olsan fark eden bir şey yok
-
- Ona fazla mıydı mesela?
- Vallahi fazla da diyemiyorsun, insan ya! Yani yaşam aslında gerçekten güzel ya, hiçbir insan ölmeyi gerçekten istemez yani. Ama bir de şu var: mesela yürüyemeyecek kadarsa ölüm gerçekten gereklidir yani mesela annem son 6 ay içinde yürüyememeye başladı, zor yürüyordu. İşte biz taşıyorduk, şimdi af edersiniz tuvalete, banyoya, şuraya buraya falan o da yük olduğunu hissediyordu işte artık o zaman ölüm normal.

70 yaşında Bulgaristan göçmeni, üst gelir düzeyinden bir kadın ölüm korkusuna ilişkin şunları söylemiştir:

- Ölüme dair ne düşünüyorsunuz?
- Ben çok fazla düşünmüyorum da çevremde bunun korkusunu yaşayan benden daha büyük insanlara rastladım.

- Onlar ne gibi şeyler söylüyorlar ölüme dair?
- ‘ Ele avıca düşürmesinler!’ diyorlar. Başka söyledikleri bir şey yok yani “ Bizi yatağa yatırıp da kimseye muhtaç etmesinler aman!” Eee haklılar. Ben de böyle düşünmüyor değilim hani.
- Peki ölümle ilgili yaptıkları hazırlıklar var mı?
- İşte, yıkayanına bir şeyler yapıp koyuyorlar, mezarcısına, su taşıyıp getirenler, tülbent, patik.
- Şimdi mi yapıyorlar?
- Hı, hı... hazır, bohçaları yapılmış, sandıklarında. Kefenini annem de almıştı.
- Aa öyle şeyler yapıyorlar?
- Şimdi annem şey yapmıştı, onun için almıştı. Bu evin bana kefeni kısmet olmasın diye bi yemini varmış meğer.
- Bu evin bana?
- Yani, kocasından parasından, malından anneme kefen parası kısmet olmasın diye bir yemini varmış. Bu devletin verdiği bir 65’lik maaşı var ya biz yaşlılara, onu aldığı anda almıştı kefeni de. Almış koymuştu!

67 yaşında, Sivaslı, bir gecekondu da oturan, oğlu ve geliniyle birlikte yaşayan, alt gelir kesiminden bir kadın bu konuya şu şekilde yaklaşmıştır:

- Hayatta en büyük korkunuz nedir?
- Benim en büyük korkum geç kimsenin eline ayağına koymasın. Çok yaşlıya çok ölüm zor. Zor, ölüm zor.
- Çocuklarla, ‘ yavrum ben ölürsem’ diye başlayan konuşmalar yaptığınız oluyor mu?
- Ooo nasıl demiyim, niye demiyim! Onlar da dey ki: “Ölümü o kader mi istiyon?” diyorlar, ‘Çok mu istiyon?’ diyorlar Neden...
- Niye öyle düşünüyorsunuz*
- Diyom ki ‘ Ben gencikenöliyim’ diyom ‘kimsenin ele avuca düşürmesin’ diyom. ‘ Yatırmasın yatağa yatırmasın, düşürmesin’ diyom. Bunları istiyom.
- Peki öbür dünya için şimdiden yaptığınız hazırlıklar var mı?
- Var.
- Mesela?
- Valla var. ‘Mezarımı alsam’ diyom, ondan sonra ‘ Kimseye muhtacım olmasa’ diyom. Eyi gidi- eyi geçindim eyi gittim. Mesele öbür dünyada gün görmediysen orda yani şeyin olsun diyorum, üzölmüyorum vallaha.

Yalnız yaşamak ya da huzurevinde kalmak ister miydiniz?

Huzurevleri; muhtaç yaşlı kişileri, huzurlu bir ortamda korumak, bakmak, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade eder. Daha geniş anlamda huzurevi, yası ve güçsüzlüğü nedeniyle kendi başına kalamayan, birlikte olabileceği bir yakını olmayan kişilere toplu yaşam tarzında bakım, yeme içme, barınma ve sosyal yaşam sağlayan yatılı kurumdur. Huzurevi terimi yemek ve barınak gibi temel fizyolojik ihtiyaçları karşılayan bir kuruluştan, her hizmeti ve tam bakım sunan kuruluşa kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Birinci türde kurum bakımı kişinin bireyselliğini yok etme, topluluğa indirgeme anlamını da beraberinde getirir. Kurumda kalan gereksinimlerin karşılanması konusunda bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. (Tufan 2001: 287)

Modern yaşamla birlikte değişen aile yapısı yaşlı bireyleri yük-sorun olarak değerlendirmektedir. Kent ortamında yaşlının yaşamında beliren rol ve statü farkı olumsuz yönde seyretmektedir. Bu olumsuz seyredişin etkilerini azaltmak yaşlı yaşamında ortaya çıkan memnuniyetsizlikleri bir nebze olsun ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli çözümler oluşturulmaya çalışılmıştır. Ülkemizdeki mevcut sosyal hizmetler sistemi, genel olarak yaşlı bakımı alanında çok sayıda yaşlının aynı çatı altında gereksinimlerinin karşılanması ve yaşamlarının devam ettirilmesi esasına dayalı huzurevi bakımı olarak adlandırılan bir örgütlenmeyi giderek öne çıkarmaktadır (Danış, 2004: 87).

Yaşlı bireylerin yaşamını sürdürmeleri için çözüm olarak sunulan kurum bakımı modellerinden olan “huzurevi” bakıma muhtaç olan yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak üzere kentlerde yaygınlaşan bir hizmet biçimidir. Huzurevleri; muhtaç yaşlı kişileri, huzurlu bir ortamda korumak, bakmak, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade eder. Daha geniş anlamda huzurevi, yası ve güçsüzlüğü nedeniyle kendi başına kalamayan, birlikte olabileceği bir yakını olmayan kişilere toplu yaşam tarzında bakım, yeme içme, barınma ve sosyal yaşam sağlayan yatılı kurumdur. Huzurevi terimi yemek ve barınak gibi temel fizyolojik ihtiyaçları karşılayan bir kuruluştan, her hizmeti ve tam bakım sunan kuruluşa kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Birinci türde kurum bakımı kişinin bireyselliğini yok etme, topluluğa indirgeme anlamını da beraberinde getirir. Kurumda kalan yaşlılardan fiziksel ve zihinsel etkinlikten çok pasiflik, kişisel tercih ve kendini ifadeye izin vermeden çok kurallara uyma beklenir. İkinci tur çağdaş kurum bakımı kavramı, gerekli tüm sağlık ve sosyal yaşam ve terapi hizmetleri sağlayan bütünlük ve kapsamda bir yaşam düzenlemesi olarak kabul edilir. Kişiye maddi, manevi, duygusal,

fiziksel ve eğitsel, kişinin iyiliği için önemli olan çalışma ve eğlence, bu arada kendini yönlendirme ve hayatını kontrol etme fırsatı veren zengin bir tecrübe sağlar (Danış, 2004, 95).

Bu çerçevede ülkemizde de giderek yaygınlaşan kurum bakımı modellerinden olan huzurevi yaşlılarımızın yeme-içme, barınma, sağlık, sosyo-psikolojik destek gibi alanlarda ihtiyaçlarını karşılamaya çalışsa da onların alışık oldukları geleneksel yaşamda tasarımılanmış yaşlı modelinden farklı bir yaşam biçimi sunulduğundan, bu durum huzurevinde yaşamını sürdürmek zorunda kalan yaşlılarımızı çoğu zaman olumsuz yönde etkilemektedir.

Yaşlılıkla baş etme stratejilerinden biri de kurumsal hizmet alma yaklaşımıdır. Huzur evleri, yaşlılık söyleminin en önde gelen uğraklarından biri olarak yaşlılık konusunda ilk akla gelen kurum ve düzenlemelerin başında gelmektedir. Yapılan görüşmelerde neredeyse herkesin bu konuda bir fikir sahibi olduğu ve bu fikrin de toplumdaki hâkim yaşlılık algısından büyük oranda etkilendiği görülmektedir.

Bu konuda geleneksel zihniyet çerçevesinden;

65 yaşında Sivaslı, alt gelir düzeyinden bir erkek:

- Huzurevleri paran olursa oluyor. Paran olmazsa o da yok... af buyur bir köpeğe sahip olan insan yaşlıya veyahatta bir insana kimse sahiplenmiyor.
- İlerde huzurevinde kalmayı düşünür müsünüz?
- Yok canım! Ben huzur evine gideceğime ölürüm daha iyi.
- İmkân olursa?
- İmkân olursa, zamanında bakanım olmazsa, imkânın da olursa ne yapacan?
- Huzurevleri kötü yerler mi?
- Kötü değil canım niye kötü?
- Neden ölsem gitmem dediniz?
- Ya niye, şimdik şu durumda diyom.
- Huzurevleri istenmeyen yerler mi?
- Yok canım niye istenmeyen isteniyor işte. İstenmez olur mu? Huzurevlerinde adamın parası pulu oluyor, bakanı olmuyor, götürüyorlar atıyorlar adam... kalıyor, evlattan iyi bence; şeyi yani bakmayan evlattan huzurevleri daha iyi.
- Kimisi evladı baktığı halde gidiyor, belki birileriyle tanışırım diye.
- Bilemem onun görüşüne bi şey diyemem. Ben de işte dedim ya fark etmez dedim ya. İstemem tabi ama ki hayatta sağ kalmışsın, az çok paran pulun da var. Yatırır gidersin; öyle bakmazlarsa böyle baksınlar. Ben gözümünden bir ameliyat oldum, orda huzurevinden bir tane adam geldi; o zavallı da ameliyat olacaktı. Hiç bakanı yok,

edeni yok orda huzurevlerinin şeyi getirmiş, adamları getirmiş. Getirdiler onu adamda tansiyon çıktı şey çıktı. Emeliyat edemediler. Bir kimsesi de gelmedi gene adamlar nettilerse götürdüler.

Huzurevi hakkındaki yargılara bir göz alındığında toplumdaki huzurevi algısının hiç de iyi olmadığını açıkça görmek mümkündür. “ Huzurevlerini nasıl görüyorsunuz, orda kalmak ister miydiniz?” sorusuna verilen bazı cevaplar şöyledir:

65 yaşında Giresunlu, üniversite mezunu orta gelir düzeyinden bir erkek:

“Çok bunalmış insanların sığındığı bir yer olarak görüyorum. Kalmak istemezdim.”

77 yaşında, Giresunlu, üst gelir düzeyinden bir kadın:

“Ne olacağını bilmiyorum ama huzurevinde kalmak zorunda kalacak kadar yaşamayı da istemem.”

81 yaşında Erzurum-İspirli, alt gelir düzeyinden bir kadın:

“ Televizyonda gördüm huzurevinde kadınlar oturmuş yüzlerini gerdiriyorlar, saçlarına ondüle yapıyorlar. Ne gerek var! Orda iki rekat namaz kılın, süslenip de ne edeceksiniz! Oraya da karışırım, onlarla da anlaşılamam ben. Ne bileyim süs müs gençliğimde bile düşünmedim kızım.”

69 yaşında, Trabzonlu, üst gelir düzeyinden bir kadın:

“ Ee bakılmayan adam mecbur gidecek huzurevine yalnız kalan adam ne yapacak evde, duramaz. İyi ki ben ende çocuğumla yaşıyorum. Yalnız mesela ben şimdi evde kaldım öyle kabul edelim 200 lirayla ne yaparım evde, geçinemem mecburen huzurevine giderim. Beni Allah düşürmesin. Neden? Çünkü yav! Yaşayamam ellerinden içinde. Ellerle yaşamak çok zordur kızım! Allah kimseyi düşürmesin!”

Görüldüğü gibi huzurevi konusunda farklı kesimlerden insanlarda ortak bir olumsuz yargı bulunmaktadır. Bu konuya olumlu yaklaşan az sayıda örnekten birkaçı ise aşağıdadır:

70 yaşında Ankaralı, orta gelir düzeyinden bir kadın:

“ Düşünüyorum... ben hep onu düşünüyorum. Hala da düşünüyorum. Benim oğlum yanımda olmasa ben huzurevine bugün gidicem. Çünkü orda değişik hayat var arkadaşlar var. Kafa yapına uygun insanlar var; konuşursun, dertleşirsin; ama oğlumu bırakamıyorum. Oğlum ayrılmış olsa ben bugün giderim. Huzurevi güzel bir şey.

80 yaşında, Ankaralı. üst gelir düzeyinden bir erkek:

“ İyi bir hizmet, gitmeyi düşünüyorum. Benden 500-600 bin alacaklar; ama ben kütüphanemdeki eserlerin bir kısmını hediye edeceğim. İyi bakarlarsa servetimi de veririm.”

Bu örneklerdeki benzer az sayıda durumda huzurevine çaresizlikler, aile içi sorunlar ve benzeri nedenler dışında gönüllü bir eğilimle yaklaşılmasına işaret eden tek gösterge, kişilerin yalnız kalmaya karşı geliştirdikleri bir strateji olarak kurumsal çözümü olumlu bulmaları olmuştur. Bu neden zorunlu olarak ailesel sorunların bulunmasını da gerektirmektedir. Modern kentli bazı bireyler özellikle ileri yaşlarında özellikle de dul kaldıklarında yalnızlık sorunuyla yüzleşmek durumunda kalmaktadırlar.

Huzurevlerinin uygun bir çözüm olup olmadığı konusuna bakım verenlerin açısından bakıldığında ise, yukardakine benzer bir resim görmek mümkündür. Bakım verenler, huzurevleri konusunda toplumun diğer kesimlerinin yanıtlarına çok benzer şekilde başta “ Evet çözümdür, huzurevi olmadan olmaz.” Diye cevap verseler de konuşmalar ilerledikçe huzurevlerini yaşlılık konusunda genel bir çözüm değil bir mecburiyet, kimi kimsesi olmayan ve bakıma muhtaç olan insanlar için son şans olarak gördüklerini belirtmektedirler. Zaten yukarıyı kontrol etmek için sorulan “ Siz annenizi, babanızı ya da yakınlarınızı huzurevine gönderir miydiniz?” sorusuna da aynı oranda verilen “Hayır, asla!” cevapları bu konudaki tavırları ele vermektedir. Bakım verenler arasında huzurevlerine tepkili yaklaşanlar “ en kötü aile bile huzurevinden iyidir”, “insanın evi gibi yoktur”, “bizde yaşlının huzurevine gönderilmesi utançtır” gibi çeşitli düşünceler öne sürmektedirler. Huzurevleri, bu insanlar için yaşlıların hapisane gibi bir yere tıklılıp bütün hayat enerjilerinin soğurulduğu ve onlara ölümü beklemekten başka bir şansın verilmediği kötü bir düzenleme olarak gelmekte, bu yüzden onlara göre huzurevlerinden farklı alternatifler geliştirmek gerekmektedir. Örneğin, huzurevlerine harcanan paranın yarısıyla yaşlıların evde bakımının sağlanabileceğine dair görüşler belirtilmektedir. Ancak buna karşın devletin herkese evinde bakılmasını kaynak, zaman ve personel açısından çok maliyetli olduğu idi eden ve huzurevlerini olmaza olmaz, kaçınılmaz bir çözüm olarak görenler çoğunluktadır. Bu konuda ileri yaştakilerden ya da gençlerden; mevcut şartların iyileştirilmesi dışında alternatif bir öneri gelmemiştir.

Huzurevlerine ilişkin en temel konulardan biri de huzurevine gitme nedenidir. Bakım verenlerle yapılan görüşmelerde insanların huzurevlerine gitme nedenleri: çaresizlik, kimsesizlik, bakıma muhtaçlık, yalnızlık, hayatla bağını koparmış olma, aile bağlarının zayıf olması gibi nedenlerle açıklanmıştır. Huzurevlerinde kalanlar ise genellikle aileleri ya da yakınları tarafından reddedilen, hor görülen, düşkün olan, kenara atılmış, değeri verilmeyen,

itilmiş, unutulmuş kimseler olarak tarif edilmiştir. Huzurevlerinin bu koşullar altında ancak yalnızlık, bıkınlık ve sosyal yaşamın; fatura ödemek ev temizlemek gibi bazı zorluklardan kaçınma, çocuklara yük olmamak ve bir arada yaşama isteği gibi sebeplerde tercih edildiği düşünülmektedir. Dikkat edilirse, bu tablonun yukarıda ileri yaştakilerin ve gençlerin verdikleri cevaplarla paralellik içinde olduğu görülecektir. Bu durum huzurevi söyleminin nasıl bu konuda en duyarlı olması gereken kesimlere bile sızdığının güzel bir göstergesidir. Buna ek olarak:

69 yaşında Ankaralı, orta gelir düzeyinden bir erkek, huzurevi hakkında yukarıda sayılanların dışında ama kritik önemde ve konunun başka boyutlarında da ortaya çıkan gelin-kaynana çatışmasına vurgu yaparak şöyle demektedir:

“ İyi, televizyonda gösterdiler iyi. Zaten oğluma dedim de ‘ ben huzurevine gideyim falan’ dedim de ‘baba yok’ dedi ‘ ben evlenene kadar şey yapma’ dedi. ‘ Ondan sonra düşünüyoruz, bi evleneyim de’ dedi. ‘ alacağım gelin seni istemezse’ dedi, ‘o zaman benim yanımdan gidersin’.”

İleri yaştaki kişilerin huzurevine gitmelerinin dışında bir başka konu da, bu kişilerin çocukları tarafından huzurevine yatırılmalarıdır.

45 yaşında, Elazığlı, üst gelir düzeyinden uzun süre annesiyle yaşamış fakat kısa süre önce onu huzurevine göndermiş bir kadın annesini huzurevine gönderme süreci için şunları söylemektedir:

“ Bu kararı vermek zorundaydım. Çünkü ben artık yurt dışındayım, akademik kariyer yapacağım, birkaç günlüğüne Türkiye’deyim şu an. Burada oğlumla beraber kaldı sonra ve millet bana telefonlar ediyordu. Komşulara rahat vermiyor. Komşular şikâyet ettiler. Gidip komşuların kapılarını yumrukluyormuş. Ee benim oğlum talebe yani. Benim oğlum resmen depresyon geçirecekti. Bir şey yapmamız gerekti. Sonra mesela şu var; kardeşleri var ama kardeşleri de yaşlı. Tek başına duramaz, böyle bir insanı nasıl bırakırsınız? Düşünün yanına bir kadın bulduğunuz. Düşünün kadın yediriyor mu=? Yedirmiyor mu? Bakıyor mu? Bakmıyor mu? Kontrolünüz yok. Ya da kadın gitti, oldu ya gelmiyorum dedi. Ne yapacaksınız? Yani en azından burada kontrol altında, önüne üç öğün yemek geliyor. Hastalandığı zaman ilacını veriyorlar. Bakılıyor. En azından gözün arkada kalmıyor. Eee tabi ki çok üzüldüm. Yani bizim toplumumuzda böyle kararlar vermek kolay değil. Ama yapacağınız başka bir şey yoksa? Mesela benim oğlum 15 günlüğüne Hollanda’ya gidecekti. Emin olun biz koyacak yer bulamadık. Kardeşleri de dâhil hiç kimse bakmak istemedi. Yani o

zaman ev vardı. Evde oturmak istemedi. Kimse yok. Düşünün bu durumda ne yapabilirsiniz? Ve ben şöyle dedim yakınlarıma: ‘ 15 gün bakmayan insanların laf söylemeye hakkı yoktur’.”

Huzurevleri konusunun toplumda asıl algılandığının dışında bir başka önemli nokta da, devlet ve özel huzurevleri arasındaki farktır. Yapılan görüşmelerde toplumda huzurevleri konusunda oluşan hissiyatın, resmi özel fark etmeden genel olarak mefhumunun kendisine yönelik ve bir bütün olarak yukarıda anlatıldığı şekilde biçimlendiği tespit edilmiştir. Hatta özel huzurevleri, görüşülen kişiler tarafından yaşlı insanları ölmeden önce soymaya yönelik son bir hamle olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca görüşülen yaşlıların çoğu, özel huzurevlerine güvenmediklerini, eğer paran olmazsa bu yerlerin seni bir gün kapı dışarı edeceklerini, bu yüzden de yine devletin huzurevinde kalmanın daha güvenli olduğunu söylemektedirler

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Araştırmada yaşlı bireylerin yetişkin evlat/ evlatları ile birlikte yaşamalarını olumlu ve olumsuz yönlerinin neler olduğu saptanmıştır. İleri yaşlılara (sağlıklı olup, olmamaları önem teşkil etmemektedir) bakım ve hizmet vermenin zorlukları daha belirgindir. Özellikle sağlığı bozulmuş ileri yaştaki yaşlıların bakımının, yalnızca evlat ya da evlatlar tarafından yapılması yetişkin evladın da psiko-sosyal sorunlar yaşamasına yol açabilmektedir. Manevi yük olarak kavramlaştırabileceğimiz bu durum yetişkin evladın işine, eşine kendisine ve çocuklarına ayırabileceği zamanının yeterli olmamasına neden olmaktadır. Evli yetişkin evlatlarda bu duruma daha sık rastlanmakta ve sorun tüm sosyo-ekonomik statülerde yaşanmaktadır. Yetişkin evladın yaşamı, ailesi ile baktığı yaşlı arasında sıkışıp kalmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında, bakım verenin dışarıdan profesyonel destek alması, sosyal kurumlarla işbirliği içinde olması kaçınılmaz görülmektedir.

Türkiye’de sosyo-kültürel yapı itibariyle yaşlı bireylerin evde bakımı anlayışının yaygın olduğu söylenebilir. Modernleşme ve kentleşme sosyal süreçlerinin etkinliği dikkate alındığında; yaşlı bireylere hizmet veren huzurevi gibi kuruluşların sayısının arttığı görülse de aile yanında bakım anlayışı gerek yaşlılar, gerekse yetişkin evlatlar tarafından dile getirilen bir durum olarak saptanmıştır. Araştırmanın gözlemleri sonucu edinilen bilgilere göre, yaşlı bireyin huzurevinde kalmayı “ aileden itilmişlik” olarak kabul ettiği, yetişkin evladın da böyle bir durumda “sosyal çevre tarafından ayıplanacağı” kaygısı ile sorumluluk duygusu taşıdığı söylenebilir. Bu durum aile yanında bakımı güçlü kılmaktadır. Bu anlayışın üst SES’te azaldığı da görülmektedir.

Ortalama yaşam kalitesi yaşla birlikte düşmektedir. Yaşam kalitesi yükseldikçe hüznün, çaresizlik, yalnızlık ve endişe gibi duyguların yaşanma sıklığının da azaldığı görülmüştür. Kişinin kendine dair değerlendirmeleri dikkat alındığında öznel mutluluk duygusu yüksek grubun en yüksek yaşam kalitesi ortalamasına sahip olduğu ve öznel mutluluk algısı ile yaşam kalitesiyle arasında güçlü bir olumlu değişim olduğu söylenebilir. Öznel mutluluk algısını sırasıyla kendine yeterlilik ve özgüven/ özdeğer algısı izlemektedir. Öznel mutluluğu yüksek olanlar ilerleyen yaşla birlikte azalmaktadır.

Sosyal etkinlik düzeyi yaş ilerledikçe düşmektedir. SES, sağlık durumu ve fonksiyonel yeterlilik ile sosyal etkinlik arasında olumlu değişim olduğu gözlenmiştir.

Sorun çözme stratejileri ile yaş arasında olumsuz bir ilişki gözlenmiştir. Yaş ilerledikçe aktif biçimde sorun çözmeye çalışanların oranı azalmaktadır. Sağlık sorunları ile sorun çözme stratejileri arasındaki ilişki yaşa göre farklılık göstermektedir. 40-64 yaş arasında ciddi sağlık sorunları sorun çözmede aktif bir tutumu etkilememekte; ancak 65 yaş üstünde bu tür sorunlar aktif çözüm çabasını azaltmaktadır. SES ile aktif olarak sorun çözme arasında olumlu bir değişim görülmüştür. Sosyal etkinlikle aktif olarak sorun çözme arasında da aynı olumlu ilişki vardır.

Yaşlılık tasavvuru genel olarak olumludur ve cinsiyet, SES, yerleşim yeri (kır-kent) ve sosyal etkinlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Kadınlar erkelere göre yalnızlıktan daha çok endişe duyarken, erkekler yaşlılıkta eşlerinin kendilerine bakacağından daha emindirler. Üst SES grupları, yaşlılıklarını yapamadıkları şeylere daha çok zaman ayırabilecekleri bir dönem olarak tahayyül ederken, alt SES grupların yaşlılığa dair kaygılar ve yaşlılığın ölüme hazırlık olarak görülmesi daha yaygındır. Bütün SES gruplarında çocuklarından gördükleri saygının yaşlılıkta da süreceğine ilişkin yaygın bir kanı vardır. Üst SES gruplarında yaşlılıkta çocuklardan yardım beklentisi ötesi SES gruplarına göre daha azdır. Sosyal etkinlik düzeyi yüksek olan kişiler, eşlerinden alacakları destekten daha çok emindirler; sağlık konusundaki kaygıları sosyal etkinlik düzeyi düşük olanlara göre daha azdır ve zamanını daha iyi değerlendirecekleri düşünmektedirler.

Yaşam düzenlemesine ilişkin tercihlerde SES, sağlık durumu, kendine yetme, sosyal etkinlik düzeyi, gelenekler ve bu tercihlere ilişkin algıların önemli rol oynadığı saptanmıştır. SES, kendine yetme, sağlık durumu, sosyal etkinlik düzeyi artıkça kişilerin kendi başlarına ya da eşleriyle oturma eğiliminin de arttığı görülmüştür buna karşın çocuklarla birlikte oturmak istenirse de çocuklara yakın oturmanın daha çok tercih edildiği gözlemlenmiştir. Gelenekler yaşıyla evin reisi rolünü sağlamakta, çocuklarla beraber oturmayı kolaylaştırmaktadır.

Kültürel etkinlikler söz konusu olduğunda birinci sırayı TV izleme almakta bunu gazete okuma izlemektedir görüşülen kişilerin büyük çoğunluğu kitap okumak, internete bağlanmak, tiyatro ya da sinemaya gitmek gibi etkinliklerde bulunmamaktadır. En yaygın sosyal etkinlik misafirlğe gitmek ve misafir ağırlamaktır.

Görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun yakın bir arkadaşı vardır, arkadaşlarla yüz yüze ve telefonla görüşme sıklığı yüksektir.

Kişinin kendine ve hata dair olumlu duyguları deneyimlemesi ile SES, kendine yetme, sağlık durumu ve sosyal etkinlik düzeyi arasında olumlu bir ilişki varır. Yaş ilerledikçe bu duygular azalmaktadır. Kadınların kaygı, çaresizlik ve yalnızlığı erkeklerden daha fazla besledikleri görülmüştür.

Görüşülen kişiler kendilerini mutlu hissetmelerinde en önemli faktör, “ sıcak aile ortamı” olarak görülürken yaşla birlikte buna “ kendi başlarına işlerini yapabilmek” de eklenmektedir. Geleceğe dair endişe kadınlarda daha yaygın görülmekte ve yaş ilerledikçe artmakta SES yükseldikçe de azalmaktadır. Sağlık durumu ve kendine yetme endişe ile olumsuz değişim göstermektedir. Benzer bir şekilde aktiflik arttıkça geleceğe dair endişeler azalmaktadır SES yükseldikçe mutluluk konusunda maddi konulara verilen önem azalmaktadır.

Kişilerin önem verdiği konular yaş ve SES’le farklılaşmaktadır. İleri yaşlarda bakım ve sağlık hizmetlerinin karşılaması öne çıkarken düşük SES’ten bireyler için maddi ihtiyaçların karşılanması daha önemlidir. Sağlık durumu kötü olanlar için sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında destek ve psikolojik danışmanlık da önemlidir. Kişilerin kendilerine yetemedikleri durumlarda yardımı ilk olarak kız çocuklarından, daha sonra gelinleri ve erkek çocuklarından bekledikleri görülmüştür. Genel olarak öncelikle yardımların aileden istendiği söylenebilir.

Erkek çocuklarının anne-babalarına daha yakın oturdukları ama kız çocuklarının an-babalarıyla daha sık iletişim kurdukları gözlenmiştir. Anne baba ile birlikte oturmama gerekçesi olarak genelde nesnel koşullar öne sürülmüş ancak “ anlaşmazlık” gerekçesi kadınlar arasında erkekler arasında olduğundan daha yaygın bir şekilde belirtilmiştir. “Geçinememe” gerekçesi eğitim düzeyiyle olumsuz bir değişim göstermektedir. Üst SES gruplarında “ kendi bakımlarını sağlayabiliyorlar gerekçesi daha sık bir şekilde öne sürülürken, alt SES grubunda “ maddi olanaksızlık” ve “ evde bakımlarını yapacak kimse olmaması” gerekçeleri daha çok belirtilmiştir.

Yaşlılıkla ilgili beklentiler ve kaygılar öncelikle maddi beklentilere sıkışmış gibi gözüktse de daha derin bir analizde yaşlılığın temel sıkıntılarının bağımsızlığın kaybı, işe yaramamak ve yalnızlık olarak görüldüğü söylenebilir. Bağımsızlığın kaybını daha doğru bir

ifadesi ise “sosyal bir özne olarak” bağımsızlığın kaybı ya da “muhtaçlık” olacaktır. Dolayısıyla yaşlılıkta fonksiyonel kayıpların yaşam kalitesindeki düşüşündeki rolü yadsınamazsa da esas olanın bu fonksiyon kayıpları nedeniyle “kişilikte” yıpranmanın yaşanmasıdır. Bunun önüne geçmenin yolu da belirli hizmetlerin (bakım, ev temizliği vb.) ailenin dışından profesyonellerce verilmesi ve böylece yaşlıların ailelerin bağımlılıklarının azaltılması olarak ortaya çıkmaktadır.

Genel yaşam deneyimlerinin yaşlılık deneyimlerini de biçimlendirdiği göze çarpmaktadır. Bir başka deyişle kişisel farklılıklar önemlidir. Aktif bir iş ya da sosyal yaşantısı olan bireyler yaşlandıklarında da bu etkinlikler sürdürmekte yeni etkinliklere katılmaktan da çekinmemektedirler. Bu durum kaliteli yaşlılığın ancak genç yaşlarda yapılacak bazı müdahalelerle mümkün olduğuna işaret edebilir.

Araştırmada görüşülen bireylerin hemen hepsi “ çalışmak” konusunda ortak kanıdadır. Etkinlik kuramına zıt olarak böle, cinsiyet, yaş ya da SES farkı olmaksızın çalışmanın kişiyi dinç tutan, çalışmamanın ise her türlü işlevi yavaşlatan ve ortadan kaldıran durumlar olduğu vurgulanmıştır. Genelde yaşlılar çalışmak istemekte ve bunu hep psikolojik hem de ayakta kalma yöntemi olarak görmektedirler.

Sonuç olarak, yaşlılık dendiğinde temelde hayatın zorluklarının artması akla gelmekte ve bu zorlukların kişinin yaşamını sürdürmek için gereken etkinlikleri gerçekleştirmesiyle ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bu etkinliklerin gerçekleştirilmesindeki zorlukların kişinin sosyal yaşantısında son derece olumsuz yönde etkilediği vurgulanmaktadır. Olumlu yanlar konuşulduğunda kişinin kendisiyle olan ilişkisi vurgulanmakta, genelde hayata karşı daha yapıcı ve sabırlı bir tavır alınabildiğinden söz edilmektedir. Sosyal açıdan olumlu bir yan olarak kişinin çevresinde ailesinin olması dile getirilmekte, ama bu durumun herkes için ve çaba göstermeden gerçekleşmediği, kişinin kendi anlayışlı, yapıcı tavrının burada etkili olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bireyin sorumluluklarının azalmasıyla kendi gerçekleştirmesi için daha fazla zamanı ve kaynağının olması yönündeki düşünce nadiren dile getirilmiş böyle bir dilek olsa bile maddi koşullar nedeniyle bunun sağlanamayacağı yönünde bir düşünce olduğu görülmüştür. Yapılan görüşmeler neticesinde anlaşılmıştır ki kişinin ailesinden bağımsız kaliteli yaşlılık düşüncesi, bir dilek biçiminde var olmakla birlikte, genel olarak bunun gerçekleşme olasılığının düşük olduğu görülmüştür.

5.2. ÖNERİLER

Muhtaç hale gelen yaşlı, aile fertleri arasında yaşanan sorunlar ve çözüm yollarına yönelik önerilere değinmek gerekirse;

Yıllar boyunca büyük fedakârlıklara katlanılarak kurulan aile düzeninin bozulabileceği fikrinden yola çıkan gençler huzursuz olabilirler. Kendi mutluluklarını tehdit altında hissedebilir ve kızı bazen “ annesinin annesi” rolüne düşebileceğinden korkabilir. Yaşlıların bağımsızlıklarını kaybetme tehlikesi ve bu tehlikenin yarattığı korkuyu atabilmek için yapılan çaba ve etkinliklerin çözüm olamayacakları görülür; ama huzura kavuşabilmek için problemin çözümü şarttır.

Yaşlının evde bakımını gerektirecek karar alınırken aile fertlerinin kendi aralarında problemleri tartışmayı öğrenmedikleri, alınacak kararı etkileyecektir. Tartışılması gereken sorunlar dile getirilmedikçe kardeşler arasında gruplaşmalar meydana gelebilir. İçinden çıkılması imkânsızmış gibi görünen bu durumun kendi içinde çözüm alternatiflerinin izli olduğunu bilmek gerekir. Önemli olan şey, bu ele geçen fırsatı değerlendirebilmektedir. Aile fertlerinin bir araya gelmelerini sağlayan belki uzun süreden beri birbirleriyle konuşmayanların arasındaki mesafeyi küçültebilen böyle durumlarda başkalarını eleştirmek yerine onları dinlemesini ve kendi görüşümüzü daha sonra dile getirmeyi öğrenmek gerekecektir.

Aile fertlerinin hepsini ilgilendiren sorunlar ortaya çıktığında yaşanan tartışmaların duygu yüklü olabileceğini dikkate almak gerekir. Bunun bilincinde olunursa yapılacak değerlendirmeler ve alınacak kararlar daha akıllıca olacaktır. Ortaya mutlaka çok çeşitli fikirler atılacaktır bunlardan bir kısmı aslında açıkça söylenmeyen korkuların dile getirilişidir. Aile üyelerinden birisi karar aşamasında öreğin “ huzur evlerinde yaşlılara daha tıbbi bir bakım sağlanır!” dediği zaman belki de asıl söylemek istediği şey, kendine olan güvensizlik ve bakım görevini yerine getiremem korkusudur.

Yaşlının bakımından doğacak yen, görevlerin, mantıklı bir paylaşımını yapmak gerekir. Birinin daha fazla boş vakti kimin daha fazla ekonomik gücü olabilir. Dengeli bir görev dağılımının yapılmasıyla daha huzurlu bir aile ortamı yaratılabilir. Herkes adil bir görev dağılımından memnun kalır v vicdanen daha rahat olur. Eğer arada dargınlıklar varsa bunların dile getirilmeleri şarttır. Ancak bu şekilde yeni ve herkesin kabul edebileceği çözüm yolları için ir fırsat yaratılmış olur.

Bakıma muhtaç yaşlılara evde bakıma karar verilirse yaşlıya kimin bakacağı sorusu ortaya çıkar. Genellikle bakım işini yaşlının gelini veya gelini üstlenir. Orta yaşlardaki bu "bakıcı" kadınların kendi çocukları artık yeterince büyümüştür. Bu yüzden aile bütçesine katkıda bulunmak ama aynı zamanda ev kapanıp kalmamak için belki uzun süreden beri özlemini çektiği bazı hayallerini gerçekleştirebilmek, hatta ekonomik özgürlüğünü elde edebilmek için iş hayatına atılmaya karar vermiş olabilir. Kimileri ise anne olmadan önce çalıştıkları mesleklerine yeniden geri dönmek arzusuna sahip olabilir. Diğerleri yeni bir meslek dalında görev almayı planlıyor da olabilir. Ama bir anda bütün bu planlarından bakıma muhtaç duruma gelen yaşlıya bakmak için terk etmek zorunda da kalabilir.

Bu durum karşısında kadın, ailesi ve mesleği karşısında bir seçim yapmaya zorlanabilir. Toplumun baskılarına dayanamayarak sinirlenmesini doğal karşılamak gerekir. Ama bunun anlamı her şeyin eskisi gibi kalması demek değildir.

Birçok ülkede yaşlınsın bakımını üstlenen kadınların, yaşam koşullarındaki zorluklar dikkate alınmaktadır. Manevi kayıpların kapatılma genellikle mümkün değildir ancak uğradığı maddi zararın giderilmesi mümkündür. Örneğin Danimarka'da yaşlısına bakan bir kadına profesyonel bir bakıcıya ödenen para kadar aylık bağlanmaktadır. Almanya'da aile fertlerinden biri bakım görevini üstlendiği takdirde kendisine belli bir maaş verilir ve bakım süresi emekliliğe sayılır. Böylece evde bakımlar hem teşvik edilmiş hem de tasarrufa gidilmiş olur.

Ülkemizde de çalışan kadınların sayısında artış gözlenmektedir. Özellikle genç kuşak sadece aileye maddi katkı olsun diye değil ekonomik bağımsızlığını kazanmak, kariyer yapmak, kendini ispat etmek amacıyla meslek hayatına atılmaktadır. Birçok kadınıımız lisans öğrenimini tamamladıktan sonra çalışmaktadır. Evinde bakıma muhtaç yaşlısı bulunan kadınlara yarım günlük işlerde çalışma imkânı yaratılabilir. Yaşlısına bakma görevini üstlenmek buna rağmen iş hayatından tamamen kopmak istemeyen kadınlara günlük çalışma saatlerini azaltma olanağı tanınabilir. Günün geriye kalan süresinde de yaşlısına bakar. Böylece hem ailesine maddi katkı sağlar hem de bakıma muhtaç yaşlısına karşı görevini yerine getirmiş olur.

6. KAYNAKÇA

AKSÜLLÜ, N. ve Doğan, S. (2004). Huzurevinde ve Evde yaşayan Yaşlılarda Algılanan Sosyal Destek Etkenleri ile Depresyon Arasındaki İlişki, Anadolu Psikiyatri Dergisi.

ALTAN, Ö. Z., (2006) "Sosyal Politika" Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.

ALTUN, İ. (1998) Hasta Yakınlarının Bakım Verme Rolünde Zorlanma Durumları, I.Ulusal Evde Bakım Kongresi Kitabı, İstanbul.

ASAGEM, (2006) Türk Aile Yapısı Araştırması, Ankara.

AŞKIN, R. ve Diğerleri (1996) Yaşlılarda Depresyon: Ön Araştırma, Yeni Symposium, Konya.

BİRTANE, M. ve Diğerleri (2000) Edirne Huzurevi Sakinlerinde Yaşam Kalitesine Etki Eden Etmenlerin İrdelenmesi, Geriatri Dergisi.

.

BM resmi web sitesi. (2001).

CANATAN, A. (1997) Farklı Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Statüdeki Yaşlıların Sosyal İlişkileri: Emek, Demetevler ve Şafaktepe Mahalleleri Örneğinde İncelenmesi, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara

ÇEKAL, N. (2006) Huzurevinde Kalan Yaşlıların Beslenme Servisi Örgütünden Memnuniyet Durumları, Aile ve Toplum Yayınları, Ankara.

ÇELEM, H. ve OĞUZ, D. (2001) Dış Mekân Tasarımında Yaşlılar İçin Alınması Gereken Önlemler, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi

DEMET, M. ve Diğerleri, (2002) Manisa huzurevlerinde Kalan Yaşlılarda Depresyon Belirtilerinin Yaygınlığı ve İlişkili Risk Etmenleri, Türk Psikiyatri Dergisi.

DEMİRAY, K. (1996) Türkçe Sözlük, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

DPT (1993) Türk Aile Yapısı Araştırması, DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi.

DÖNÜMCÜ, S. (2006). Yaşlı ve Sosyal Hizmetler, Türk Fizik Tıp Rehabilitasyon Dergisi.

DURGUN, B. TÜMERDEM, Y. (1999) Kentleşme ve Yaşlılara Sunulan Hizmetler, Türk Geriatri Dergisi.

ERDEM, N. (1968) Evliliğe Hazırlık Programı, Devlet Personel Dairesi, Ankara.

EREL, S.S. BİLGİN, O. (1992) Yaşlıların Konuta İlişkin Tercih ve Beklentilerinin İncelenmesi, Ev Ekonomisi Dergisi.

ERGİN, Ş. ve Diğerleri, (2001) Kentsel Çevrenin Yaşlı ve Yaşlı Davranışı üzerine Etkileri, I. Ulusal Yaşlılık Kongresi, Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği, Ankara

GİRAY, H. ve Diğerleri, (2008) Türkiye'ye İlişkin Yaşlı Sağlığı Örgütlenmesi Model Önerisi, TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, Ankara.

GÖRGÜN B. A. (1995), Değişen Toplumlarda Yaşlının Yeri Ve Aile İçi İlişkileri, Sosyal Devlet Yaklaşımında 2000'li Yıllara Doğru Olgun Gençlik Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

GÖRGÜN B. A. (2005) Yaşlı ve Aile İlişkileri, TC. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

GÖRGÜN B. A. (2001) Yaşlılığın Sosyal Statü ve Roller Bakımından Analizi, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*.

GÖZÜBÜYÜK, A.Ş. (1997) Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.

GÜVELİ, M. (2006). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık Daire Başkanlığı'nın, Yaşlı Hizmetleri, Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi.

İMAMOĞLU, E. O. ve İmamoğlu V. (1998) Yaşlıların Yaşam Çevreleri, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara

KALAYCIOĞLU, S. ve Diğerleri. (2001) Yaşlı ve Genç Kuşaklar Arasında Sosyal, Kültürel, Ekonomik Bağların Ailenin Refah Düzeyine Etkisi, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi.

KALINKARA, V. ve Diğerleri. (1999). Aile Ortamında Yaşlıların Bakımında Karşılaşılan Sorunlar Üzerinde Bir Araştırma. 5.Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı: “Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler”. Ankara.

KARATAŞ, S. (1988). Yaşlılarda Yaşam Doyumunu Etkileyen Etmenler, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

KONAK, A. ve ÇİĞDEM, Y. (2005) Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi.

ÖZ, F. (2002) Yaşamın Son Evresi: Yaşlılık Psikososyal Açından Gözden Geçirme. Kriz Dergisi

ÖZCAN, S. ve Diğerleri (2008) Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi 3. Sınıf Öğrencilerine Uygulanan ‘ Yaşlı Bireye Multidisipliner Yaklaşım Modülü ’nün Değerlendirilmesi, Türk Geriatri Dergisi

ÖZGEN, Ö. , BABEKOĞLU Y. (2001) Yaşlı, Aile ve Toplum: Değişen Roller. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi.

ÖZTOP, H. ve TELSİZ, M. (2000) Yaşlı Ana-Babaların Yetişkin Çocuklarıyla İlişkileri ve Bu Konudaki Beklentiler: Kuşaklararası Bir Değerlendirme, Ev Ekonomisi Dergisi.

SAYIN, Ö. (1990) Aile Sosyolojisi- Ailenin Toplumdaki Yeri, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir

SEYYAR, A. (2006) Değişen Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Politikalar, Değişim Yayınları, Sakarya

ŞİMŞEK, H., ve YILDIRIM, A. (2003) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

TERAKYE, G.ve GÜNER, P. (1997) Kriz Potansiyeli Taşıyan Bir Dönem: Yaşlılık, Kriz Dergisi

TEZCAN, M. (1990) Toplumsal Değişme ve Yaşlılık: Aile yazıları 2, Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara

TUFAN, İ. (2003) Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık ve Yaşlanmak, Anahtar Kitaplar, İstanbul

TÜREL, G. (2001) Başkent’te Yaşlılara Ait Üç Farklı Mekânın Değerlendirilmesi, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi.

VEHİD, S.(2000) Ülkemizdeki Huzurevlerinin Dağılımı ve Bu Dağılımın Düşündürdükleri, Cerrahpaşa Tıp Dergisi.